

**Mentaalimaailmat kielen kantimissa:
Erno Paasilinnan esseen kognitiivis-semanttinen analyysi**

Asta Virtamaa-Seppänen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2014

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

VIRTAMAA-SEPPÄNEN, ASTA: Mentaalimaailmat kielen kantimissa: Erno Paasilinnan esseen kognitiivis-semanttinen analyysi

Pro gradu -tutkielma, 67 sivua
Kevät 2014

Tässä tutkielmassa tarkastellaan yhtä esseetä, joka on kirjallisuusaiheisen esseekokoelman lyhyt yleiskielinen teksti. Taustaksi selvitetään esseen luoneen kirjailijan kirjailijakuvaa, myös esseen päähenkilön kirjailijuutta sivutaan. Kirjailijuuden merkityksenantajina taustoitetaan katsauksenomaisesti niitä kirjailijanimiä, jotka esiintyvät esseekontekstissa. Esseen kehitystä nykymuotoiseksi tekstilajiksi esitellään sekä todetaan esseen vähittäinen rantautuminen suomenkielisen kirjallisen ilmaisun välineeksi. Päämetodina käytetään mentaalimaailmateoriaa soveltamalla sitä kokotekstiin.

Tutkielmassa keskitytään esittämään mentaalimaailmateoria pääpiirteissään sekä antamaan työkalut mentaalimaailmojen löytämiseksi ja nimeämiseksi. Siirtymisellä mentaalimaailmasta toiseen on omat sääntönsä, jotka määritellään. Tekstistä nousevia maailmoja voidaan esittää visuaalisesti ympyröiden avulla. Visualisoimalla päästään uutta kautta tekstin rakennekuvaukseen ja voidaan siten havainnollistaa teoreettista ajattelua. Tavoitteena on päästä tekstin pintarakenteesta lukevan mieleen eli kognitioon.

Tutkielman lähtökohtana on oletus, että mentaalimaailmateoria avaa pohtivan tekstilajin rakennetta uudella tavalla. Tekstintutkimuksen menetelmiä ei hylätä, vaan hyvä kielitieto on tämänkin teorian perusta. Konkreettinen tapa päästä tutkimuksen alkuun on ottaa käyttöön merkityssuhdekaavio, jolla keskeiset tekstin merkitystä luovat elementit tavoitetaan tekstivirrasta rationaalisesti. Kaaviota käytetään tutkielmassa kaksi kertaa.

Esseetekstin pintatason lisäksi tekstistä nousi sisäisiä maailmoja, sellaisia kuin kirjoittamisen vaikeus, ihmisen ulkopuolisuus, marginaalisuus ja yksilön sulkeminen pois yhteisöstä. Välineenä tällaisten maailmojen ilmaisuun ovat kielen keinot siinä kuin konkreettisten ilmiöiden tekstintämisessä. Tutkielmassa toimittiin tekstin ehdoin ja päästiin analyysiin. Esseen yleiskielinen kohdeteksti tuotti sekä mikromaailmoja, kuten ironian maailman, ja makromaailmoja, kuten kirjailijuuden maailmat tai kirjailijuuden taustamaailman. Mentaalimaailmateoria soveltui kaunokirjalliseen tekstiin. Pohtivan tekstilajin, kuten esseen, tutkiminen mentaalimaailmateorian avulla oli tuloksellista ja tuotti myös tutkimuksen esittelemät visuaaliset mallit. Mallinnusta voisi jatkaa asettamalla tekstiä vielä tarkemman luopin alle suomen kielen lähestymiskulmasta, koska kirjailijuuden yhteiskunnallinen viitekehys ja sen reaali maailma tulivat nyt kajotuiksi. Mallit havainnollistavat, mutta tärkein ratkaistava kysymys on kielen tekstintyminen ja tekstintäminen esimerkiksi esseen tekstilajiksi.

Asiasanat: mentaalimaailmat, kognitio, tekstilajit, esseet, ironia

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen taustaa ja käsitteitä	1
1.2. Tutkimuksen esseistin kirjailijakuva	3
1.3. Tutkimusaineisto ja tutkimustehtävä	4
2. MENTAALIMAAILMAT	7
3. MIELIKUVASKEEMAT	10
3.1. Sisältymisen skeema	10
3.2. Polku- ja voimaskeema sekä niiden yhteys aikaan	13
3.3. Mielikuvaskemat merkityksen tulkinnassa	15
4. ESSEEN MENTAALIMAAILMAT.....	19
4.1. Kantamaailma eli perusta.....	19
4.2. Alun mennyt maailma M ja pääsy toiseen maailmaan	23
4.3. Kirjailijuuden taustamaailma K'	27
4.4. Reaalimaailma R.....	35
4.5. Kirjailijuuden reaalimaailma K	40
4.5.1. <i>Tekstilajien maailma</i>	46
4.5.2. <i>Ironian mikromaailma</i>	51
5. LOPUKSI	60
LÄHTEET.....	64

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa ja käsitteitä

Kirjoitetun tekstin analyysi on tekijälleen aina haaste. Tekstit eivät toistu samanlaisina, ja aikaisemmin käyttökelpoisiksi havaitut analyysivälineet voivatkin osoittautua uudessa kontekstissa riittämättömiksi. Pohtivan tekstin analysointi käynnistyi hyvin kognitiivisen semantiikan avulla ja näytti vastaavan taipuisasti jo tehtävänasettelun alussa nouseviin kysymyksiin. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on esitellä, mitä välineitä kognitiivinen semantiikka tuo tekstianalyysiin ja miten tututkin käsitteet toimivat eri tavalla, kun teoreettinen näkökulma siirtyy ja laajenee.

Kognitiivinen semantiikka ottaa tarkasteluun muodollisen merkityksen lisäksi kognition käsitteen, ihmisen kyvyn havainnoida ja luoda kulloisestakin tapahtumasta hahmo tai ajatusrakennelma, jolla on kielellinen koodi. Tällainen lingvistinen koodaus sisältää paljon valinnaisuutta, joka koskee perspektiiviä, fokusta, taustoitusta ja kulttuurikontekstia, kehystä ja rooleja sekä erilaisia luokitustapoja. Tekstintutkijalle termit ovat tuttuja, mutta ne saavat kognitiivisessa semantiikassa entistä laajemman merkityksen ja kokonaishahmon.

Tämän tutkimuksen aineistoksi on valittu lyhyt essee. Esseen kehitystä nykymuotoiseksi tekstilajiksi käsitellään katsauksenomaisesti, samoin esitellään itse tekstilajin käsite. Kirjailija Erno Paasilinnasta ja hänen kirjailijantyöstään on tiivis taustoitus, koska laajasta tuotannosta tutkimusaineistoksi nostettu 12-sivuinen essee tulisi nähdä myös siinä kirjallisessa kontekstissa, missä se on syntynyt. Tekstinulkoinen, mutta tekstiin läheisesti liittyvä tieto lisää ymmärrystä analyysia tehtäessä. Paasilinnan tuotannossa aineistosta ei ole pulaa, jos pohtivan ja poleemisen tekstin analyysi kiinnostaa.

Miksi valitsin tarkastelun kohteeksi Erno Paasilinnan esseekokoelmasta Yksinäisyys ja uhma vain yhden esseen, vuonna 1981 kirjoitetun Syyskalassa Pentti Linkolan kanssa? Ehkä teksti valitsi minut, koska se jäi askarruttamaan mieltä. Valintaan vaikutti intuitio: lukukokemus oli monitahoinen ja ajatuksia herättävä, se jätti vahvat muistijäljet. Halusin tietää, mikä tuollaisessa tekstinpätkässä liikuttaa ja kiinnittää ajatuksiani. Kysymys, miten teksti rakentaa maailmoja mielessäni, nousi keskeiseksi. Teema, reema, perspektiivi, fokus, sidoksisuus, koherenssi varmasti – mutta jotakin oleellista puuttui pitävästä analyysiotteesta, jolla tarttua tutkimuskohteeseen. Mentaalimaailmateorian näkemykset alkoivat kiinnostaa tutkimusmetodinä. Esseeteksti vaikutti metodin sopivalta aineistolta.

Näennäisesti suppea essee on monikerroksinen ja vahva teksti. Valittu kognitiivis-semanttinen teoria puolestaan on vaativa väline. Sen vuoksi teorian esittely saa tutkimuksessa suhteellisen paljon huomiota. Kognitiivinen semantiikka on luonut oman lingvistisen koulukunnan, jonka ajattelu, terminologia ja esitystekniikka poikkeavat semantiikasta tai laajentavat muodollista semanttista merkitystä. Kun tutkimusaineisto on lyhyt mutta kompakti teksti, sitä voi tutkia hallitusti ja päästä siinä laajaa aineistoa syvemmälle. Jos tutkimukseni antaa kohtuullisia tuloksia esseeseen tutkimuksesta, teoria sopinee myös muiden tiiviiden ja pohtivien tekstilajien, kuten kolumnin, pakinan, poleemisten artikkelien, novellinkin, tutkimiseen. Diskurssintutkimuksesta esimerkiksi Yoshihiko Kiharan Verbaalisen ironian mentaalimaailmarakenteesta esittää aiheesta oivaltavia havaintoja.

Pohtiva teksti, jossa on paljon merkityksiä tai keskinäisiä oletettuja merkityksiä, on hedelmällinen mentaalimaailmojen tutkimusalusta. Mentaalimaailmojen ohessa keskeinen ja laaja käsite kognitiivisessä semantiikassa on mielikuvaskaemat. Metafora, metonymia ja analogia ovat perustavia käsitteitä lingvistiikassa, ja niidenkin sisältö syvenee entisestään mentaalisiin maailmoihin siirryttäessä. Tutkimusaineiston ja metodin tulisi korreloida niin kuin kielenkäyttökin ansaitsee useita kielioppeja sen mukaan, mitä tarkastellaan. Käyttöohjeen, uutisen tai raportin tutkimiseen mentaalimaailmateoria tuskin on käyttökelpoisiin.

Tutkimukseni ydinkysymyksiä ovat pohtivan tekstin mentaalimaailmojen tunnistaminen ja niihin pääsy kielellisin keinoin. Selvitän sitä, miten tekstissä siirrytään perustai kantamaailmasta toiseen, oletuksen, kuvitelman tai uskomuksen maailmaan, ja mahdollisesti taas takaisin perusmaailmaan tai toisiin oletuksiin. Etsin aineistosta perusskeemoja: sisältyminen, polku, voima ja aika rakentavat yksin tai toisiinsa integroituen semanttista kognitiota. Sen perustana puolestaan ovat metaforiset käsitteet, jotka ovat valitsevia kielenkäytössä. Kognitiivinen kielentutkimus on havainnut metaforan vaikuttavan kielessä entistäkin laajemmin ja hienosyisemmin.

Pyrin tutkimuksessa vastaamaan siihen, miten kaunokirjallisen, yleiskielisen essee-tekstin merkitys ja koherenssi syntyvät käyttämällä työvälineenä edellä hahmottelemani mentaalimaailmametodia. Tukena käytän esimerkiksi argumentaatioteoriaa. Tutkimus on laadullinen ja kuuluu tapaustutkimuksiin.

1.2. Tutkimuksen esseistin kirjailijakuva

Erno Paasilinnan (1935–2000) kirjallinen elämäntyö on monitahoinen: hän työskenteli lehtimiehenä ja päätoimittajana, kirjallisena johtajana kustantamossa ja vapaana kirjailijana. Hän kirjoitti kolmisenkymmentä teosta vuosina 1967 – 2000 ja näiden lisäksi toimitti toista kymmentä. Yksi teoksista on pohjoisen kirjailijan Timo K. Mukan elämäkerta, parin teoksen aiheena on Paasilinnan synnyinseutu Petsamo ja sen historia. Pohjoinen Suomi on yksi vahva kude Paasilinnan kirjailijan työssä. Hänen teoksensa ovat satiireja, artikkeleita, aforismeja, esseitä, kertomuksia, matkakertomuksia, antologioita; niihin kuuluvat myös romaani Kadonnut armeija, joka on käännetty viroksi, norjaksi ja ruotsiksi. (Otava 2001 ja 2014). Satiireja ja esseitä on käännetty 13 kielelle (Hokka, Aronpuro & Kanerva 1996–2014). Tekstilajista toiseen vaihtaminen ei ole tuottanut kirjailijalle ongelmia.

Paasilinnasta käytetään epiteettejä poleemikko, pureva satiirikko, puhdasverinen anarkisti, epäkirjailija (omin sanoin) (Otava 2001) ja kapinallinen, individualisti, tasa-arvotaistelija, yrmistelijä (Stenbäck 1998) suomalaisen kirjallisuuden äänekäs toisinajattelija (Hokka, Aronpuro & Kanerva 1996 – 2014: mp.). Idealistina aloittanut kirjailija muuttui hyökkääjäksi petyttyään sivistyneisiin ihmisiin (Stenbäck 1998). Kritiikin kohteita ovat olleet byrokratia, militarismi, instituutioiden kangistuminen, omahyväinen kansallisajattelu, porvarit, papit ja poliitikot, markkinatalous, epätasa-arvo ja eduskunta. Kirjailija pyrki välittömään ja nopeaan vaikuttamiseen. (Otava 2001.)

Paasilinnan esseekokoelma Yksinäisyys ja uhma ilmestyi vuonna 1984. Paasilinna sai tällä teoksellaan ensimmäisen Finlandia-palkinnon vuonna 1985. Hänen kirjallinen tuotantonsa oli saanut tunnustusta jo tätä ennen, eikä Finlandia-palkinto päättänyt sarjaa: ensimmäinen hänelle myönnetty palkinto oli Kirjallisuuden valtionpalkinto 1971 (toisen kerran sama palkinto 1978). Muista palkinnoista mainittakoon Valtion tiedonjulkistamis-palkinto 1983, Eino Leinon palkinto 1984, Tampereen kaupungin palkinto luovasta kirjallisesta työstä 1993 ja Aleksis Kivi -palkinto 1996. Valtion taiteilijaeläkettä Paasilinna ehti saada muutaman vuoden. (Otava 2001.)

Tämän tutkimuksen lähtökohtia, mentaalimaailmoja ja sisältymisskeemaa, koskettavat sattuvasti kriitikko Pekka Tarkan Helsingin Sanomiin 11.10.1996 kirjoittamat Paasilinnan muistelmien siivittämät sanat kirjailijasta: ”Hän tahtoo olla yhteiskunnan ulkopuolinen, loistava kapinallinen Lucifer, jonka Jumala syöksi pimeyteen” (Hokka, Aronpuro & Kanerva 1996 –2014).

Näkökulmaa tutkimusaineistoon antakoon vielä lainaus Turun Sanomista Aleksis Kivi -palkinnon perusteluista 11.10.1996: ”Paasilinnan teoksissa ja puheenvuoroissa yhdistyvät rohkea yhteiskuntakritiikki, terävä älyllinen analyysi ja taitava suomen kielen käyttö. Hän on ansiokkaasti viritellyt kysymystä suomalaisen sanankäytön suhteista julkiseen valtaan.” (Hokka, Aronpuro 2001.)

1.3. Tutkimusaineisto ja tutkimustehtävä

Esseen Syyskalassa Pentti Linkolan kanssa kertojaääni on Erno Paasilinna kirjailijan roolissaan. Tekstin maininta *Mitään haastattelua en aikonut tehdä* (Paasilinna 1985: 99) kielittää tilanteen mahdollisen lehtimiehen roolin. Kirjallisuustieteen näkökulmasta on kuitenkin ilmeisen virheellistä, jos minäkerronta tai hänkerronta ”ymmärretään sananmukaisesti ja yritetään kytkeä kerronnan laji kieliopillisten persoonamuotojen käyttöön” (Tammi 1992: 17). Lähtökohtana on Tammen mukaan pidettävä sitä, ettei kirjailija voi romaanisanaan ”kertoa mitään”, vaan ainoastaan tehdä tekstin, joka esittää kuinka fiktiivinen kertoja kertoo (mts. 12). Paasilinnan esseen tapauksessa kirjailija esiintyy itsenään tekstissä, mutta reaali maailman todellisesta olemassaolosta ja persoonallisista piirteistä huolimatta kertoja on Tammen sanoin rakenteellinen kategoria, kirjallisten keinojen joukko, josta on tuotettu kirjallinen teksti (mts. 9). Kertoja, henkilöt ja teksti ovat kertovan fiktion kolme agenttia, jotka ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Henkilöt ovat alisteisia kertojalle, koska hän voi kertoa henkilöistä, mutta henkilöt puolestaan eivät voi havaita kertojaa. (Mts. 10 -12.)

Gérard Genet’ltä (1972) periytyvät keskeiset narratologian käsitteet fokalisaatio (*focalisation*) ja ääni (*voix*), jotka voidaan tyypistää kahteen kysymykseen: *kuka näkee?* eli kenen kautta kerronta on fokaloitu ja *kuka puhuu?* eli kenen ääni lausuu kertovan esityksen. Tutkimuksessa erotetaan *kerrottu maailma*, joka tarkoittaa kertojan suhdetta kertomuksen henkilöiden havaitsemaan maailmaan, ja kertojan suhde tekstiin, johon kertojan kontrolli ei ulotu. (Tammi 1992: 13.) Tarkasteltavana olevan esseen kertoja on tarkkailija ja kuuntelija, mutta myös päähenkilön kanssa dialogia käyvä, kirjoittamista puolustava osapuoli, ja kalastustapahtuman, verkkojen kokemisen, välttämätön toinen aktiivinen toimija eli soutaja. ”Fokaloija on subjekti, jonka havainnot luovat suuntaa esitykselle. Sisäinen henkilöfokaloija on itse tekstissä mukana: hänen havaintonsa, kokemuksensa, ajatuksensa ja tunteensa; – –.” Kantokorpi, Lyytikäinen & Viikari 1990: 139 – 141.)

Kerronta esittelee Pentti Linkolan fyysisessä pääroolissaan, kalastajan ammatin harjoittajana, ja sivurooleissaan pasifistina, ornitologina ja kalalajien sekä niiden levinneisyyden tuntijana, metsien suojelijana, kirjailijana. Yhteistä kertojalle ja päähenkilölle on pohjoisen Suomen tuntemus ja ihailu ja se, että ”toisenkin kerran meidät on lehdissä paiskattu samaan kategoriaan, kun on haluttu osoitella *anarkisteja ja yhteiskunnan vihollisia*” (Paasilinna 1985: 9), eli jonkin asteinen yhteiskunnan ulkopuolisuus.

Linkola herättää voimakkailla mielipiteillään yhteiskunnassamme edelleen vastavasti voimakkaita reaktioita, mutta hänellä on myös ymmärtäjiä. Hän puolustaa maapallon suojelua ja vastustaa väestönkasvua suoraviivaisin keinoin. Kulutusyhteiskunnan hän tuomitsee. (Vrt. Linkola 1989.) Linkola nousee tämän tästä otsikoihin. Hänen osallistumisensa suureen filosofiatapahtumaan Tampere-talossa huhtikuussa 2007 peruttiin, koska Tampereen yliopiston Aikalaisessa ilmestyneen haastattelun vuoksi Linkolaa syytettiin natsi-ihannoinnista (Honkonen 2006). Vuonna 2008 nuorilta filosofeilta ilmestyi artikkelikokoelma Linkolan ajamana, jonka tarkoituksena oli kumota Linkolan ajattelu ”lähiluvulla ja retorisen analyysin keinoin” (Vainio 2008).

Viimeksi julkaistu Linkolan teos on vuonna 2004 ilmestynyt *Voisiko elämä voittaa*. Linkola on saanut Eino Leino -palkinnon 1983 teoksestaan *Toisinajattelijan päiväkirja*. Päätoimittaja Jouko Jokinen kirjoittaa sananvapaudesta ja arvioi Linkolaa *Aamulehdessä* 16.2.2014: ”Tässä ajassa Linkolan ajatukset eivät pääsisi edes julkisuuteen. Tai jos nykyajan Linkola yrittäisi puhua, hänet teurastettaisiin sosiaalisessa mediassa. Valtamedia työntäisi hänet marginaaliin.”

Syyskalassa Pentti Linkolan kanssa -esseen kulttuurikontekstiin on aiheellista tutustua, jotta reaali maailman, faktan ja fiktion raja tarkentuu. On tärkeätä nähdä, miten kirjailija on reaali maailmaa lähestynyt, kuinka sen kielentänyt, miten teemoittanut ja kiistellyn päähenkilön ja hänen ajattelunsa tekstintänyt. Tekstilajien tutkija Anne Mäntynen on päätenyt siihen, että alan tutkijan on aineistoa ymmärtääkseen hankittava myös tekstinulkoista tietoa ja tutustuttava tarvittaviin tietokehyksiin. Pelkkä tekstin rakenteen analyysi ei tekstilajin tutkimuksessa riitä, vaan tarpeen on myös sosiokognitiivinen tieto. (Mäntynen 2006: 46.)

Paasilinna on nimennyt tekstinsä esseeksi. Esseistiikalla on yleisesti käsitetty elämäntapaa ja elämänsenteita koskettelevia pohdintoja. Lukemisella, kirjoilla ja kirjoittamisella on samoin kiinteä yhteys esseisiin. Tieteellisen tutkimuksen ja esseen ero on selkeimmin tyylillinen; ajattelun ulottuvuuksissa esse ei jää jälkeen tutkimuksesta. Esseisti

käyttää tulkinnanvaraista metaforaa, vertausta, parodiaa ja satiiria siinä missä tutkija abstraktioita ja yleistyksiä, mutta rajanveto on joskus häilyvää. (Riikonen 1990: 18, 19.)

Tekstilajina esseellä on pitkät perinteet ensimmäisen ja toisen vuosisadan roomalaisista poliitikoista ja elämänfilosofoista Cicerosta ja Senecasta renessanssin etappeihin, ranskalaiseen Michel de Montaigneen ja englantilaiseen Francis Baconiin. Kirjallisuuskriittinen essee ja historiallinen essee ponnistivat esiin 1800-luvulla ja vakiinnuttivat paikkansa 1900-luvulla. Viktoriaanisen ajan esseistejä, *man of letters*, pidettiin aikansa älykköinä. Suomenruotsalaiset kirjailijat omaksuvat esseen 1800-luvun puolella, suomenkieliset vähän hitaammin 1910-luvulla. (Mt.: poimintoja.)

Essee voidaan määritellä sattuvasti esimerkiksi seuraavasti: ”Essee sijoittuu kirjallisuuden ja filosofian välimaastoon, joten siinä korostuu tietoisuus puhujan äänestä, argumentoinnista sekä tekstuaalisuudesta, joka tekee puhtaan, suoraviivaisen itseilmaisun mahdottomaksi” kuten Ritvanen (2001: 42) Korhosta siteeraa.

Linkola-essée sijaitsee kokoelman toisessa osassa Yksinäisyys, jonka esseiden aiheina ovat Linkolan lisäksi Eino Leinon, Vasili Šukšinin ja Pentti Haanpään persoona, kirjailijuus ja ajatusmaailma. Yksinäisyyden lisäksi *uhma* on läsnä; yksikään kirjailijoista ei halua luopua mielipiteistään, valinnoistaan eikä elämänsä linjasta.

Tutkimustehtäväni on selvittää, miten valitsemani esseen teksti välittää reaali maailman fiktion ja millä lingvistikilla välineillä teksti rakentaa kognitiivisia yhteyksiä tästä reaali maailmasta, perustasta, erilaisiin henkisiin tiloihin, ajattelun, muistumien tai kuvitelmien maailmoihin ja takaisin. Edessä oleva haaste on, löydäkö tekstistä kognitiivirakenteita, joita mentaalimaailmateorian mukaisesti seuraavaksi esittelen ja voinko ehkä mallintaa tekstiä visuaalisesti. Esitän teorian ja sovellan sitä tekstinosiin ja kokonaisuuteen.

2. MENTAALIMAAILMAT

Keskeisiä mentaalimaailmatutkimuksen teorianmuodostajia ovat Gilles Fauconnier kollegoineen, Eve Sweetser yhtenä aikalaisena ja työtoverina. Taustalla vaikuttavat esimerkiksi John Lakoffin metaforatutkimukset ja Mark Johnsonin mielikuvaskemojen kuvaukset sekä kummankin ajattelu ja tutkimukset seuraajineen. Joskus ensi lähteen sijasta olen käyttänyt teoriaa referoivia ja selittäviä perus- ja kokoomateoksia, joissa on tehty yhteenvetoa alan tutkimustuloksista, esimerkkeinä John I. Saeedin teos tai Pentti Haddingtonin ja Jari Sivosen toimittama Kielentutkimuksen modernit klassikot. Suomalainen kognitiivinen suuntaus on saanut enenevästi sijaa kielentutkimuksessamme. Pauli Saukkonen lähestyy kognitiivissemanttisesti tekstilajien rakenteita ja liikkuu myös lähellä mentaalimaailmoja syventäessään tekstilajiteoriaansa.

On syytä huomauttaa, että Fauconnierin *mental spaces*, mentaaliset tila-avaruudet¹, joista käytän nimitystä mentaalimaailmat, on oma kielentutkimuksen koulukuntansa. Koulukuntaa ei välttämättä lueta kognitiotieteen piiriin, koska teoria liikkuu metaforia monimutkaisemmalla tasolla. Fauconnier ja Turner ovat lisäksi kehitelleet yhdessä yhdistelmä- ja sulaumarakenteita käsittelevän *blending*-teorian. (Onikki-Rantajääskö 2010: 41—42.) Lähden soveltamaan mentaalimaailmateoriaa melko väljästi ja kokeellisesti, mutta johonkin muuhun teoriaan verrattuna luotan sen tuomaan lisäarvoon esseen tai muun pohtivan tekstilajin tutkimuksessa.

Mentaalimaailmateoriassa on virittävää myös kielimaailmojen visuaalinen kuvaus. Peruselementtejä ovat ympyrät ja yhtenäiset tai katkonuoliviivat, jotka yhdistävät maailmoja kuvaavia ympyröitä toisiinsa. Perusajatus on kuvata, miten ihminen kieltä käyttäessään siirtyy mielessään todellisesta maailmasta esimerkiksi muistumiin tai kuvitelmiin. Maailmoja on monia, esimerkiksi lukuisien taiteen alojen maailmat maalaustaiteesta elokuvaan ja kirjallisuuteen tai erilaiset työelämän maailmat omine kielenkäytön kulttuureineen. Yhteisöt luovat omia kielimaailmojaan, jopa kielipelejänsä, joiden mekanismeihin mentaalimaailma avaa ovia.

Mentaalimaailmateoriassa lähdetään liikkeelle tutkittavasta kohteesta (*target*) ja yritetään selvittää laukaisin (*trigger* tai *source*), joka on saanut ilmiön, usein metaforan, metonymian tai analogian, aikaan. Teoriaa kiinnostavat mutkikkaimmat tapaukset, kuten

¹Tiina Onikki-Rantajääskö käyttää nimitystä mentaaliset tila-avaruudet.

miksi voidaan sanoa, että vihreäsilmaisellä tytöllä on siniset silmät paikkansa pitävänä tietona, niin että kuulijakin on mukana keskustelussa. Silloin puhutaan esimerkiksi maa-lauksesta, jossa tytöllä on siniset silmät, vaikka vastaavalla entiteetillä on hänet tuntevien toisten entiteettien mukaan vihreät silmät. Tämä Ray Jackendoffin 1975 mainitsema esi-merkki luo yhteyden kuva(ukse)n ja itse kohteen, kuvattavan, välillä. (Fauconnier 1997: 6–7.) Kuva ja kuvattava ovat toistensa vastakohtia tai vastineita (*counterparts*). Kun pu-hutaan Fauconnierin ID-periaatteesta, sillä tarkoitetaan pääsyn periaatetta. Siinä ilmaus, joka nimeää tai kuvaa yhden entiteetin, laukaisijan, voi päästää maailmaan sisään toisen alueen entiteetin, kohteen. Tällöin laukaisimen ja kohteen välillä pitää olla yhteys (*con-nection*). Puhuja yhdistää läheisiä seikkoja toisiinsa, esimerkiksi ravintolan asiakkaan hä-nen tilaamaansa ruokaan tai potilaan tämän sairauteen. Siitä selittyy, että voidaan sanoa: ”Kinkkuvoileipä haluaa toisen kokiksen.” Tässä yhdistämisessä on kysymys pragmaatti-sesta funktiosta. Mentaalimaailmateoria tuottaa näin mallin semantiikan ja kognition vä-lillä toimivasta yhteydestä. (Sweetser ja Fauconnier 1996: 2.)

Voisin puhua *pölyisistä Paasilinnoista*, jotka pitäisi puhdistaa. Silloin en puhuisi kuuluisista Paasilinnan kirjailijaveljeksistä, jotka pitäisi Suomen kulttuurielämästä puh-distaa Sofi Oksasen käyttämässä stalinilaisessa merkityksessä. Voisin puhua kirjailijoi-den vanhoista *valokuvista*, jos olisin sukulainen tai ihailija, tai todennäköisimmin kirja-hyllyn lukuisista *teoksista*, joille pölyhiukkaset ovat ennättäneet laskeutua. Kirjailijan nimi voi asettua kirjan nimeksi, eikä sillä ole kommunikaation ymmärrettävyydelle hait-taa, jos aihepiiri on viestijöille yhteinen. Samoin tuntemamme ihmisen identiteetti pysyy samana, vaikka olemme tavanneet hänet edellisen kerran lapsena, ja nyt monen vuoden jälkeen, aikuisena (Vrt. Sweetser ja Fauconnier 1996: 3). Mieleemme pystyy päättämään ja yhdistämään asioita oikein vihjeiden avulla. Entiteetillä on ja sille syntyy monia vasti-neita kielen maailmassa, ja niillä voidaan operoida vaivattomasti ihmisen kognitiossa.

Pääsyn periaate on kielen, kognitiivisten rakenteiden ja käsitteellisten linkkien kes-keinen ominaisuus. Tämän periaatteen mukaan ilmaisua, joka nimeää tai kuvaa yhden elementin jossakin mentaalimaailmassa, voidaan käyttää päästämään tämän elementin vastine toiseen mentaalimaailmaan. Voidaan esittää kahden elementin, **a** ja **b**, yhdistyvän toisiinsa konnektorilla **F**, jolloin elementti **b** voidaan identifioida nimeämällä, kuvaile-malla tai osoittamalla se **a**:n vastineeksi. Näin saadaan seuraavanlainen kaava:

$$F(b = F(a))$$

Menetelmän mukaan se elementti, jota nimetään tai kuvaillaan eli **a**, on lähde tai laukaisin (*source, trigger*), ja kuvailun tulos, **b**, on kohde (*target*). (Fauconnier 1997: 12.)

Mentaalimaailmojen tutkinnassa tulisi ensiksi ottaa selvää, mikä on kantamaailma, *parent space*. Uusi maailma saa aina alkunsa kantamaailmasta ja on osittaisessa alistussuhteessa tähän. Uusi maailma kuitenkin rakentuu suhteessa tarkasteltavana olevaan maailmaan. Diskurssissa rakentuvista maailmoista syntyy verkosto. Otetaanpa tarkasteluun mikä tahansa diskurssin vaihe, yksi maailmoista on aina järjestelmän perusta, *base*. Tarkastelupiste, *viewpoint*, on maailma, josta toisiin maailmoihin sallitaan pääsy, ja sen avulla myös uusia maailmoja rakennetaan. Fokus on rakenteilla oleva maailma, johon huomio on kiinnittynyt. Diskurssin osallistujat liikkuvat maailmojen verkostossa. heidän tarkastelupisteensä ja fokuksensa vaihtuvat heidän siirtyessään yhdestä maailmasta johonkin toiseen. Ylin kantamaailma on todellisuus tai puhujan käsitys todellisuudesta. (Vrt. Fauconnier 1997: 7 – 8, 26; Saeed 2001: 322.)

Kieli pystyy monin keinoin ohjailemaan mentaalimaailmojen kytköksiä ja rakentetta. Aikamuodoilla ja tapaluokilla on tärkeä sijansa maailmanmuodostimina (*space builders*), samoin nimillä ja kuvauksilla (*väsyneet pojat*). Prepositiolausekkeet, adverbiaalit, subjekti + verbi tai konjunktio + lause voivat toimia maailmanmuodostimina. *Olla*-verbi ja muut kopulatiiviset verbit (*tulla joksikin, pysyä jonakin*) voivat niin ikään toimia maailmojen välisinä yhdistäjinä. (Fauconnier 1997 II: 10–11.)

Tähän teoriaan on huomautettava, että tarkasteltavassa esseessä kertojääni hallitsee maailmanmuodostimia, koska kahdenvälistä diskurssia käydään puheeksi merkityin vuoroin lainausmerkein repliikeiksi tekstinnettyinä säästeliäästi ja vain silloin, kun päähenkilön ääni on erityisen merkityksellinen lisä hänestä rakentuvaan henkilökuvaan.

Mentaalimaailmateoria lähtee usein liikkeelle lauseesta, mutta pureutuu sitä pienempiin kielen yksiköihin tarpeen mukaan. Noudatan periaatetta tilanteisesti. Koska otin tutkimuskohteekseni esseen, laajennan toisaalta tutkimustani kirjailijuuden maailmaan, jonka lähtökohtana voi olla tekstissä mainittu kirjailijanimi tai muu maailmanmuodostin. Tavoitteena on päästä mentaalimaailmateorian avulla mahdollisimman kattavaan analyysiin esseen tekstimateriaalista mentaalimaailman työkaluin. Oletan päätyväni sekä mikroettä makromaailmoihin, jos edelleen lähdän intuitiosta, jonka esseen lukukokemus on tuottanut. Tutkimuksen koko kipinä on alkuaan ollut hämmentävä kysymys siitä, miten lyhyt essee avaa mielessä niin monia maailmoja ja eri suuntiin kulkevia ajatuksia sekä näkymiä ihmisen ulottuvuuksista, paineista ja umpikujista. Ihminen syntyy yhteen maailmaan, mutta hänen mielensä avaa lukuisia uusia maailmoja pohdittavaksi.

3. MIELIKUVASKEEMAT

Mielikuvaskaemat (*image schemas*) muodostavat tärkeän osan kognitiivisen semantiikan käsiterakennetta. Ihmisen fyysinen kokemus olemassaolostaan ja toiminnastaan, ympäristön havainnoimisesta, liikkeistään ja vaikkapa voiman kokemisesta ja käytöstä muodostavat käsiterakenteita, joita käytetään apuna ajattelun abstrakteilla alueilla. Mielikuvaskaemat edustavat tiedon rakenteen primitiivistä tasoa, joka piilee metaforan taustalla ja luo yhteyden ruumiillisen kokemuksen ja korkeampien kognitiivisten alueiden, kuten kielen, välillä. (Saeed 2001: 308.)

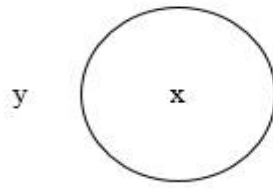
Lapsi ottaa varhaiskehityksensä aikana innokkaasti tuntumaa fyysiseen ympäristöönsä ja kerää aisti- ja liiketoimintojen avulla sensomotorisia kokemuksia esineistä ja niiden suhteesta toisiinsa. Tavaroihin tarttuminen, niiden työntäminen, vetäminen, pinoaminen ja rakennelman hajoaminen tai esineiden sijoittaminen toistensa sisään ovat kokeellista toimintaa, jolla lapsi selvittää itselleen esineiden välisiä suhteita ja erilaisen kosketuksen vaikutusta esineisiin. Näin lapsi sisäistää spatiaalisia käsitteitä ja ymmärtää niitä paljon aikaisemmin kuin oppii käyttämään vastaavia sanoja. (Lee 2001: 18 [Jean Piaget: 1936 (1952)].)

Mielikuvaskaemojen pohjana ovat avaruudelliset peruskäsitteet *ylös, alas; sisään, ulos; päälle, pois*. Näiden peruskäsitteiden käytöstä abstraktin ajattelun tasolla voidaan mainita esimerkiksi *kohoaminen korkeaan* (engl. *high*) *asemaan*, jossa ilmaisussa yhteiskunnallisesta asemasta puhuttaessa käytetään vertikaalista ylös–alas-akselia. Vastaavasti, jos ollaan *pulassa* tai *vaikeuksissa* (engl. *in trouble*), ihminen on *pula-säiliössä* tai useampien *vaikeus-säiliöiden* sisässä. (Vrt. Lee, mts. 18.)

3.1. Sisältymisen skeema

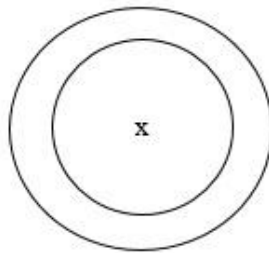
Sisältymisilmaisun lähtökohtana on ihmisen fyysinen sijainti eri paikoissa ja entiteettien sijoittaminen erilaisiin säiliöihin. Mark Johnsonin ajattelun mukaan tällaista mielikuvaskeemaa kutsutaan sisältymisen skeemaksi (Saeed 2001: 308). Säiliöt edustavat eräänlaista erottamista: entiteetit ovat joko säiliön sisällä (x) tai sen ulkopuolella (y).

KUVIO 1. Sisällymisen skeema ja entiteettien sijainti sisällä tai ulkona

Sisältyminen on siirtyvää: jos säiliö asetetaan toisen säiliön sisään, entiteetti (x) on kummankin sisällä. KUVIO 2.

KUVIO 2. Entiteetin sijainti sisäkkäisissä säiliöissä

Sisällymisen luonnollisena seuraamuksena voidaan pitää ulkoisilta voimilta suojautumista jossakin sisällä. Toisaalta sisällyminen rajoittaa voiman käyttöä ja liikkumista. Entiteetti myös kokee kiinnittyvänsä sijaintipaikkaansa. (Saeed 2001: 309.) Ulkopuolisen tarkkailijan näkemys sisältyvästä entiteetistä vaihtelee sen mukaan, tuleeko entiteetti esille säiliöstään vai pysyykö se katseiden ulottumattomissa. Näillä inhimillisillä peruskokemuksilla on valtava metaforinen voima, joka levittäytyy Lakoffin ja Johnsonin mukaan (Saeed 2001: 310) visuaalisen kokemuksen, fyysisten tilojen ja tunnetilojen sekä erilaisten toimintojen kielelliseen käsitteellistämiseen.

Suomenkielinen puhuja voi valita monia variantteja ilmaisemaan *in trouble* -tilaa: lisätä vaikeuden astetta valitsemalla *säiliöstä* monikollisen muodon *vaikeuksissa* tai värittää sanomistaan lapselle suunnatusta tai häntä koskevasta arkipuheesta irtautuneella sanalla *liri*, joka on merkinnyt pikku vahinkoa, pissinlirahdusta. Lekseemi esiintyy metaforassa *olla lirissä* eli 'pulassa, pinteessä, liemessä' (vrt. NS, PS), joka ei merkitse järin

pahaa tilaa. Alatyylinen *olla kudessa* on nesteineen vastenmielinen ja poispääsykin tämänsisältöiseen säiliöön joutuneelta tuntuu verrokkeja vaikeammalta. Kahden metallilevyn välisen puristuksen ja sen aiheuttaman ahdingon metafora on ollut alkuna *pinteessä* (lekseemistä *pinne*, NS) olemiselle, vaikka tässä tilanteessa ollaan sentään *kuivilla* 'kuivien pintojen päällä', oikeammin kahden kuivan pinnan välissä kiinteästi, ei nesteessä räpiköimässä. Säiliöskeema ja metaforat ovat yleisesti käytössä.

In trouble -ilmaisun suomenkielisille tyylivarianteille on kehittynyt lähes synonyyminen merkitys. Vaikka metaforinen vaihtelu on kohtalaista, säiliöskeema tuottaa ilmaisuille saman merkityksen. Vain intensiteetin aste hieman vaihtelee. Ongelmatilanteen faktoja on selitettävä, jotta vaikeudet saavat ilmiänsä ja syy-seuraussuhteet tulevat julki. Poliitikko ei yleensä selviä toteamalla, että Suomi on *taloudellisissa vaikeuksissa* tai *la-massa* kertomatta syitä, miksi. Säiliöskeeman representaatiosta joudutaan usein argumentaatioon: väite vaatii perustelut, tilassa oleminen selvitykset. Pohtivaan tekstilajiin liittyy olennaisesti myös argumentaatio.

Säiliössä oleminen voi tietenkin olla miellyttävääkin, kuten *turvassa* tai *hellässä huomassa*, mutta hyvin konkreettisesti entiteetti toisaalta otetaan *säil(i)öön ja on säi(i)lössä*, kun virkavalta vie kansalaisen *putkaan* ja säilyttää häntä siellä aikansa. Kansalaisvapautta rajoitetaan lisää kansalaisen joutuessa *kiven sisään*, 'vankilaan'. Fysikaalisesti oleminen *kivessä* on ihmiselle mahdotonta, mutta kivistä rakennetussa tilassa *kiven sisässä* voi olla. Metafora saa alkunsa tilasta, joka on mahdollinen: vankilassa oleminen on kuin olisi kivisessä säiliössä, paksuilla muureilla eristetyssä tilassa, josta on vaikea päästä pois ympäröivään maailmaan. Kysymyksessä on jo toinen maailma, kivinen säiliö, ja *kuin olisi kivisessä säiliössä* -ilmaisun konditionaali silloittaa siirtymisen perusmaailmasta mielikuvamaailmaan. Eve Sweetser on Fillmoren innoittamana selvittänyt, että mentaalimaailmat ovat keskeinen osa konditionaalien semantiikkaa ja että mentaalimaailmojen upotukset ovat ratkaiseva osa englannin aikamuotojen semantiikkaa (1996: 332). Suomen kielen konditionaalien semantiikalla lienee yhtymäkohtia englantilaisen kanssa.

Tässä tutkimuksessa säiliöskeema ja sen metaforisuus saa kantaakseen edellistä laajempia merkityksiä, joita syntyy ihmismielen kognitiossa pohtivassa tekstiympäristössä. Kirjailijan tekstin herättämiä uusia assosiaatioita ja ajattelun liikkuvuutta maailmasta toiseen helpottaa lukijan kognition rakentuminen varhaiskehityksen aikaiseen kokemuspohjaan. Tutkimukseni esittelee, miten tällainen skemaattinen käsitteellistäminen mahdollisesti näkyy tekstikokonaisuuden rakenteessa.

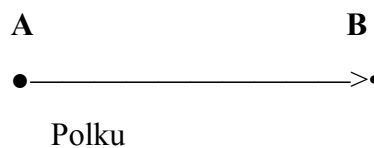
Lopuksi on esillä esimerkki säiliöskeemasta yksinkertaisimmillaan. Seuraavan lyhyen toteamuslauseen merkitys on yksilön kannalta lohduton, lopullinen, mutta yhteiskunnassa tuskin ainut laatuaan. Yhteiskunnan ulkopuolisuutta ja omaan säiliöön vetäytymistä ei seuraavassa käy kieltäminen:

Hän (Linkola) ei enää halua vaikuttaa ulospäin (Paasilinna 1985: 102).

3.2. Polku- ja voimaskeema sekä niiden yhteys aikaan

Polku- tai voimaskeema kumpikin voi olla dynaaminen sisältäen liikettä ja muutosta. Polkuskeemassa liikutaan lähtöpisteestä **A** päätepisteeseen **B**, ja voidaan ajatella, että pisteitä yhdistää tällä välillä vierä vieressä sijaitsevien paikkojen sarja. Poluilla on tapana suuntautua näiden paikkojen kautta, kuten matkalla A:sta B:hen kuviossa 3. (Saeed 2001: 310 [Johnson 1987: 114].) Katso KUVIO 3.

KUVIO 3. Polkuskeema lähtöpisteestä A päätepisteeseen B

Nämä implikaatiot näkyvät tämän skeeman metaforisena ulottuvuutena abstraktilla alueella: polkuina puhutaan esimerkiksi tavoitteiden saavuttamisesta, kuten seuraavissa esimerkeissä. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että englannista suomeen kääntämisessä voi tulla yllätyksiä, mitä skeemoihin tulee, sillä kognitio ei välttämättä toimi universaalisti eri kielissä. Alla olevissa käännöslauseissa on suluisa lisäksi käännösvaihtoehto lähtökielen ilmauksille: – – *I got **side-tracked***. ja – – *he’s **nearly there***. (Saeed 2001: 311).

- (1) Aioin saada maalauksen eilen valmiiksi, mutta jouduin *sivuraiteille (harhapoluille)*.
- (2) Hän kirjoittaa tohtorinväitöskirjaansa ja on *loppumetreillä (viittä vaille valmis)*.

Näissä esimerkeissä polkuskeema toimii, vaikka suomen *viittä vaille* -ilmauksesta on voinut heittyä pois ajan tai pituusmitan ilmaus, kuten esimerkeistä käy ilmi: *kello on viittä (minuuttia) vaille viisi; viittä (senttiä) vaille viisi metriä. Loppumetreillä* viittaa kuitenkin

jäljellä olevaan työmäärään kiistatta päämäärästä puuttuvan etäisyyden metaforalla. Jos kuljetaan polkua johonkin suuntaan, aina kuluu myös aikaa, eikä siksi olekaan outoa, että aika ja matka sekoittuvat kognitiossa ja kielessä. Yleisesti voidaan päätellä, että mitä pitemmälle entiteetti on kulkenut polkua, sitä enemmän aikaa on kulunut. (Mts. 310 - 311.)

Paasilinnan tekstistä poimitut esimerkit kuvastavat samalla tavoin polku- ja aikaskeeman yhteistyötä seuraavasti:

Maailma on mennyt kovaa vauhtia juuri siihen suuntaan jota hän on kolme vuosikymmentä vastustanut (Paasilinna 1985: 98).

Linkola ei ole kompromissien mies, hän ei seuraa ensimmäisenä tämän maailman uudistuksia (Paasilinna 1985: 99).

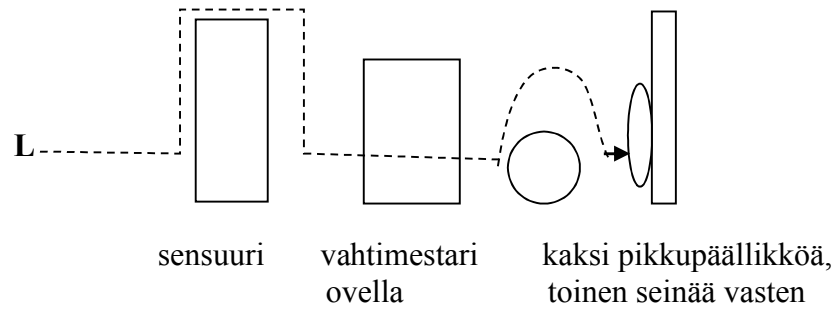
Se kestää virheettömänä kevääseen saakka (Paasilinna 1985: 100).

Iltapäivällä olen soutanut kädet rakoille, menemme toiseen saareen syömään madekeittoa (Paasilinna 1985: 100).

Maailman meneminen johonkin suuntaan merkitsee muutosta toisenlaiseksi. *Kova vauhti* liittyy liikkumiseen samoin kuin *suunta*. *Seurata on kulkemista, liikkumista jonkin tai jonkun jäljessä*, mutta myös mielipiteiden, uudistusten, elämäntapojen, muotien yms. jäljittelyä ilman konkreettista liikettä. Kolmannen esimerkin *saakka*, vanha omaperäinen suhdekäsite (Hakulinen L 1968: 48, 335), sopii niin ajan kuin paikan postpositioksi (NS). Viimeisen esimerkin *soutaa kädet rakoille* on tilan muutosta ilmaiseva tekemisen tulos, johon siihenkin voisi lisätä ajatuksellisesti *saakka* tai *asti*. Käsitteellistäminen on usein siirtymää alueesta (*domain*) toiseen niin kuin tässäkin, jos ajattelemme konkreettista lähtökohtaa, esimerkiksi *soutaa vene kirkolle*.

Mielikuvaskaemoja on mahdollista soveltaa tutkimuskohteeksi valitsemani esseen rakenteen tutkimiseen. Siksipä esittelen seuraavassa vielä voimaskeeman periaatteen hyödyntäen edelleen Saedin referoimia Johnsonin ajatuksia (mts. 311). Perusvoima on pakon skeema, jossa vektorin voima **L** vaikuttaa entiteettiin \square . Keskeinen elementti on rataa pitkin etenevä liike. Voima toimii eri tavoin kohdatessaan vastuksen: se voi kääntyä eri suuntiin vastuksen vaikutuksesta, kiertää esteen, poistaa sen tai kulkea sen läpi. Voima esitetään katkoviihana. KUVIO 4. on sovellus pohjatekstin tekstikatkelmasta s. 103–104. Ks. tekstikatkelma sivun 16 lopusta.

KUVIO 4. Linkolan käynti Ylessä voimaskeemakuvauksena

Voimaskeemojen, samoin kuin muidenkin skeemojen, katsotaan nousevan lapsuuden arkikokemuksista lapsen liikkussa ympäristössään vuorovaikutuksessa elollisten ja elottomien entiteettien kanssa. Voimaskeemoja pidetään muiden mielikuvaskemojen kanssa esilingvistisinä ja niiden oletetaan antavan muodon kielellisille luokituksillemme.

3.3. Mielikuvaskemat merkityksen tulkinnassa

Teoriasta voidaan siirtyä esseetekstiin selvittääksemme, miten edellä esitelty mielikuvaskemat soveltuvat analyysin välineiksi. Tekstiote sijoittuu 12-sivuisen esseen puoliväliin. Alla olevan tekstikatkelman tarinaa ympäröivät lyhyt prologi ja epilogi, jotka erotuvat keskiosan kursiivista korostamattomalla tekstityypillä. Prologissa on päähenkilön yhden piirteen, julkisuuden halveksunnan, niukka esittely. Päähenkilön vastapuolena mainitaan kasvuyhteiskuntaan sitoutuneet ikätoverit. Erottavana tekijänä päähenkilön ja kasvuyhteiskunnan kannattajien välillä on suora peli ja moraalinen ryhti, jotka asenteet liitetään päähenkilöön.

Hän halveksii julkisuutta ja suurinta osaa sen edustajista. Hänen ikätoverinsa ovat sitoutuneet tiiviisti kasvuyhteiskuntaan, vaikka muuta vakuuttaisivatkin. Moraalista ryhtiä, suoraa peliä ei paljon löydy. Hän kertoo menneensä kerran Yleisradioon hakemaan sovittua palkkiota käsikirjoituksesta, joka oli tilattu, **mutta jota ei voitu sensuroimatta hyväksyä**. Siihen oli mennyt kalastajalta monta työpäivää. Hän ilmoitti **Kesäkadun vahtimestarille | salanimen päästäkseen sisään**. Jostakin kerroksesta hän etsi käsiinsä **kaksi loukkoihinsa paennutta pikkupäällikköä**. Voin kuvitella mielessäni kohtauksen. Hurjannäköinen kalastaja astuu äkkiarvaamatta sisään ja hänelle **syötetään kaikenlaisia pikkupalheita**, että hänestä päästäisiin eroon. **Toinen päälliköistä joutuu nurkkaan ja häätääntyy maksamaan palkkion omista varoistaan**. Mies marssii ulos ja jättää päälliköt seisomaan. Tällaiset konfliktit ovat tietysti tuhoisia. Poikkeusyksilön on vaikea saada oikeutta, vaikka hänen etiikkansa olisi monin verroin korkeampaa kuin niiden, jotka sitä instituutioiden suojista koettavat hillitä. Poikkeusyksilö tuomitaan, hänestä tehdään mahdoton, yhteistyökeltoton ja hullu. Linkolasta on hyvin yleisesti tehty sellainen. (Paasilinna 1985: 103–104.)

Kasvuyhteiskunnan säiliössä on tungosta. Sen ulkopuolella, missä harjoitetaan suoraa peiliä ja toimitaan moraalisesti, on vain jokunen harva Linkolan lisäksi. Suhde on tasapainoton.

Esseeseen sisältyvää pientä tarinaa edeltää uutismainen päähenkilön kerronnan referointi. Referoinnin voi tässä ajatella edustavan perusmaailmaa (*base*). Tapahtumisen kuvitelma maailmaan siirrytään käyttämällä Fauconnierin termin *space builderinä*, maailmanmuodostimena, lauseen *Voin kuvitella mielessäni kohtausten alkua voin kuvitella (mielessäni)* (ks. näyte, rivi 8), jolla siirrytään tapahtumien referoinnista kuvauksen keskelle nopeasti toisiaan seuraaviin episodeihin. Silloittuminen (*mapping*) reaali maailmasta kuvitelma maailmaan syntyy modaaliverbin persoonamuodon *voin* ja pääverbin *kuvitella (mielessäni)* avulla. Siirtyminen alueesta toiseen muodostuu paikallisesti, kontekstissa, ja on osa meneillään olevaa pohdintaa (Vrt. Fauconnier 1997: 2). Kuvitelmassa ollaan tapahtumien keskellä, toimintatilanteessa. Tilanne kestää todennäköisesti todellisuudessa (*base*) vain minuutteja, mutta se ja muut kaltaisensa tilanteet sinetöivät sen tosiasian, että palkkionsa saanut näennäinen voittaja, päähenkilö, poistetaan yhteiskunnan ja sen sisällä olevien instituutioiden säiliöistä. Tämän kertoja toteaa epilogissa (Paasilinna 1985: 104; näyte: rivit 14–15) seuraavasti: ”Poikkeusyksilö tuomitaan, hänestä tehdään mahdoton, yhteistyökelvoton ja hullu.” Subjekti on sovinnollisesti passiivisessä piilossa. Teksti etenee toisella toteamuslauseella, joka tarkentuu kohteeseensa Linkolaan suoraan nimeämällä eikä lievennä tuomiota yhtään, päinvastoin vahvistaa sen: ”Linkolasta on hyvin yleisesti tehty sellainen” (näyte: rivi 15–16).

Tällaiset linkkien avulla tapahtuvat siirtymät maailmasta toiseen pitävät yllä lukijan viireystilaa, koska ne haastavat ajattelua ja vaativat lukijaa valitsemaan – tai ainakin pohtimaan – kenen puolelle asettuu, mihin säiliöön itse aktiivisesti haluaa sisältyä. Argumentoinnin kannalta on kysymys siitä, millä teksteillä kirjailija vastaa teemaansa eli tekstinsä pääväittämään tai teoksen nimen asettamaan hypoteesiin. *Yksinäisyys ja uhma* -esseekokoelman esseet rakentavat perustelut sille, että kopulan *ja* yhdistämät ominaisuuksien nimet *yksinäisyys + uhma* saavat presentaationsa tekstin kielentämässä yksilössä. Siitä syntyy perustelujen verkko, joka pitää ja pätee sitä aukottomammin, mitä paremmin ajatusten tekstintäminen on onnistunut eri keinoin. Näin syntyy koherentti teksti.

Sisällymisen ja ulkopuolelle, esimerkiksi yksinäisyyteen, jäämisen mielikuvaskemaa käsiteltyämme, on kiinnostavaa katsoa, miten voimaskeema toteutuu samassa tekstinäytteessä. Päähenkilö kohtaa polullaan Yleisradion päälliköiden luokse erilaisia vastavoimia, jotka hän kiertää eri tavoin, läpäisee tai siirtää tieltään ennen kuin pääsee tavoitteeseensa.

Voimavektoria voidaan kuvata kirjaimella **L**(inkola). **L** kerää suuttumuksen voiman siitä epäoikeudenmukaisuudesta, millä hänen tekstinsä sensuroidaan ja kirjoituspalkkio jätetään maksamatta, vaikka työhön on kulunut monta päivää. *Sensuuri* on polun ensimmäinen, henkinen, este, jonka **L** ohittaa lähtemällä matkaan perimään oikeuksiaan. Reitti vie Yleen, jossa polun toinen este on *vahtimestari*. Vektori **L** kiertää taitavasti este vahtimestarin *kertomalla* ovella *salanimen*. Ovi aukeaa, toinen este poistuu. Kolmas este, oikeammin kaksoiseste, on *kaksi pikkupäällikköä*, joiden läpi vektori **L** pääsee henkisellä tasolla murtamalla heidän *pikkuvalheensa* voimaltaan ole-mattomina eli epätosina. **L**:n voimaa lisää voiman vaikutelma, *hurja ulkonäkö*, ja vektorin nopea liike, *äkkirynnäkö*. Jäljellä oleva este neljä, *toinen pikkupäällikkö*, siirtyy ja *joutuu nurkkaan* ja *seinää vasten* **L**:n voiman vaikutuksesta. Päällikkö välttää voiman enenevän vaikutuksen *maksamalla vaaditun palkkion omista varoistaan*. *Mies* [Linkola] *marssii ulos ja jättää päälliköt seisomaan*. Voiman **L** vaikutus loppuu.

Voitto on yllätyksellinen, nopea ja fyysisesti väkivallaton. Voimien mittelo on ollut henkistä laatua. Polun päätepisteessä, Ylen työhuoneessa, toiminta, *action*, on vaihtunut pysähtyneeksi *stillkuvaksi*, jossa näkyy enää kaksi pelon jähmettämää ylempää toimihenkilöä. Tilanteesta ei synny lukijalle puhdistavaa kliimaksia, vaan siitä jää jonkinlainen ahdistus ja ajatus, miten tilanteen olisi voinut hoitaa sosiaalisemmin ilman täydellistä törmäystä tai osapuolien välistä henkistä tyrmäystä. Herää myös epäily, voidaanko tästä enää palata neuvotteluväleihin, kirjoittajasuh-teesta puhumattakaan.

Kertojan epilogi (tekstinäyte, rivit 13 – 17) on ankara ja sen argumentointi on armo-tonta. Lukijan hetkellinen illuusio Linkolan oikeudesta palkkioonsa ja äkkirynnäkön oi-keutuksesta karahtaa tylästi kertojaaänen johtopäätökseen, joka on näytetekstin epilogin ensimmäinen virke riveillä 11–12, s.16.

Johtopäätös: *Tällaiset konfliktit ovat tietysti tuhoisia.*

Kertoja ei kuitenkaan jätä lukijaa tyhjän päälle kysymään, miksi nuo konfliktit ovat tuhoisia, vaan esittää kaksi rinnakkaista väitettä, joiden epäoikeudenmukaisuuden (Väite 1) hän toteaa tai väärän tuomion tekaistun menettelytavan ja väärät perusteet (Väite 2) hän selittää.

Väite 1: *Poikkeusyksilön on vaikea saada oikeutta,*
Perustelu: *vaikka hänen etiikkansa olisi monin verroin korkeampaa kuin niiden, jotka sitä instituutioiden suojista koettavat hillitä.*

Väite 2: *Poikkeusyksilö tuomitaan,*
Perustelu: [siten, että] *hänestä tehdään mahdoton, yhteistyökelvoton ja hullu.*

Pääväite: *Linkolasta on hyvin yleisesti tehty sellainen [= mahdoton, yhteistyökelvoton ja hullu].*(Argumenttianalyysi, vrt. Kakkuri-Knuuttila ja Halonen 2003: 100–102.)

Pääväitteeksi voidaan tässä valita Linkolaa koskeva yleistävä tuomio, joka on yksilön näkökulmasta tuhoisa. Rinnakkaiset väitteet, *poikkeusyksilön on vaikea saada oikeutta* ja *poikkeusyksilö tuomitaan*, ovat yhteiskunnan taholta tulevia tekoja, jotka kohdistuvat mahdottomiksi, yhteistyökelvottomiksi ja hulluiksi leimattuihin yksilöihin.

Esseeteksti, jossa on kuvausta ja pohdintaa, sisältää useita väitteitä ja perusteluja. Onko nyt etsitty väite pääväite saa jäljempänä vahvistusta, tai pääväite paikantuu jonnekin muualle tekstiin. Argumenttianalyysi kannattaa aloittaa pääväitteen etsimisestä, koska sen luonne riippuu pitkälle tekstilajista. Pääväite on tekstin tärkein sanoma, väite, jota ei käytetä muiden väitteiden perusteluna. (Kakkuri-Knuuttila ja Halonen 2003: 101.)

Palkkion saaminen jää näennäiseksi voitoksi, sillä mahdoton, yhteistyökelvoton ja hullu ihminen suljetaan pois joustavien, yhteistyökykyisten ja viisaiden ihmisten säiliöstä. Kognitiivisesti tekstiesimerkkiä voi pitää integroituna skeemana, jossa toteutuvat perusmielikuvaskaemat: säiliö, polku, voimadynamiikka (**L** yrittää sisään, työyhteisö yrittää estää häiriötä) ja kausaaliset skeemat (**L**:n abstraktit tavoitteet vs. työyhteisön abstraktit tavoitteet). (Vrt. Fauconnier 1997: 14.)

4. ESSEEN MENTAALIMAAILMAT

Mentaalimaailmojen tutkinnassa tulisi ensiksi ottaa selvää, mikä on kantamaailma, *parent space*. Uusi maailma saa aina alkunsa kantamaailmasta ja on osittaisessa alistussuhteessa tähän. Uusi maailma kuitenkin rakentuu suhteessa tarkasteltavana olevaan maailmaan. Diskurssissa rakentuvista maailmoista syntyy verkosto. Otetaanpa tarkasteluun mikä tahansa diskurssin vaihe, yksi maailmoista on aina järjestelmän perusta, *base*. Näkökulma, *viewpoint*, on maailma, josta toisiin maailmoihin sallitaan pääsy, ja sen avulla myös uusia maailmoja rakennetaan. *Fokus* on rakenteilla oleva maailma, johon huomio on kiinnittynyt. Diskurssin osallistujat liikkuvat maailmojen verkostossa; heidän näkökulmansa ja fokuksensa vaihtuvat heidän siirtyessään yhdestä maailmasta johonkin toiseen. Ylin kantamaailma on todellisuus tai puhujan käsitys todellisuudesta. (Vrt. Fauconnier 1997: 7–8, 26; Saeed 2001: 322.) Tähän teoriaan on huomautettava, että tarkasteltavassa esseessä kertojaääni hallitsee maailmanmuodostimia, *space builders*, koska kahdenvälistä diskurssia käydään puheeksi merkityin vuoroin lainausmerkein repliikeiksi tekstinnettynä säästeliäästi ja vain silloin, kun päähenkilön ääni on erityisen merkityksellinen lisä hänestä rakentuvaan henkilökuvaan.

4.1. Kantamaailma eli perusta

Pohtivan tekstilajin, esseen, voi sanoa kuvastavan ihmisen ajattelun ja mielen eli kognition monikerroksisuutta. Tekstin analysointiin ei voi ryhtyä ennen kuin tekstissä monitasoisesti toisiinsa kietoutuvat ja limittyvät mentaalimaailmat on alustavasti rajattu ja nimetty työnimillä. Työnimi mahdollisesti jääkin mentaalimaailman nimeksi. Käytän aluksi kahdesti merkityssuhdeanalyysia ja sen välinettä, merkityssuhdekaaviota, kahden erilaisen mentaalimaailman rajaamiseen.

Analyysin kehittäjien Anneli Kauppinen ja Leena Laurisen mukaan menetelmää voi käyttää joustavasti asiatekstin avaamiseen, referointiin ja oman tekstin laatimiseen. Sen avulla voi pohtia sellaisia merkityssuhteita, jotka liittävät ajatuksia, tapahtumia ja toimintoja toisiinsa. (Vrt. Kauppinen – Laurinen 1987: 27,10; Kieli ja sen kielioipit 1994: 73, 103 ja 106.) Menetelmä soveltuu näillä ehdoin hyvin tekstiin, jossa vuorottelevat ja ristiriitaisestikin liittyvät toisiinsa voimakas fyysinen ja henkinen toiminta, kuten esseiden sisävesikalastajan ja kirjailijan työ. Kaavio on systemaattinen siten, että lukija etsii sen

kysymyksiin vastaukset tekstistä ja niiden avulla erittelee tekstin merkityksiä. Analysointitapa tuottaa uusia ratkaisuja, joskin vie uusiinkin ongelmatilanteisiin; se perustuu sisältöön ja etsii ajatusten välisiä suhteita välittämättä virkkeiden ja kappaleiden asettamista rajoista. Myös sanojen merkitys on tärkeä. (Kauppinen – Laurinen 1987: 35.)

Tästä voidaan edetä merkityssuhdeanalyysin avulla jäljittämällä tutkimuskohteena olevan esseen reaalimaailma tai tekstin todellisuus ja merkitä sitä kirjaimella **R**. Todellisuus voidaan ajatella tekstin pintarakenteena, joka olisi havaittavissa normaalein aistein ja jonka ilmiöt sekä suhteet ovat tekstissä nimettävissä yleiskielen käsittein ja todennettavissa faktoin. Otsikosta, Syyskalassa Pentti Linkolan kanssa, lähtien esseetekstin todellisuutena **R** on *kalastajuus* eli kalastajan ammatin harjoittaminen erilaisine työvaiheineen vaihtelevissa luonnonoloissa. Koska *kirjailijuus* on reaalimaailmassa entiteetti Pentti Linkolan myöhemmin tarkasteluun otettava toinen todellisuus, merkitse sitä symbolilla **K_L**. Kertojaääni, entiteetti Erno Paasilinna, on puolestaan tekstinkin reaalimaailmassa kokopäivätoiminen ammattikirjailija ja saa tunnuksen **K_P**. Koko kirjailijuuden reaalimaailma maailma on **K**. Oletettu kirjailijuuden maailma tai kirjailijuuden taustamaailma, **K'**, syntyy kirjailijoista ja teksteistä, jotka vaikuttavat tai ovat vaikuttaneet tarkasteltavaan tekstiin ja sen taustalla olevaan ajatteluun tavalla tai toisella, ajallisesti ja määrällisesti vaihtelevasti. Intertekstuaalisuuden käsitteeltä ei tässä yhteydessä voi välttyä, varsinkaan siltä ajatukselta, että intertekstuaalisuus on ennen kaikkea kielellisiä suhteita, tarkemmin merkityssuhteita (Heikkinen 2000a: 71, [Lemke 1995a, 87]). Valitulla tekstillä on myös suhde tyyleihin, toisiin teksteihin (systemin ilmentymiin), muihin tekstilajeihin, diskursseihin tai ideologioihin muutamia suhteita mainitakseni (Vrt. Heikkinen 2000a: 72). Tarkasteltavan esseen tekstissä punnitaan kaiken aikaa tarjolla olevien tekstilajien eksistenssiä valintojen mahdollisuutena.

Kalastaminen toimintana ja sen ympärille rakentuva käsitteverkosto luo analyysille rajatun tarkastelukulman. Otsikko nimeää länsimaisen retoriikan tapaan tekstin aiheen eli topiikin (vrt. Karvonen 1995: 85). Lisäksi nimellä *Pentti Linkola* on entiteettinsä todellisuudessa. Linkola on tätä kirjoitettaessa elävä ihminen, johon liittyvät olennaisesti merkitykset 'kalastaja', 'kalastus' ja 'kalastajuus'. Jäljempänä tekstin tarkastelussa entiteetti Linkolan toisaalta monilahjakkuus, toisaalta sosiaalisiin törmäyksiin johtava ehdottomuus kirvoittavat lisää mentaalimaailmateorian tehtävänasetteluja. Seuraavassa oletusta todennetaan merkityssuhdeanalyysin avulla.

Analyysissä valitaan ensin pääkäsite X, joka on usein pääteema tai yksi niistä. Siihen liittyy tekstissä mahdollisimman monia merkityssuhteita. X saadaan avatuksi kysymällä

riittävän monia yksinkertaisia kysymyksiä, kuten *Mitä X on? Miten X ilmenee? Mihin X:llä pyritään?* (Kauppinen – Laurinen 1987:13; Kieli ja sen kieliopit 1994: 102.) Muiden kysymysten mielekkyyttä punnitaan aiheen mukaan. Tällä periaatteella alla oleviin laatikoihin on purettu tutkittavan tekstin yhden pääkäsitteen, *sisävesikalastajan ammatin* (Suomessa 1980-luvulla) merkityksiä. Oletuksena merkitään kaavioon tekstin pääkäsite X_1 :llä. Katso KAAVIO 1².

Teksti käy läpi kalastajan työpäivän vaiheet varhaisesta aamusta pimeään iltaan ja seuraavan aamun työt kalojen pakkauksesta niiden kuljetukseen linja-autolle. Työn välissä käydään läpi kalastajan elämän kipukohtia, joita riittää avioerosta yhteenottoihin yhteiskunnan eri tahojen kanssa kiusallisista yhtiöistä verkkovarkaisiin ja huvila-asukkaisiin, kirjolohia kasvattavista lääkintöneuvoksista Ylen osastopäälliköihin, julkisuudesta kasvuyhteiskuntaan. Kirjoittaminen on tekstin kalastajalle keskustelunaiheista vaikein. Sen mainitseminenkin on veitsenvääntöä haavassa. Tekstin suvantokohtia ovat kahdenkeskiset kielimittelöt Lapin ylittämättömistä herkuista, visailut luonnon tuntemuksesta, ironiset keskinäiset sutkaukset ja muistumat hyvistä ihmisistä ja ystävyyksistä. Teksti ei päädy ratkaisuun, tilanne jää avoimeksi. Entiteetti Linkola jää taholleen lähes umpikujaan.

KAAVIO 1. Syyskalassa Pentti Linkolan kanssa, merkityssuhdekaavio 1.

Tekstin pääkäsite X_1 = sisävesikalastajan ammatti Suomessa 1980-luvulla

Mitattavissa olevat piirteet:	rivi
- työpäivän pituus 10 - 12 h, jopa 16 - 18 h	117
- verkkojen arvo 70 000 mk	112
- kun verkkoja koettu 84, jäljellä on vielä parikymmentä	244
- soutajalle maksettava	126
- saaliin vaihtelut; saalispäiviä ympäri vuoden keskimäärin joka toiselle päivälle	337
- kalan reaalihintaa pudonnut: "suomukala kymmenisen markkaa kilolta"	125
- keskiansio pudonnut kolmannekseen aloittamisesta; saalis 51 kiloa =	333-
600 mk – verot ja kustannukset = jää neljännes eli 150 mk	335

Tunnusomaiset piirteet:	rivi
- paljon roskakalaa: eräänä päivänä verkoista 1026 sulkavaa tai lahnaa	49

² Laatikon oikeassa laidassa on esillä pääkäsitteen merkitystä rakentavan tekstinosan (Paasilinna 1985: 98–109) juokseva rivinumero 1–386.

- verkkoja varastetaan ja tuhotaan; rikosilmoitukset	93
- vesialueita ostetaan, on lähdettävä pois	101
- huvila-asukkaat painostavat pyyntivesiltä ulos	105
- soutajaa ei entisessä merkityksessä ole	106
- teollisesti tuotettu kirjolohi pahin kilpailija	124

Aikasuhteet:	rivi
- kalastajan ammatin harjoittaminen muuttunut 20 vuodessa toivottomaksi	338
- suunnanmuutosta ei odotettavissa	137
- kahdessa vuodessa kaikki voi olla lopussa	342

Suhtautuminen (kalastajan):	rivi
- vanhojen ammattikalastajien ihanne	224
- kiistämättömät tiedot kaloista ja niiden elinpiireistä	55
- osaavat työtavat ja taiturillinen kalojen käsittelytaito	44, 308
- vesien puhdistaminen kalastuksen yhteydessä	272
- peräänantamattomuus	284
- viimeistely: aikaa vievä ja täydellinen kalojen pakkaaminen	317- 329
- saaliista tarkkoja muistiinpanoja	330
- kohtalainen saalis → työpäivän päättymisen rauha	83
- monissa kamppailuissa koeteltua uhmaa ja rohkeutta	167
- realismi: toivoton ammatti; kahdessa vuodessa kaikki voi olla lopussa	87, 342

Suhtautuminen (arvostelmat):	rivi
- kalastajia ei subventoida mitenkään (paitsi rehusilakan pyytäjiä	340
- ammatti päättäjille "olematon"	341
- tuore kuha menee pääasiassa huippuravintoloihin	377
- illastajat ehkä kasvuideologian kannattajia, ylintä valtiojohtoa tai virkamiehiä, median edustajia (päättäjiä ravintoketjun huipulla),	381
- jotka eivät ymmärrä eivätkä välitä sisävesikalalan ravintoketjusta	385

Analogioita:
- ei löydy, koska ammattimetsästäjiä ei ole Suomessa: viimeinen heistä, savukoskelainen Albin "Alpi" Ikäheimo, kuoli 1989. Sisävesikalastaja ~ poikkeusyksilö. ³

³ Ammattikalastajan määritelmä on muuttunut viimeisen kymmenen vuoden aikana lukuisia kertoja. Nykyinen ammattikalastaja saa vähintään 30 % ansioistaan kalastuksesta. Tällaisia sisävesikalastajia on Kallalouden Keskusliiton mukaan Suomessa noin 1 000. Suomen Ammattikalastajaliitto ry on toiminut vuodesta 1980.

Merkityssuhdeanalyysin tuloksena voidaan todeta perusmaailmaksi sisävesikalastajan elinpiiri, ammattitaito ja sitoutuminen tähän ammattiin. Työn määrä ja taloudellinen panostus eivät ole missään suhteessa ansiotasoon. Kalastaja Linkola osoittaa ammatissaan poikkeuksellista tietoa, taitoa ja sitoutumista sekä titaanista urheutta ja periksi antamattomuutta. Sunnuntaionkija ja vapaa-ajan pilkkijä eivät paljon paina, jos heitä verrataan tekstin ammattikalastajaan, jonka merkitys on rakentunut tarkastellussa tekstissä monesta näkökulmasta perusteellisesti fokuoimalla. Ammattikalastajan maailma on tekstin kanta-maailma ja perusta, raadannan reaalimaailma **R**, joka parissa vuodessa uhkaa olla mennyt maailma. Kuitenkin suunnaton työ ja ponnistelu ovat myös inhimillinen ja kaivattu päivittäinen puhdistautumisriitti, joka antaa palkinnoksi mielenrauhan ja tyytyväisyyden.

4.2. Alun mennyt maailma **M** ja pääsy toiseen maailmaan

Esseetekstin alussa fokus on menneessä maailmassa. Merkitsen sitä kirjaimella **M**. Kirjailija on siis vaihtanut järjestystä siten, että reaalimaailma **R** on tekstin alussa piilossa. Mentaalimaailmateorian mukaan **R**:stä on siirrytty menneeseen maailmaan **M**, koska **R**:n totesin aiemmin olevan aina lähtökohta ja perusta. Tekstin kirjoitusvuosi on merkitty esseetekstin jälkeen vuosilukuna 1981, ja teksti myös alkaa tarkalla ajoituksella:

Tapasin Pentti Linkolan ensimmäisen kerran Helsingissä vuonna 1960 (Paasilinna 1985: 98).

Lauseessa on kaksi menneen maailman muodostinta: finiittiverbin imperfekti ja ajan adverbiaali. Tilanne vertautuu tosielämän kerrontatilanteeseen, joka on esitetty retrospektiivisesti ja ensimmäisessä persoonassa (vrt. Mäkelä & Tammi 2005: 114). Seuraava lause vertaa mennyttä tekstin nykyaikaan korostaen tapahtunutta suurta muutosta ilmaisulla *aikakausi*, johon liittyy merkitys 'tiettyjä piirteitä edustava (historiallinen) ajanjakso, pitkäkö aika' (NS) lisättyä merkitystä vahvistavalla adjektiivilla *kokonainen*:

Siiitä on kulunut kokonainen aikakausi (Paasilinna 1985: 98).

Pronominimuoto *siiitä* sisältää viittauksen siirtymän lähtöhetkestä *tähän aikaan* (kirjoitushetkeen) eli *siiitä* toimii maailmanmuodostimena siirryttäessä tekstin menneestä fiktioista, toden ja faktan sekoituksesta, vallitsevaan faktioon, nykyaikaan. Lauseen funktiona on hämmästelevä vertailu. Seuraavan tekstikappaleen alussa arvostelma, maailman

muuttuminen odotuksenvastaisesti toisenlaiseksi, vahvistuu finiittiverbiin liittyvällä fokuspartikkelilla *-kAAAn* (ISK: 806). Kysymyssana *kuinka* ei esiinny kysyvänä, vaan ilmaisee puhujan asennetta, ihmettelyä (ISK: 1618) tai yhteydessään peräti asiointilan päivitelyä vertailukohtanaan 20 vuotta sitten koettu:

***Kuinka** ajat ovatkaan siitä muuttuneet* (Paasilinna 1985: 98).

Mennyt maailma **M** merkitsee tekstissä tarkasti rajaten kulttuurimaailmaa, jota verrataan sittemmin tekstissä kulttuurimaailman nykytilaan. Erilaistuminen todetaan yksilöiden ulkoisesta olemuksesta ja vaatetuksesta ensivaikutelman mukaisesti:

Ennen:

*Hänellä [Linkolalla] oli päällä **jätkänpusero** ja leuoissa mahtava **parta**, molemmat suuria harvinaisuuksia silloisessa kulttuurimaailmassa. Itse olin jättänyt jätkänpuseron vasta pari vuotta aikaisemmin, ja tuolloin oli tapana vaihtaa se suoraa päätä **tummaksi puvuksi**.* (Paasilinna 1985: 98.)

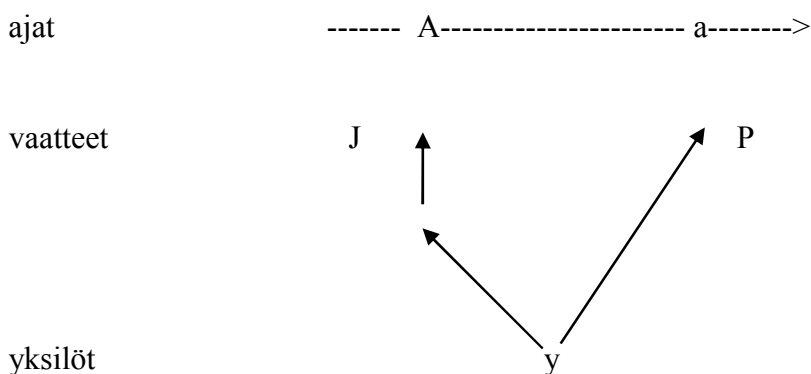
Jätkänpusero heijastaa menneessä kulttuurimaailmassa **M** aatteita ja arvomaailmaa: luonnollisuutta, vahvaa luontosuhdetta ja idealismia. Vastakohtana *tumma puku* viestii siirtymisestä yhteiskunnan ja kulttuurimaailman ylätasolle, mielipidevaikuttajaksi tai virkamieheksi. Vähintäänkin *puku* symboloi 1960-luvulla yksilön astumista nuoruuden ihanteellisyydestä ja toisaalta radikalismista hyväksytyjen rajojen sisään, asettumista vaikuttaja-asemiin.

Tumma puku on ollut yhteiskunnassamme selkeästi asepuvusta seuraava hierarkian tason ilmaisin, joka on puhunut asemasta ilman sanoja. Nämä kaksi vaateen nimeä, *jätkänpusero* ja *tumma puku*, asettavat vastakkain itsenäisen näkemyksen ja valinnan sekä siitä syntyvän vapauden kokemuksen ja toisaalta sopeutumisen yhteiskuntaan, jolla on hintansa mutta myös palkkionsa mahdollisuutena päästä yhteisön jäseneksi ja vaikuttamaan. Vaatetus asemoi paikan yhteiskunnassa ja kantoi vielä muutama vuosikymmen sitten nykyistä selvempää viestiä mukanaan. Mieleen nousee materiaalienkin vastakohtaisuus: puseron karkea sarka ja puvun hieno verkka. Pukeutumiskulttuuri on muuttunut, eikä tekstissäkään tästä vaikutuksesta enää voi olla varma. Nuoren lukijan mielessä pukeutumisviitteet eivät välttämättä synnytä näitä mielikuvia, koska pukeutumiskoodit ovat muuttuneet, väljentyneet ja monipuolistuneet erilaisiksi ala- ja yläkulttuureiksi ja kirjavaksi rinnakkaineloksi vailla suoraa viittausta yhteiskunnalliseen statukseen. Vaatteiden

nimitykset ovat tekstitaloudellinen pikaviittaus merkityksellisiin yhteiskunnallisiin si-
donnaisuuksiin ja nousuun vaikuttamisen portaikossa 1960-luvun Suomen kulttuurielä-
mässä.

Tekstin nykyajan **a** voidaan ajatella silloittuvan (*to map*) yksilöön vaateparren *puku*
P kautta eli kertovan yksilön seuraavan sovinnaisesti aikaansa. Samoin mennyt aika **A**
silloittuu *jätkänpuseron* **J** avulla eli selittää yksilön olevan ajastaan jäljessä, mutta epäso-
vinnaisuudessaan vapaampi ja yksilöllisempi kuin pukumies vallan liepeillä. Yksilön si-
joittumista aikaansa voidaan kuvata lineaarisella aikajanalla seuraavasti, ks. KUVIO 5.
(vrt. Fauconnier 1997: 22–29).

KUVIO 5. Yksilöiden sijoittuminen aikaansa

Kertojaääni tiivistää myöhemmin tekstissä finiittiverbin kieltomuodon valinnalla yht-
aikaa sen, mitä useimmat ihmiset ovat (*kompromissien miehiä*) ja mitä omintakeinen ih-
minen ei ole; miten useimmat ihmiset toimivat (*seuraavat uudistuksia*) ja miten poikkeus-
yksilö ei toimi:

*Hän [Linkola] ei ole kompromissien mies, hän ei seuraa ensimmäisenä
tämän maailman uudistuksia (Paasilinna 1985: 99).*

Jatkamme menneen maailman **M** tarkastelua perehtymällä siihen, mitä muuta enti-
teetti Linkolasta tekstinnetään alkukappaleen jälkimmäisessä katkelmassa kertojaäänän
kuvattua välissä itseään. Henkilökuva *Linkola* täydentyy tekstikappaleen loppuosassa ja
entiteetin piirteet arvottuvat **M**-maailmassa myönteisesti, olkoonkin että *originellista* on
kysymys. *Originelli* on neutraali kummajainen. Merkitys on nopeasti ajatellen 'erilainen,
outo, epätavallinen'. Lekseemi sijoittuu välimaastoon plussa- ja miinuspiirteiden väliin,

mutta kallistuu seuraavassa lainauksessa plus-piirteiden puolelle. Toinen osapuoli, tavallinen ihminen, huomaa vuorovaikutustilanteessa usein itse olevansa epä mukavuusalueella ja epävarma originellin seurassa. Oman itsensä löytänyt originelli käy minuuttaan etsivälle, toisten hyväksyntää halajavalle ja esikuvia etsivälle ihmiselle elämisen malliksi, joskus idoliksikin. Suhtautuminen originelliin on keskimäärin uteliaan kiinnostunutta: hän on tervetullut uskalikko ja väriläiskä arjen harmaudessa; elävä todiste siitä, mihin itsellä ei ole uskallusta.

Häntä[Linkolaa] pidettiin originellina, mutta siinä oli hyväksyvä ja ihaileva sävy. Hän [Linkola] vaikutti mieheltä, joka toi kaupunkiin metsien tuoksua, aivan kuin turkismetsästäjä Alaskan erämaista Jack Londonin romaaneissa. (Paasilinna 1985: 98.)

Kuin-konjunktion jälkeinen adverbiaalilauseke *turkismetsästäjä Alaskan erämaista Jack Londonin romaaneissa* ilmaisee samuutta. Tässä *kuin*-sanaan liittyy vielä astemäärityste *aivan*, joka täsmentää adverbiaalin ilmaiseman samanlaisuuden. (Vrt. ISK 2004: 789.) *Kuin*-lauseke fokusoi kirjallisuuteen ja tunnetun kirjailijan tekstien prototyypiseen sankarihahmoon, turkismetsästäjään. Suositun amerikkalaiskirjailijan nimen, *Jack Londonin*, maininta fokusoi kirjailijan elämän, filosofian ja teokset samaan kertomisen kehykseen, johon kuuluvat kokeva, kertova ja lukeva mieli (Vrt. Mäkelä 2005: 114 [Fludernik1996, 2003]). Tekstin kertova mieli on mitä ilmeisimmin tehnyt tuttavuutta Londonin teosten kanssa, mihin viittaa monikkomuoto *romaneissa*. Saman voisi päätellä tekstin päähenkilöstä (*Linkola*), joka mainitsee harrastukseksi lukemisen (Paasilinna 1985: 103) ja joka tässä toimii laukaisimena (*trigger*) kohteeseen *turkismetsästäjä (target)*.

Ilmauksen *turkismetsästäjä* vaikutus voi tuntua turkistenvastustajasta vastenmieliseltä, niin että esseen lukuaikeus päättyy sen tien, eikä uusi maailma avaudu. Toisaalta ennen turkistarhoja turkikset saatiin luonnoneläinten nahoista metsästäjällä eläimet laillisesti. Menneeseen maailmaan **M** *kuin*-lausekkeella avautuva uusi maailma, jonka voimme merkitä **K'**lla, merkitsee kirjallista villiyyttä ja vapautta ja kirjailijuuden maailmaa. Siihen liittyvät nimeltä mainiten kirjailija Jack London sekä hänen romaaniensa eräseikkailut erämaaluontoa henkivine sankareineen. Jos kognitiivinen narratologia on kiinnostunut fiktiivisten esitysten kuvausvoimasta nimenomaan oman systeeminsä ulkopuolella (Mäkelä 2005: 113), se antaa oikeuden myös mentaalimaailmatulkintaan ja oletetun kirjailijuuden maailman, **K'**, kuvaukseen. Nimi *Jack London* laukaisee lukevassa mielessä Londonin kirjailijuutta pääpiirteittäin seuraavassa kehyksessä.

4.3. Kirjailijuuden taustamaailma K'

Londonin (1876–1916) teoksia on käännetty suomen kielelle vuodesta 1907 lähtien ja julkaistu maassamme joka vuosikymmenellä vuoteen 2009 mennessä, 1940-sotakymmenlukua lukuun ottamatta (tällöinkin ruotsiksi). Uusin London-suomennos lienee Matti Rossin Rautakorko (1908) vuodelta 2009, jota edeltävä suomennos 1977 samasta teoksesta oli myös Rossin (esipuhe Peter von Baghin) ja ensimmäinen Elof Kristiansonin vuodelta 1910. (Fennica 2011.) "Ensimmäiseen maailmansotaan asti Jack London vastasi melkein yksin Amerikan [käännöskirjallisuuden] osuudesta [Suomessa] –" (Hellemann 1970: 471). Lukeva mieli on tuskin jättänyt tarttumatta Londonin moniin nimekkeisiin. Rautakorko on yhteiskunnallisuutensa vuoksi edelleen tilattavissa kustantajalta ja kysytty teos antikvariaateissa toisin kuin Londonin seikkailuromaanit (Rosvall 2011), joita mediatarjonta ja matkustusmahdollisuudet maailman joka kolkkaan ovat luonnollisesti syrjäyttäneet. Rautakorko puolestaan edustaa kirjallisuudenlajina utopian negatiivista vastinetta dystopiaa⁴, jonka merkitykseen liittyvä yhteiskunnallinen sorto edelleen ravisuttaa ihmisyyttä pohtivaa mieltä.

Suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa 1940-luku edusti enimmäkseen kaavamaista kerrontaa, josta vasta seuraavalla vuosikymmenellä päästiin vähitellen vaihteleviin ulkoilmakuvauksiin ja eräkokemuksiin (Manninen 1966: 42–46). Sotavuosien jälkeen teini-ikäistyneillä oli käännöskirjallisuudesta saatavilla Londonin vereviä erä- ja seikkailukirjoja, joita aktiivisen käännöstoiminnan vuoksi oli kirjastojen tarjonnassa. Paasilinnan ensimmäisen parinkymmenen oman kirjan joukossa oli mm. Stevensonia ja Twainiä, "sekalaisia kehoja poikien seikkailukirjoja" ja käännösromaneja (Paasilinna 1996: 100). Lisäksi sisar toimitti hänelle Kemistä linja-autolla kirjoja viikoittain (mts. 105). Esseetektistä voi päätellä, että kirjoittaja on lukenut myös Londoninsa. Muistelmissaan Paasilinna mainitsee armeija-ajoistaan lähtien pysyviksi harrastuksikseen jääneen metsän, erämaan, Lapin ja arktiset seudut sekä niitä kuvaavan kirjallisuuden (1996: 129). Toisella pallonpuoliskolla syntynyt Londonin tuotanto sisältää erämaa- ja vaellusteemoja

⁴ Dystopia on utopian vastakohta, sortoyhteiskunta tai ekologisen katastrofin kokenut maailma. John Stuart Mill käytti sanaa ensimmäisenä vuonna 1868 puhuessaan parlamentissa. D. merkitsee myös asian, ajattelutavan tai yhteiskunnallisen liikkeen, esim. kapitalismin, sosialismin tai fasismin, vastustamista kaunokirjallisuuden keinoin. Voltairen *Candide* (1759) on satiirinen dystopia. D. on myös esimerkiksi Aldous Huxleyn *Uljäs uusi maailma* (1932, suom. 1944) tai Jack Londonin *Rautakorko* (1908, suom. ks. edellinen sivu).

seikkailuineen, mutta Rautakorko-romaanin yhteiskuntakritiikissä trustien syntymistä ja sosialismin murskaamista vastaan on paljon samaa paloa, kuin Paasilinnan väsymättömissä pienen ihmisen puolustuskirjoituksissa valtakoneistoa vastaan.

Londonin kirjailijapersoona oli aikansa julkisuudenhenkilö ja vaikuttaja. Hän oli vaakaumuksellinen sosialisti, joka piti pintansa toimituksellisia paineita vastaan poliittisissa kirjoituksissaan ja sosiaalista kritiikkiä sisältävissä romaaneissaan. Hän kuului aikansa vaikuttajiin ja julkisuuden henkilöihin, joka osasi käyttää mediaa hyväkseen ja kääntää edukseen imagonsa poikaparasta menestyjäksi. Hän oli tuottelias kirjailija ja tekstilajitaituri ja kokeili monia kirjallisuuden lajeja. Hän kirjoitti yli 50 romaania rakkausromaanista tieteiskertomuksiin ja dystopioihin ja tutki kirjojaan varten seutuja Yukonista Kaliforniaan, Havaijille ja Salomonin saarille. Intohimoisena maanviljelijänä hän ennätti saada mallitilansa Beauty Ranchin lähes valmiiksi ennen varhaista kuolemaansa. (Jean and Charles Schulz information center 2009.)

Romaaneista tunnetuimpia lienee Erämaan kutsu (*The Call of the Wild*, 1903), jonka otsikkosanan *wild* perimmäinen sanoma tekstissä kuin myös käännös suomen kielelle ovat virittäneet yhä pohtivaa keskustelua esimerkiksi Ylen radiokanavilla (Kuosmanen 2010). Romaani ei ole yksinomaan western eikä rahan tavoittelu ole siinä olennaista, vaikka tapahtumat ajoittuvat Alaskan ja Klondyken kultaryntäyksen aikoihin: ydintä on vapaan markkinatalouden kritiikki ja yhteiskunnan ulkopuolella toimivien ja sinne jäävien ihmisten kuvaus. Ystävyys, johtajuus ja kaipuu omimpien pariin kirjoittuvat tekstiin myös Buck-koiran vaiheina. Romaaninimen merkitystä ovat pohtineet kääntäjätkin uusin tulkinnoin. Teemoista yksi on ”susi sisällämme” näyttelijä Malmivaaran tulkinnassa.

Londonin, Linkolan ja Paasilinnan kirjailijuudesta löytyy yhtymäkohtia ja analogioita: yhteiskunnallisuus, tekstilajien moninaisuus ja niiden vaivaton vaihtelu, dystopiat (vrt. Linkolan maapallon väestönkasvua ja tukehtumista ihmismassojen alla käsittelevät, lukijoita kohahduttaneet ajatukset), luonnon ja asumattomien erämaiden ja eläimistön kohtaaminen ja tutkiminen, ihmisen ja luonnon yhteiselo sekä poikkeuksellisen voimakas yhteiskuntakriittisyys. Linkolan, Londonin ja myöhemmin esiteltävän Järnefeltin halu harjoittaa kirjoittamisen lisäksi fyysisesti vaativaa alkutuotantoon liittyvää maanviljelijän tai kalastajan ammattia on yhteinen piirre.

Esseetekstissä esiintyy muitakin kirjailijanimiä kuin ohimennen, mutta merkityksellisesti. Kun kalastajuus vaiheineen on koettu yhdessä ja ansiotulo ammatista todettu mättömäksi, kertojaääni sohaisee repliikissään asian ytimeen:

”Rupea helvetissä kirjoittamaan”, minä sanon. Sinä olet asiaproosan mestareita tässä maassa, mutta tätä menoa ajat itsesi perikatoon.” Kerron Järnefeltistä, joka käytti vuoroin suutarinveistä, auraa ja talikkoa, mutta ei hän sillä tinkinyt periaatteistaan, että hän välillä kirjoitti kirjoja. (Paasilinna 1985: 101—102.)

Kertojaääni poimii Suomen kirjallisuudesta keskustelukumppanilleen Arvid Järnefeltin edustavaksi malliksi, joka keski-ässä harjoitti kutakuinkin sopusoinnussa kirjallista kutsumustaan, maatalon töitä ja käsityöläistaitoja. Kehotusta ryydittää kirosana *helvetissä*, kun keskustelukumppanin kirjoittamiskieltämys lähestyy *perikatoa* 'täydellistä tuhoa' (PS) ja käy hirvittämään, vaikka tämän vahvuus tekstityyppinsä, asiaproosan, taitajana on kiistaton. Pauli Saukkosta (2012: 228—229) mukailleen käsky edustaa kertojaäänien räväkkää, ohjailevaa, viestinnällistä dimensiota. Sitä seuraa myönteisesti arvottava toteamus, jota jatkaa kontrasttiivinen *mutta*-rinnastuslause pelottavasta vaihtoehdosta ja perimmäisestä pahasta, *perikadosta*. Lekseemi periytyy keskiajalta ja kuului Agricolan kirkkokieleen ja on kestänyt käytössä nykyaikaan asti (Hakulinen 1968: 344). Kertova Järnefelt-esimerkki on toteava teksti, joka argumentoi kirjoittamisen puolesta, vaikka tekisikin rinnalla ruumiillista työtä: – – *mutta ei hän [Järnefelt] sillä [~ näin menetellen] tinkinyt periaatteistaan, että hän välillä kirjoitti kirjoja.*

Arvid Järnefelt (1861—1932) oli kirjailija ja lehtimies, tolstoilainen pasifisti ja oikeusoppinut, maisteri ja maanviljelijä, aikansa yhteiskuntaelämän ja maanomistusolojen arvostelija. Häneltä ilmestyi 1907, ei pamfletti vaan *lentokirjanen*, Maa kuuluu kaikille, joka käsitteli Laukon torpparihäätöjä. (Kopponen 2002.) Järnefelt on ”jättänyt myös lähtemättömiä jälkiä aatetraditioomme toisinajattelijana, yhteiskunnallisena vaikuttajana ja hengellisenä herättäjänä sekä siiviilivastarinnan pioneerina” todetaan Juhani Niemen teoksen Arvid Järnefelt Kirjalija ajassa ja ikuisuudessa kansitekstissä (SKS 2014). Aatteellisia yhtymäkohtia Linkolaan ja Paasilinnana on, vaikka Järnefelt edustaa kolmea sukupolvea aikaisempaa yhteiskuntaa kuin esseetekstin keskeinen kirjailijakaksikko. Esseen kertojaääni vetoaa päivän päätteeksi vielä kerran kirjoittamisen puolesta, mutta nyt ei riitä Järnefeltinkään esikuva. Tilanne on ajautunut henkiseen umpikujaan, johon ei toistaiseksi löydy poispääsyn avainta.

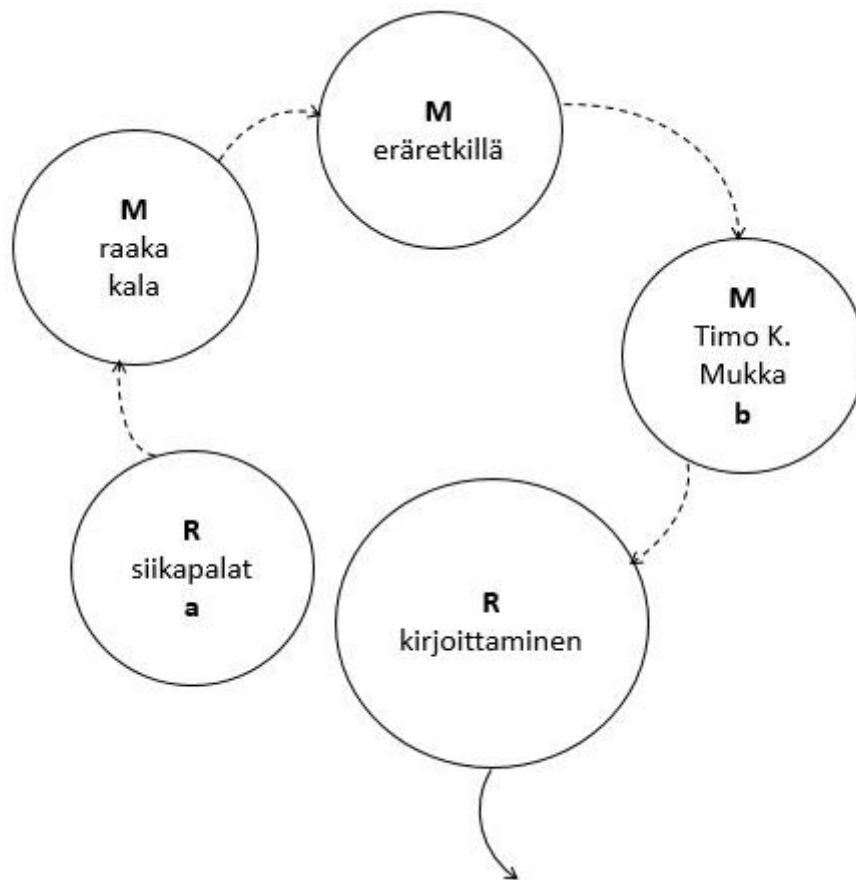
”Rupea kirjoittamaan”, minä sanon, kun puolenyön maissa ryömin makuu pussiin.

”Minä saan krampin kun vain näenkin kirjoituskoneen”, Linkola sanoo. (Paasilinna 1985: 107.)

Tekstiriveillä vilahtaa myös nimi Timo K. Mukka (1944—1973), Lapin kirjailija, runoilija, alkuvoimaisen rakkauden kuvaaja; pasifisti, alkujaan myös kuvataiteilija(vrt. Niemi 2001). Seuraava tekstiote kuvaa pohjoisen arjen aitoa ja vanha kalarituaalia, jonka kertojaääni on kokenut kirjailijaseurassa ennenkin kuin *déjà-vu*-kokemuksena. Kirjailijakumppani oli silloin toinen, kirjoittamisen ahdinko syiltään osaksi erilainen mutta suuruudeltaan identtinen. Seuraava lainaus alkaa tilannekuvalla reaalimaailmassa **R** ja siirtyä menneeseen maailmaan **M**, tarkemmin määritellen kirjailijuuden taustamaailmaan **K'**. Maailmanmuodostin on tempus *perfekti*, jolla siirrytään kuluvaan aikaan aikaisempiin tapahtumiin, mielen ja muistin kerrostumiin. Monikko *eräretkillä* todistaa toistuvasta tapahtumasta, jonka merkitykset palautuvat kognitioon tässä järjestyksessä: raaka kala (*prosessoimaton ruoka*), eräretki (*koskematon luonto*) ja Timo K. Mukka (*ystävä, aito ja alkuvoimainen kirjailijuuden ruumiillistuma*). *Eräretkillä* on myös tapahtumisen kehys. Fokus siirtyy siinä hetkessä, kun tuore siikapala tuntuu ensin hyppysissä, asettuu sitten kielen päälle ja hampaiden sitä natustaessa erittää olomuodostaan tuoreen lohikalan maun makunystyihin ja räjäyttää samassa koko geeniperimän alkumuistista ihmisyyden aitouden perustekijät ilmoille. Seuraavaa lainausta visualisoi seuraavan sivun 31 KUVIO 6.

Lattialla sanomalehden päällä hän [Linkola] perkaa nopein liikkein päivällä saadun siian, ripottelee suolaa päälle ja syö. Otan itsekin jonkin palan. Olen syönyt eräretkillä parin tunnin ikäistä raakaa kalaa Timo K. Mukan kanssa. (Paasilinna 1985: 107.)

KUVIO 6. Raa'at siikapalat toimivat kognition laukaisimena eräretken kehyksessä

Paasilinnan kirjailijuuden maailmassa Timo K. Mukalla on merkittävä sija, vaikka viittaus on näennäisesti mitätön, vain nimi, ja jää Mukasta esseen ainoaksi maininnaksi. Paasilinna on julkaissut *Legenda* jo eläessään -sarjassa 1974 Timo K. Mukan elämäkerran, joka valaisee arvostelun ja Etelän kaltoin kohtelemaa ja monien vaikeuksia koettelemaa, varhain päättynyttä kirjailijaelämää. Niin Mukan kuin Linkolankin kirjailijuuden taloudelliset vaikeudet ja eri tavoin uskaliaan tai poikkeuksellisen kirjoittajuuden riskit, passifismikin, edistivät kummankin kirjailijan ajautumista marginaaliin niin omissa piireissä ja kuin yhteiskunnassa. Ekokatastrofin näkökulmassakin heillä on yhteistä. Toni Lahtinen on tulkinnut Mukan *Kyyhkyä* ja unikkaa ekokatastrofin kuvauksena. (Huhtala 2009). Paasilinnan tuotanto on tässä suosion nuorallatanssissa selviytynyt kuilujen ylitse, Mukka on rehabilitoitu ja Linkola jatkaa taisteluaan vakaumuksensa eli luonnon puolesta viimeiseen asti. Ymmärtäjiä ja myötäeläjiäkin Linkolalla on. Urjalasta 80-vuotissyntymäpäivälahjoituksin suojeltavaksi ostettu vanha metsä on tästä elävä todiste. Paasilinna kirjoittaa muistelmissaan, että vuonna 1989 pyydettiin yli kolmeasataa suomalaista etu-

päässä akateemista kulttuurihenkilöä nimeämään johtava suomalainen intellektuelli. Ykkösjan sai filosofi Georg Henrik von Wright, viides oli Pentti Linkola ja kahdeksas Erno Paasilinna. (1996: 470.) Yksinäisyys ja uhma oli puolestaan Yle Radio 1:n marraskuussa 2003 järjestämän äänestyksen mukaan vuosien 1985—2002 paras Finlandia-palkintokirja (Yle Radio 1 2003).

Aamulehden päätoimittaja Jouko Jokinen otsikoi Kronikkansa 16.2.2014 ”Onneksi Linkola on jo vanha mies”. Teksti on ajankuva sananvapaudesta ja sen puutteesta. Jokisen mukaan käymme näennäisesti moniäänisestä keskustelusta, joka on hyvin kapeaa. Yksikään lainaus ei tee kirjoitukselle yksinään täyttä oikeutta, koska teksti on hyvin sidoksinen ja ajatukset toisiaan seuraavia ja toisistaan kumpuavia, jolloin niistä syntyy kiinnostava kognitiivinen kokonaisuus. Linkolan persoona toimii alussa lukijan täkynä. Linaan Linkolasta sanottua kuitenkin tämän verran:

Tässä ajassa Linkolan ajatukset eivät pääsisi edes julkisuuteen. Tai jos nykyajan Linkola yrittäisi puhua, hänet teurastettaisiin sosiaalisessa mediassa. Valtamedia työntäisi hänet marginaaliin.

Kalastaja Linkola on elänyt niin kuin on puhunut. Hän on erinomainen kirjoittaja ja saarnamies, joka pakottaa ajattelemaan. Linkola runteli terveellä tavalla yleishumanismin helppoa ja horjuvaa ajatusrakennelmaa. (Jokinen 2014: A02)

Vielä yksi edesmennyt kirjailija saa huomiota esseiden kertojaäänien referoimissa Linkolan kerrontaa. Linkolalle, pessimistinä, sallitaan myös oma ääni, ystävän menetystä tulkitsemaan:

Laiturissa venettä purettaessa hän [Linkola] kertoo Arvo Turtiaisesta, Kuhmoisten naapuristaan, muistelee häntä kylän sisällä hyvänä sosiaalisena ihmisenä. Arvo asetti keväisin lahnaverkon kotilahteensa monille mutkille, taivutti käsin jokaisen kortteen siististi sivuun verkon tieltä. ”Nyt on sekini paikka tyhjänä”, hän sanoo. Turtiaisen mustaksi maalatun veneen hän näki hiljattain orpona rannassa. (Paasilinna 1985: 106.)

Entiteetti Arvo Turtiainen (1904—1980) näkyy kapeasta, mutta sitäkin kirikkaammin valaistusta perspektiivistä, joka tekstintää *hyvän ihmisen*. Käsiyöläisestä (hammastekniikosta) runoilijaksi ammattiaan vaihtaneen Turtiaisen käden kosketus on luontoa säilyttävä, ei tuhoava. Sosiaalisuus on toinen arvo, joka tässä tekstissä fokusoidaan entiteetti Linkolan äänellä korkealle. Ihmisen kuolemaa ei kuitata kylmästi ihmisen poismenolla, vaan kuvataan hyvän ja hellän vuorovaikutuksen loppumista tutussa paikassa ja elämänpiirissä ihmisen ja luonnon, kasvien ja eläinten sekä tutuiksi käyneiden käyttöesineiden välillä. Nyt *paikka* on *tyhjä* ja *musta*, surun värinen, *vene* on elollistunut *orpo*. Kertojaääni

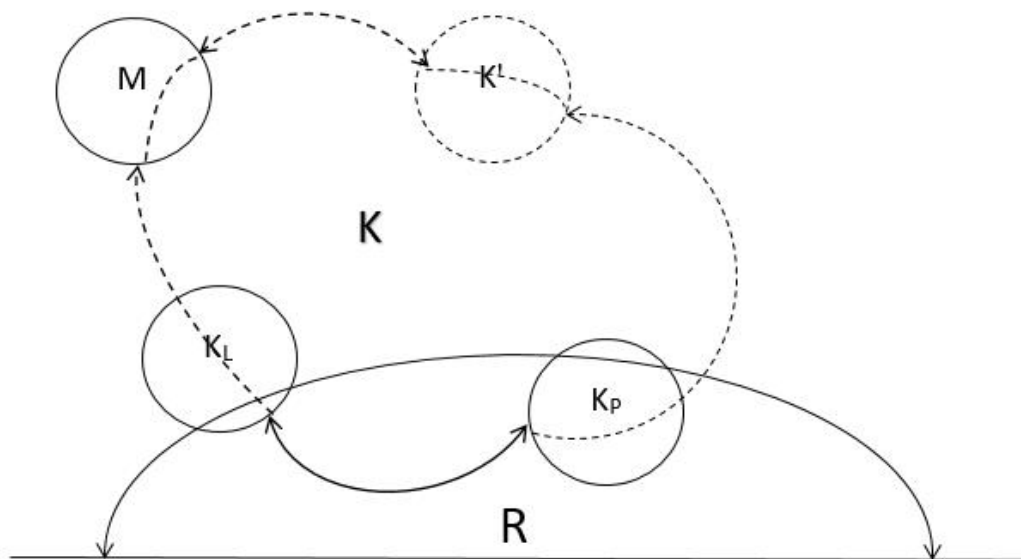
sallii päähenkilön kertojaäänän fokusoitua ihmisiä hienosyisesti tarkkailevana ja vaistovana kokijana.

Linkolan arviointiin lyyrikkonaapuri Turtiaisesta vaikuttivat ihmisten keskinen sosiaalisuus ja luontosuhde, ei Turtiaisen vasemmistolainen poliittinen tietoisuus. Sodanvastaisuudessaan Turtiainen kieltäytyi osallistumasta jatkosotaan kärsien siitä neljän ja puolen vuoden vankilatuomion: vankilapäiväkirja Ihminen n:o 503/42 (1946) ja runokokoelma Kiven ja raudan ympyrässä (1945) jäivät tämän yhteiskuntasulun ajan tuotannoksi. Turtiainen toteutti kirjailijuutta yhteiskunnan ulkopuolella, säil(i)össä, kiven sisässä. Sodanvastaisuus jäi Turtiaisen myöhemmän runouden pysyväksi teemaksi, samoin toistuvat vallanpitäjiin ja yhteiskunnan hyväosaisiin kohdistuva satiiri ja kritiikki. Yleisön suosiota Turtiainen kartutti 1950-luvun kokoelmillaan ja läpimurron hän koki 1962 astuessaan esiin, alkuajoistaan poiketen, avoimena, subjektiivisena ja pienieleisenä lyyrikkona kokoelmalla Minä, paljasjalkainen. (Kalemaa 2000.) Satiirikkona Turtiainen ja hänen ”satiirinen irvistyksensä” (Kalemaa: mp.) lähestyy Paasilinnan kirjallista keinovalikoimaa.

Kirjailijalähtöinen kirjailijuuden taustamaailma on oletus, mutta oletettu ja esitelty **K'** on mahdollinen ja mentaalimaailmateorian mukainen. Kirjailijuuden oletusmaailma **K'** edustaa kognitiivista narratologiaa, jonka laukaisin ja kohde -yhteyden soveltaminen tuotti edellä esitetyn tuloksen. Esseen kaksiaänisyys suuntaa kirjailijaprofiileihin. Tässä vaiheessa lienee syytä ottaa esille myös Paasilinnan maininta Yksinäisyyden ja uhman Eino Leinoa, Pentti Linkolaa, Vasili Šukšinia ja Pentti Haanpäästä koskevista esseeteksteistä, jotka hänen mukaansa "eivät käsittele vain mainittuja henkilöitä, vaan ovat osaksi piilotekstejä, omien kirjallisten pitämysten peilaamista heidän kauttaan" (Paasilinna 1996: 359). Esseetekstin kertojaääni mallintaa kirjailijuuden toteutumia menneestä maailmasta lyhyin tekstiviittauksin, jotka paisuvat lukijan mielessä (kognitiossa) tekstien ja kirjailijuuden taustamaailmaksi **K'**. Aina joku toinen kirjailijaentiteetti on jo kokenut jotain samaa, ajatellut osaksi samoin, löytänyt osaratkaisun ajattelemalla, lukemalla ja kirjoittamalla äidinkielellään, esimerkiksi suomenkielisessä **K'**:ssa, käännöskirjailijuuden **K'**:ssa ja teoriassa globaalisti kaikkien maailman kielten **K'**:ssa eli kirjailijuuden kaikkeuden maailmassa. Nyt elävällä kirjailijalla tai lukijalla on yhteys kirjailijuuden menneeseen maailmaan edustajineen ja reaali maailmaan, esimerkiksi kaikkien vuoden 2014 Finlandia-ehdokaskirjojen teksteihin. Oletettu kirjailijuuden maailma olisi kuitenkin se, mikä menneessä ja reaali maailmassa on lähimpänä vaikuttamassa omaan kirjailijuuteen.

Graafisesti voidaan tähänastisen perusteella esittää seuraavanlainen KUVIO 7. toisiinsa kytkeytyvistä esseen tekstimaailmoista: reaali maailmasta **R**, menneestä maailmasta **M** ja tekstin laukaisemasta kirjailijuuden taustamaailmasta (huomaa suora pilkku tämän merkkinä) **K'**. Menneessä maailmassa on myönteisyyttä, jossa originelliin ihmiseen suhaudutaan ihailevasti ja hyväksyvästi. **M**:llä ja **K'**:lla on yhteyttä toisiinsa, mikä näkyy katkoviivana ja yhdistää kirjailijuuden maailmaan **K**. Linkolan kirjailijuus **K_L** on esitetty puolittain kirjailijuuden maailmaan kuuluvaksi, koska kalastajuus on ammatin asemassa. **K_P** puolestaan on kokonaan kirjailijuuden sisällä, koska muu ammatti(asema), esimerkiksi kirjallisena johtajana toimiminen, ei ole sivuuttanut Paasilinnan kirjailijuutta. **K_L** on enemmän marginaalissa kuin **K_P**, mikä näkyy sijainnista reaali maailmassa **R**.

KUVIO 7. Kirjailijuuden **K_L** ja **K_P** sijoittuminen reaali maailmaan **R** ja kirjailijuuden maailmaan **K**. Kuviosta hahmottaa myös kirjailijuuden sijoittumista marginaaliin.

- M** = mennyt maailma
- K'** = kirjailijuuden taustamaailma
- K** = kirjailijuuden maailma
- K_L** = entiteetti Linkolan kirjailijuus
- K_P** = entiteetti kertojaäänänen kirjailijuus
- R** = reaali maailma

4.4. Reaalimaailma R

Kirjailijan työn taustalla vaikuttava kirjailijuuden maailma **K'** löytyi kirjailijanimien laukaisemana. Esikuvia alkuperäisluonnon vaalimiseen, eräihmiseen samaistumiseen ja samoamiseen on ollut tekstin kalastaja-Linkolalle tarjolla myös menneestä reaalimaailmasta: oman isän, Helsingin yliopiston rehtorin, Kaarlo Linkolan maastobiologin rooli on tarjonnut toimintamalleja tulevalle lintu- ja luontotutkija Linkolalle (vrt. Linkola 2001: 9).

K'-maailman laukaisin on esseen tekstissä kirjailijanimenä *Jack London*, joka joko osuu lukijan mieleen tavoittaen mahdollisia merkityksiä tai menee ohi avaamatta pohdintaa tai monikerroksisuutta lainkaan. Mieli voi ohittaa tämän nimen yhtenä nimien joukossa, ilman että se herättää mitään lisäarvoa, jos kirjailijanimi laukaisee mielen taustatekstejä vähän tai ei ollenkaan. Toisessa ääripäässä kirjallinen, pohtiva mieli taas virittyy nimestä laajoihin oletusmaailmoihin, jotka pitävät ajatuksia otteessaan rakentaen ja rikastaen henkilökuva, joskus enemmänkin kuin teksti asiallisesti antaisi aihetta. Näin syntyy aineistoa tekstin eri tulkintoihin, joista kirjallisuudentutkimus ja kielitiede seulovat metodeillaan kestävätkä päätelmät.

Etenen nyt tekstin alkukappaleen menneestä maailmasta **M** kertomuksen reaalimaailmaan **R**, joka edustaa kalastajan ajatuksille vastakkaista maailmanmenoa. Näin toteutuu vertailu: ennen **M** - nyt **R**. Suuri osa esseen tekstistä on kertomusta, jossa arvioidaan (evaluoidaan) päähenkilö Linkolaa ja häneen liittyviä tapahtumia ja ajatuksia, kuten seuraavasta tekstikatkelmasta käy ilmi. Paikoin esseessä referoidaan kertojaäänänen omaa ja päähenkilön puhetta ja katkaistaan kerronta suuntaamalla huomio näin johonkin kertomuksen osaan tai yksityiskohtaan. (Vrt. Niinimäki 2008: 1.)

Kuinka ajat ovatkaan siitä muuttuneet. Nyt Linkola taistelee yksin ja epätoivoisesti melkein ylitsekäymättömiä vaikeuksia vastaan. Maailma on mennyt kovaa vauhtia juuri siihen suuntaan jota hän on kolme vuosikymmentä vastustanut. Ympärillä näkyy vain raunioita ja kuonaa. Idealismi on tuhottu melkein viimeistä säiettä myöten. Jäljellä on apokalyptinen uhma seisoa pystyssä viimeiseen asti. (Paasilinna 1985: 98.)

Lainauksen sanasto, joka liittyy subjektiin, on merkitykseltään hyvin negatiivisyydestä, ahdistavaa ja peruuttamatonta: verbit ovat sotaisia (*taistella, vastustaa, seisoa pystyssä*) ajanmääritteet pitkäkestoisia tai ehdottomia (*kolmekymmentä vuotta, viimeiseen asti*) adjektiivit nujertavia (*ylitsekäymätön, viimeinen, apokalyptinen*), substantiivit lanvistavia (*vaikeus, raunio, kuona, yksilön vastustajana maailma*) tai epätoivoisia yksilön

viimeisiä valttikortteja (*uhma*) sekä lohduttomia tavan (*epätoivoisesti, viimeistä säiettä myöten*) ja tilan (*yksin*) adverbeja. Linkolan idealismin kariutumisen ja päinvastaisen ajatusmaailman kiistattomasta voitosta viestii karu rinnastus ympärillä näkyvästä *raunioista ja kuonasta*, joka oli ihmisen kohtaama arkinen havainto vaikkapa toisen maailman-sodan tuhoamisissa kaupungeissa sodan päätyttyä.

Tuho on yleisluonteinen käsite (vrt. tekstin verbi *tuhota*), jota merkityksellistää edellä esitellyn kaltainen sanasto, esimerkiksi *rauniot* ja *kuona*. Langacker seuraajineen on havainnut käsitteistä tulevan merkityksellisiä juuri tiettyjä taustoja vasten, jotka ovat alaltaan (*domain*) yleisluonteisia tai yläkäsitteitä. *Tuho* voidaan ajatella perustana (*base*) seuraaville profiileille: *sota*, *viha*, talousjärjestelmien tai aatemaailmojen *taistelu*, jotka edelleen profiloivat *epätoivoa*, *yksinäisyyttä* ja *vaikeuksia*. Ketjun päässä näkyisi tuholle ominaisia *raunioita ja kuonaa*. Profiilia ei voi ymmärtää sellaisenaan ilman taustaansa ja perusta taas muodostaa lopulta perusalalan (*basic domain*), perustavanlaatuisen käsitteen, jota pidemmälle ei voi edetä, esimerkiksi TILA tai MUUTOS, vrt. TUHO. *Tuhon* lopullisena ilmentymänä länsimaisessa kulttuurissa on pidetty raamatullista lopun ajan ennustusta maailman ja ihmiskunnan tuhonäyistä, apokalypsista. (Vrt. Cruse 2000: 140–141.)

Linkolan kirjoittamistyössään kokema kritiikki ja käydyt debatit edustavat poikkeuksellisen rajuja vaikutusvaltaisten tahojen tyrmäyksiä, vaikka myönnettäisiinkin, että omien näkemysten seurauksia pelkäämätön valtavirrasta poikkeaminen, järkähtämättömyys ja itsesuojelun kaihtaminen olisivat osasyllisiä. Seuraavassa näytteessä Linkolan Hiidenkivessä 1/2001 sivuilla 6–10 julkaistua kirjoitusta Mietteitä ja muistoja vanhasta sivistyneistöstä – näkökulma vuosisadan aatehistoriaan kommentoi Helsingin yliopiston sosiologian professori J. P. Roos⁵ seuraavasti:

Linkolan ekonatsismi

En tiedä miksi Pentti Linkola innostui mietiskelemään omaa sivistyneistötaustaansa Hiidenkivessä, mutta ainakin se osoitti, että mies osaa kirjoittaa (minkä toki tiesimme aikaisemminkin), mutta ei ajatella ja että hän ikävöi jotain sellaista jota ei oikein ymmärrä. Naivi historiaton elitismi on vain hupaisaa: Linkolan mieleen ei ole edes juolahtanut - - .

- - lienee oikeutettua kutsua linkolalaista filosofiaa ekonatsismiksi. Siinä ei ole enää järjen häivääkään. Ja on mielenkiintoista todeta että tämän uljaan suvun viimeinen vesa ei todellakaan poikkeaa kauas edeltäjistään, mitä yhteiskuntapoliittisiin mielipiteisiin tulee. Ja kun kuulee että hänen isosetänsä kalasteli itsensä Himmlerin kanssa on oikeastaan vain luonnollista että veljenpojanpojastakin on tullut kalastaja. (J P Roos 2001.)

⁵ J. P. Roosin lähdeviite, Hiidenkivi 6–7/2000, Pentti Linkolan artikkelista on virheellinen.

Tieteen edustajana Roos luonnollisesti perustelee näkemyksensä, joita hän tekee joistakin artikkeleita koskevista poiminnoistaan ja jotka ovat oikeutettuja: jokaista, joka kirjoittaa julkisesti, on oikeus kritisoida. Argumentoinnin aihetta on ilmiselvästi noussut runsaasti, ja kritiikin pilkka ja ironia sivaltavat kipeästi kohteeseensa. Linkolan ajattelun halveksunta on suoraa ja murskaavaa: *mies - - ei [osaa] ajatella; hän ikävöi jotain sellaista jota ei oikein ymmärrä; Linkolan mieleen ei ole edes juolahtanut; Siinä [linkolalaisessa filosofiassa] ei ole enää järjen häivääkään; - - on oikeastaan luonnollista, että veljenpojanpojastakin on tullut kalastaja*. Roos tuomitsee Linkolan ajattelun, ymmärryksen, filosofian, historiakäsityksen, sukutaustan ja kalastajan ammatin - vain Linkolan taito tuottaa tekstiä saa tunnustusta. Hyvä kirjoittaja ja osaamaton ajattelija on arvostelun lukijalle vaikea yhtälö. Linkolan tekstissä on sekä 9-vuotiaan lapsen havaintoja ja muistoja sekä aikuisen kipakoita mielipiteitä aikamme materialismista, ahneudesta ja tyhmyydestä; jopa demokratian varjopuolet ja kansa, eivät aina suinkaan hellittelevine nimityksineen, saavat arvostelua osakseen. Suhteet Saksaan olivat 30-luvulla Suomessa melko yleisiä: Linkola ei sukunsa yhteyksiä peittele, vaan tuo julki lapsuutensa havainnon isosedän natsivieraasta.⁶

Paasilinnan esseellä ja Roosin kommentilla on 20 vuotta aikaeroa, mutta kertojaäänänen arvio Linkolaa ympäröivästä henkisestä tilasta näyttää täsmäävän myös vuonna 2001: "Ympärillä näkyy vain raunioita ja kuonaa. Idealismi on tuhottu lähes viimeistä säiettä myöten" (1985: 98). Esseetekstin toteamus *raunioista ja kuonasta* pätee todellisuudessa yhä, mitä Linkolan kirjoitusten vastaanottoon tulee. *Ympärillä* viittaa toisiin kutakuinkin vastaavan tasoisiin kirjoittajiin ja ajattelijoihin, jotka ovat reagoineet Linkolan ajatuksiin ja kritisoineet niitä voimakkaasti. Paasilinnan kertojanäänänen yhteenveto on tiivis ja tosi viittaamatta yhteenkään nimeltä mainittuun henkilöön. Lisäksi se on ajaton, koska edellä lainaamani kaksi toteamuslausetta pätevät edelleen kirjoittaessani tätä tekstiä kymmenen vuotta Roosin tekstiä myöhemmin, vuonna 2011. Kolumnisti otsikoi Aamulehdessä "Linkola, tuhon apostoli" ja pitää tämän tekstejä kammottavina vihapuheina emeritusprofessori Jukka Kempin blogista poimittuun Linkolan tekstiesimerkkiin vedoten. Kemppiinen suosittaa tällaisen vihapuheen ilmiantoa. (Viljanmaa 2011: B16). Linkola kommentoi kirjoituksessaan Jukka Anhavan kirjoitusta Tieteessä tapahtuu -lehden numerossa 4-5/2011. Eniten Linkolaa tuntuu ärsyttävän, että Anhava väittää "rakastavansa luontoa",

⁶ Suomalaisten Saksa-suhteita valottaa tutkimus Jokisipilä, Markku – Könönen, Janne 2013: Kolmannen valtakunnan vieraat. Suomi Hitlerin Saksan vaikutuspiirissä 1933 – 1944. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

mille väitteelle Linkola puolestaan ei löydä katetta. Samalla Linkola puolustaa edellistä kirjoitustaan Anhavan väitteitä vastaan. Linkolan vertailee erikoisesta tulokulmastaan ihmiskunnan toisen maailmansodan joukkotuhontoja toisiinsa siinä, ketkä valtionjohtajat pääsivät voitolle metodien kammottavuudessa, tuhottujen ihmisten määrissä ja harjoitetun logistiikan paremmuudessa. Linkolan kärki lienee tuossa tekstissä syyllisyyden osoittaminen eri osapuolille (Hitler, Stalin, Liittoutuneet) toisen maailmansodan eri vaiheissa sekä naisten, lasten ja vanhusten kärsimysten huomioon ottaminen koston kierteessä. Teksti on kuohuttavaa, tapahtunut ihmisten aiheuttaman toden kauheutta. Vihapuhetta on ansiokkaasti tutkittu.⁷

Linkolan syväekologia ei erottele ihmistä minkään muun eliölajin edelle tai tätä tärkeämmäksi elolliseksi eikä hyväksy ihmisen maapallon riistoa ja eliöiden tuhoamista sukupuuttoon lisääntymällä rajoituksetta ja hyödyntämällä luonnonvaroja häikäilemättömästi. Linkolan näkemystä voi syyttää epäinhimilliseksi, koska hän kirjoittaa ihmiskunnan epäinhimillisyyksistä ja nimittää tuhon apostoliksi siksi, ettei hän pidä ihmistä jalustalle nostettavana erityisenä eläimenä, muuta kuin tuhoamisessa. (Vrt. Linkolan passifismi, tutkielman s. 47.)

Syyte vihapuheesta on nykyajan aasinmerkki kohteensa otsassa, ja sillä merkitty ihminen ansaitsee tulla tuomituksi jokaisen demokraattisen, suvaitsevan ja hyvän kansalaisen ajatuksissa ja puheessa. Kempin kirjoituksessa mainitaan vihapuheen ilmianto toivottavana tekona, mitä Viljanmaa kolumnissaan kannattaa. Näin mediamaailman todellisuus kehottaa sulkemaan Linkolan kirjoituksineen entistäkin tiukemmin meidän kaikkien hyvien ihmisten ulkopuolelle omaan eristettyyn säiliöön odottamaan mahdollisimman pikaista enemmistön demokraattista tuomiota.

Paasilinnan esseetekstin kertojanäni vertaa itseään Linkolaan ja arvioi kummankin saamia luonnehdintoja toisiinsa: "Olemme erilaisia mutta meissä on nähty paljon yhteisiä luonnevikoja. Toisenkin kerran meidät on paiskattu samaan kategoriaan, kun on haluttu osoitella anarkisteja ja yhteiskunnan vihollisia." (Paasilinna 1985: 99.) Itseironiassaan tinkimätön Paasilinna kuitenkin nauttii yhteiskuntakriittisena sanankäyttäjänä edelleen arvostusta 2010-luvun median arvioinneissa, vaikka hänen kynänsä vaikenä jo vuonna 2000. "Parhaat satiirit osuvat yhä kiukkuisesti maaliinsa" (Ahonen 2011: B21). Rajun suorasukainen, lukijaansa haastava Linkola lähestyy poikkeavasta tulokulmasta eikä

⁷ Tampere University Pressin vuoden kirjan palkinnon sai 5.3.2014 teos Pöytäri, Reeta – Haara, Paula – Raittila, Pentti 2013: Vihapuhe sananvapautta kaventamassa. Kirjan tutkimuksellinen anti, argumentointi ja uusi näkemys olivat raadin mukaan palkitsemisen arvoisia. Teksti kuljettaa käsitteen rajojen määrittelystä vihapuheen uhreihin: toimittajiin, tutkijoihin, vähemmistöihin.

päästä helpolla. Hänet on rauhoittavampaa tuomita oitis kuin pohtia, mitä hän todella sanoo.

Paasilinnan esseetekstin kertojajäänen pohtiva ote antaa tilaa ihminen-Linkolalle ja hänen kuvaukselleen. Tarkoitus on olla mukana ja yhdessä, lähestymällä ajatuksissa ja teoissa humanina vastaanottajana yksilön eri puolia. Maailmat, tekstin mukaan lempeämpi mennyt ja säälimätön nykyinen, näkyvät valokeilassa vuorotellen, mutta ne myös linkittyvät toisiinsa ja saavat armeliasta valaistusta toisistaan.

Lekseemi *apokalyptinen* tuo ihmiskunnan kauhukuvista ja uhkista esille lopullisimman ja totaalisisimman, maailman, siis maan ja ilman, samalla ihmisen tuhoutumisen. Länsimaiseen sivistysperintöön kuuluva apokalyptinen kirjallisuus on saanut virikkeitä ihmiskunnan lopun ajan näyistä Raamatun Danielin kirjasta ja Johanneksen ilmestyksestä ja sai alkunsa keskiajan Euroopassa ihmisten kokemien vitsausten keskellä. Suomenkielisessä aloittelevassa runoudessa kammottavat apokalyptiset näyt esiintyvät runoilijoiden teksteissä vielä 1700-luvun jälkipuoliskolla (vrt. Suomi 1963: 313–314).

Paasilinnan esseen kertojajäänen Linkolan ympärille kirjoittama henkisen yksinäisyyden ja ymmärtämättömyyden säiliö on tiivis ja hapeton kuin virheetön tiiviö. Tekstin menneen maailman ja nyky maailman tunneilmastoon repeää sanojen merkityksillä syvä kuilu. Jäljellä tekstin nykyajassa on päähenkilön yksinäisyys ja uhma, peräti *apokalyptinen uhma* (Paasilinna 1985: 98), puolustaa aatemaailmaansa viimeiseen mieheen. Aatteita ilmaistaan puhumalla ja kirjoittamalla. Teksti on osaksi kriisiin ajautuneen kirjoittamisen kuvausta, lukkiutumista:

"Minä saan krampin kun vain näenkin kirjoituskoneen", Linkola sanoo (Paasilinna 1985: 107).

Tekstin menneen ja nykyisen maailman rinnastus on dramaattinen: yksilön tuhon uhka kulminoituu tiiviisti toisiaan seuraavissa toteamuslauseissa esseen toisessa kappaleessa, kuten kirjan sivun 98 jo aiemmin käsitelty, kursiivikorostuksin osoitetut ilmaisut selvästi osoittavat. Tekstit ovat saaneet aikaan ympäristön vihanpurkauksia, jotka ovat murskanneet ajattelun tulokset ja tarkoin harkitut tekstit raunioiksi ja kuonaksi. Murskaksi ammuttujen ajatustensa raunioilla seisoo lamaantunut, mutta uhmakas kirjailija, toistaiseksi pystyssä antamatta ajattelustaan periksi, vaikkei kirjoittamaan enää pystyisiäkään.

4.5. Kirjailijuuden reaalimaailma **K**

Toisen analyysikierroksen aloitan jälleen merkityssuhdekaaviolla, jotta mentaalimaailmojen hierarkiaan aletaan saada järjestystä ja tekstin monikerroksisuutta purettua. Toiseksi pääkäsitteeksi, **X₂**, voidaan valita *Kirjailijuus* ja tutkia, millainen maailma **K_L** syntyy tekstin entiteetin Pentti Linkola *kirjailijuudesta*.

Linkolan kirjailijuuden maailmaa merkitään symbolilla **K_L** erotuksena oletetusta kirjailijuuden taustamaailmasta **K'** ja kirjailijuuden reaalimaailmasta **K**. – On syytä muistuttaa esseessä esiintyvän Linkolan kirjailijuuden olevan myös piiloteksti, jonka kautta Paasilinna peilaa omaa kirjailijuuttaan Linkolan kautta, kuten hän muistelmateoksessaan *Tähänastisen elämäni kirjaimet* (1996: 359) toteaa. Jotta selviää, millaisia eroja tekstissä Linkolan kirjailijuudessa on Paasilinnan kirjailijuuteen, on otettava tarkasteluun **K'**:n ja **K_L**:n lisäksi myöhemmin **K_P** eli Paasilinnan kirjailijuus. Suhde teksteihin ja kirjoittamiseen ammattina, josta käytän käsitettä *kirjailijuus*, on esseetekstissä kaiken aikaa läsnä, vaikka tekstin aktiivinen nykyhetken toiminta ja tekeminen on kalastamista. Syvin pohdinta käsittelee kirjoittamista, vaikka siitä on tekstissä vähemmän kuin kalastamisesta. Linkolan kirjoittaminen on saavuttanut kulminaatiokohdan, jossa puhuminenkin koko aiheesta on välillä mahdotonta. Kirjoittaminen ja tekstit kiertävät keskushenkilöiden ajatuksissa, täyttävät mieltä ja haastavat vastapuolta käsitellen kerrontaa, tekstilajeja, esimerkkejä, kielipelejä, sanaleikkejä, ironiaa ja argumentointia.

Merkityssuhdekaavion laatiminen tekstin kirjailijuudesta on astetta vaativampi tehtävä kuin kalastajuuden selvittäminen. Puheena on nyt henkinen työ, jonka vaiheet ovat salatumpia ja selittämättömämpiä kuin kalastajuuden. Työn fyysisistä vaatimuksista suoriutuminen ja taloudellinen kannattavuus asettavat reunaehdot kalastajan ammatin harjoittamiselle, kuten KAAVIO 1.:n merkityssuhdekaaviosta kävi ilmi. Jos samaan ihmiseen henkilöityy myös kirjailijuus, tämän polaarisuuden ilmentäminen ja tekstintäminen yhdessä lyhyessä esseessä kalastajuuden ja kalastusretken lisäksi vaatii kirjoittajalta tarkkaa oivallusta ja taitoa ilmaista tiiviisti ja herkästi kirjailijuuden ristipaineita. Toisaalta tekstin Linkola edustaa renessanssin moniosajaa, johon sisältyy kirjailijuus. Paasilinnan päätyö on kirjailijana työskenteleminen. Kumpikin on monien tekstilajien taitaja. Seuraavaksi selvitetään kirjailijuutta merkityssuhdekaavion 2 ja sen viitoittaman tarkemman tekstianalyysin avulla. Katso KAAVIO 2, s. 42.

KAAVIO 2. Syyskalassa Pentti Linkolan kanssa, merkityssuhdekaavio 2

Tekstin pääkäsite X₂= Linkolan kirjailijuus 1960 - 1981, K_L

Alkuasetelma:

	rivi
- 1960: ulkopuolisten suhtautuminen originelliin hyväksyvää ja ihailevaa	13
- luetaan kulttuurimaailman edustajiin ulkonaisesta erilaisuudesta huolimatta	6
- ihailaan kuin Londonin romaanihenkilöä Alaskan erämaista	15

Kirjallisuuden tunnusmerkistöä:

	rivi
-tekstit ovat läsnä ensitapaamisesta lähtien: kierteli jakamassa pasifistista pamflettiaan Isänmaan ja ihmisen puolesta, on puhelias, verbaalinen	3-4, 61
- tarkka havainnoija ja dokumentoija, korjaa kuulemiaan virheitä	55
- lintututkija, luonnontuntija: tekee tarkkoja muistiinpanoja	10, 50
- tekstilajista toiseen siirtyminen vaivatonta puheissa ja kirjoituksissa	33
- saa kollegan arvostusta: "Olet asiaproosan mestareita tässä maassa", - -	130
- ei usko järnefeltiläiseen tolstoilaisuuteen, jossa kirjoja voisi kirjoittaa muun tekemisen välillä	131- 136
- tekstin suhteen vaatelias	179
- lukeminen ainoa jäljelle jäänyt harrastus	180
- haluaa palkkion Ylen tilaamasta käsikirjoituksesta suostumatta sensuuriin	90

Ajattelulle tyypillistä tekstin nykyhetkessä:

	rivi
- ei enää halua vaikuttaa ulospäin	137
- on menettänyt uskonsa mihinkään suunnanmuutoksiin	138
- idealismi on tuhottu melkein viimeistä säiettä myöten	21
- katkaisee keskustelun, jos tulee puhe kasvuideologian kannattajasta, poliitikosta, "rakennemuutosten" suunnittelijoista, ajatuksiaan toistavista kolumnisteista	174
- reaktiot: "Minä saan krampin jos minä kuulenkaan siitä asiasta." ja "Suutun niin etten voi puhua." → osittain umpikujassa	182 184
- asettaa kyseenalaisiksi käsitteet luonnonsuojelu ja metsänhoito	285, 293
- halveksii julkisuutta ja suurinta osaa sen edustajista	186
- näkee valoa nuorten lintuharrastajien pasifismissa, tavallisten ihmisten ystävytydessä, ammattikalastajissa esikuvina ja Jehovan todistajien moraalisisessa rohkeudessa	215- 226
- lukeminen on ainoa jäljelle jäänyt harrastus	179
- luokiteltu lehdissä kategoriaan "anarkistit ja yhteiskunnanviholliset"	32
- jäljellä apokalyptinen uhma seisoa pystyssä viimeiseen asti	22

Arvojen ja eksistenssin piirteitä:	rivi
- uskaliaasti oma itsensä ulkonaisesti, elämäntapoineen ja ajatuksineen	5
- puolustanut elämänfilosofiaansa 30 vuotta, kun maailma mennyt vastakkaiseen suuntaan: uskallusta olla eri mieltä	19
- poikkeusyksilönä tuomittu: mahdoton, yhteistyökelvoton, hullu	206
- eettisesti vastustajiaan monin verroin korkeammalla	204
- tekee veroilmoituksen aina markan tarkkuudella	209
- ei syytä avioerostaan vaimoaan eikä lapsiaan, ymmärtää valinneensa toivottoman ammatin	85
- arvostaa nuorten lintuharrastajien pasifismia	104
- ihailee Jehovan todistajien moraalista rohkeutta ja uljuutta	104
- esikuvia ovat vanhat ammattikalastajat	104
- ystävät ovat kaikki kansanhmisiä	106
- herkkyyttä yksityiskohdille, antaa toisellekin tilaa	111
- ei vähintäkään aggressiivisuutta	113
- monissa kamppailuissa koeteltua uhmaa ja rohkeutta	67
- äänessä on valoisa lämmin sävy	279
- henkii työpäivän päättymisen rauhaa	283
- muistelee Arvo Turtiaista hyvänä sosiaalisena ihmisenä	300
- puhdistaa vesiä kalastaessaan	272
- kunnioittaa vanhoja ihmisiä heidän viisautensa tähden	295
- ei anna periksi ankarissa työoloissa	284
- tekee työnsä äärimmäisen huolellisesti	318- 329
- arvostaa elämän yksinkertaisuutta ja aitoutta	306- 309
- argumentoi perusteellisesti esim. pakollisen autonostonsa tai luonnonsuojelun käsitteen mahdottomuuden	346- 357 285- 291

Yksinäisyys ja uhma:	rivi
- maailma on mennyt juuri Linkolan vastustamaan suuntaan jo kolme vuosikymmentä	19
- ympärillä näkyy vain raunioita ja kuonaa	20
- idealismi on tuhottu melkein viimeistä säiettä myöten	21
- jäljellä on apokalyptinen uhma	22
- osoiteltu lehdissä anarkistiksi ja yhteiskunnan viholliseksi (P:n kanssa!)	31
- L. ei ole kompromissien mies, hän ei seuraa ensimmäisenä uudistuksia	40
- puhelias erakko	61
- monologeja	84
- näennäiset voitot vs. elinpiirin ja sosiaalisen kehän supistuminen, ihmisten painostus	103
- toisen puhe ei tehoa; hän ei enää halua vaikuttaa ulospäin	136
- katkaisee keskustelun, jos tulee puhe kasvuideologian kannattajasta, poliitikosta, "rakennemuutoksen" suunnittelijoista, kolumnisteista	173
- tekstin suhteen vaatelias	179
- lukeminen on ainoa harrastus, siihenkään ei juuri ole aikaa	179

- "Saan krampin jos minä kuulenkaan siitä asiasta."	182
- "Suutun niin etten voi puhua."	184
- lopettaa yhteen sanaan ja siirtyy toiseen aiheeseen	184
- halveksii julkisuutta ja suurinta osaa sen edustajista	186
- moraalista ryhtiä, suoraa peliä ei paljon löydy	189
- haluaa Yleltä palkkion tilatusta käsikirjoituksesta, jota ei voitu sensuroimatta hyväksyä, koska työhön oli kulunut monta päivää → konflikti	191
- poikkeusyksilö tuomitaan mahdottomaksi, yhteistyökelvottomaksi, hulluksi	206
- ironisoi Kojjärven nuoria kapinallisia, jotka eivät tee välirikkoa yhteiskunnan kanssa: onko kysymys vain intresantista vaihtelusta?	226
- ei ole olemassa luonnonsuojelua, koko käsite on väärä; on olemassa vain stabiili tilanne luonnon ja ihmisen kesken tai kaikki on menetetty	285
- tulee raivoihinsa puhuttaessa metsänhoidosta	292
- saa krampin kirjoituskoneen näkemisestäkin	314

Linkola-kuva piirtyy tekstissä enimmäkseen havainnoivalla ja referoivalla kertojaäänellä. Vuoropuhelua ei juuri tekstinnetä vuoroina, vaan kerrontaa kokoavat muutamat lainausmerkityt, Linkolan tarkoin ajatellut ja tiiviit päätelmät. Tekstiin valittujen repliikkien lyhyys ja näennäinen yksinkertaisuus vaikuttavat tehokkaasti: repliikin päättyessä tekstikin vaihtaa aihetta tai fokusta. Repliikit myös kirvoittavat uutta tekstiä. Teksti on selityksen velkaa lukijalle; siispä kertoja avaa niukkoja repliikkejä. Lainaukset sisältävät pääteemoja, kuten yksinäisyyttä, pohjoisen luonnon ainutlaatuisuutta, kirjoittamisen ajautumista umpikujaan, luonnon ja ihmisen suhdetta, kalastajan ammatin romahdusta tai tavarakuljetusten tarkoituksettomuutta nyky-yhteiskunnassa.

Lainatut repliikit kuuluvat tekstin reaali maailmaan **R**, josta päästään siirtymään ka- lastajuuden, kirjailijuuden tai yksinäisyyden ja uhman maailmaan. Nämä maailmat aset- tuvat tietenkin myös osittain päällekkäin, siirtyvät vuoroin taustalle, vuoroin fokukseen. Teksti virittää henkistä liikkuvuutta, mutta edellyttää sitä myös lukijalta valjastaessaan tämän moniulotteisen ihmiskuvan pohdintaan. Mentaali maailmateorian sovellus tässä yh- teydessä merkitsee, ei suinkaan dialogitasolla toimivaa, esimerkiksi reaali maailman ja oletetun taustamaailman erottamista toisistaan, vaan laajempaa tekstimaailmojen tunnis- tamista ja analyysiä. Teksti siirtää kognitiota fyysisestä työn ja toiminnan maailmasta ajattelun ja henkisten aktiviteettien maailmaan kiintopisteensä yksi ihminen, jonka mo- niulotteista eksistenssiä teksti kokonaisuudessaan pohtii.

Henkinen ja fyysinen työ eivät kumpikaan esiinny puhtaana muotona sen paremmin tekstissä kuin todellisuudessaakaan. Vain äärimmäisen yksinkertainen fyysinen työ toistuu täysin samanlaisena ja toteutuu pelkän mallioppimisen avulla ilman henkistä panosta. Henkinen työ ja ajattelu taas eivät tavoita ketään ilman puhuttua tai kirjoitettua tekstiä

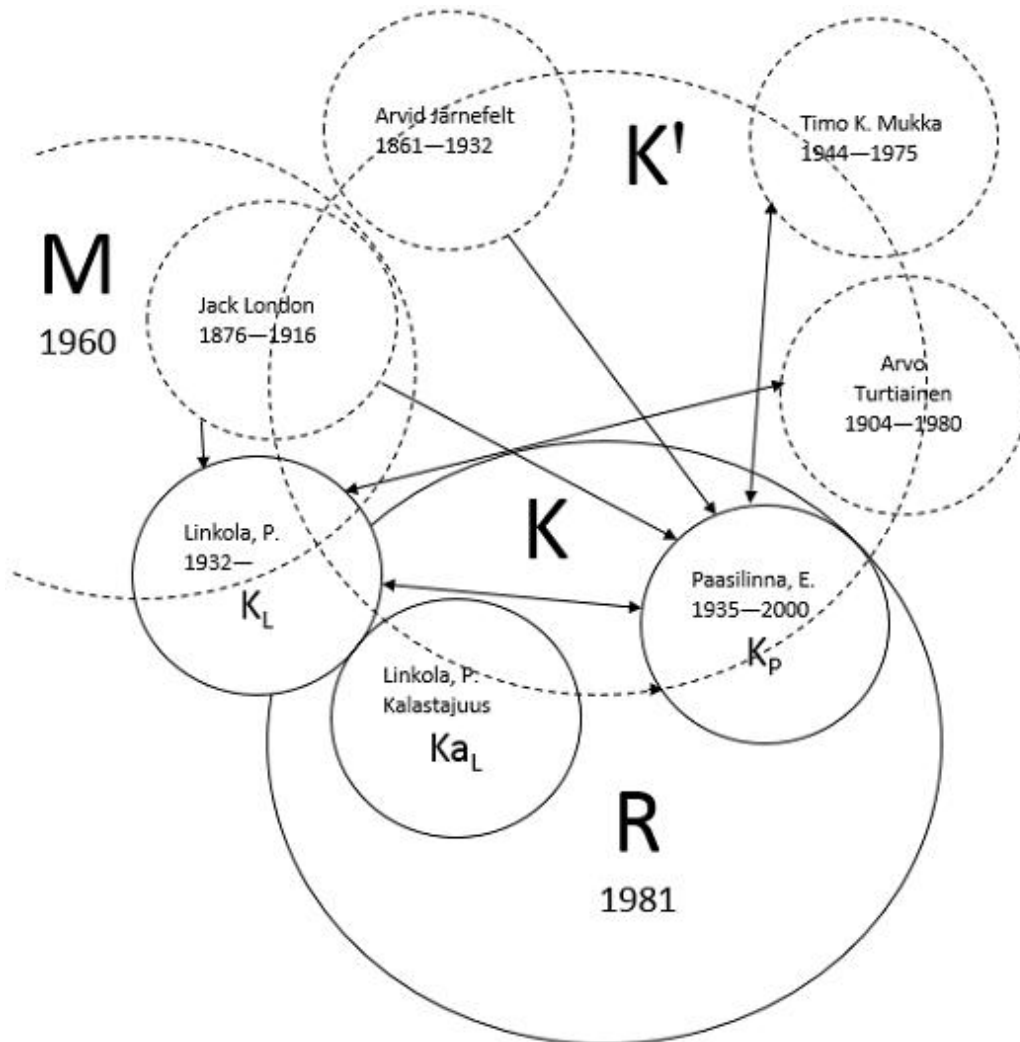
olipa kanava mikä tahansa. Teksti vaatii, ainakin toistaiseksi, myös fyysisen panoksen toteutuakseen, ei vain ajattelun signaalia.

Kirjailijuus perustuu ajatteluun ja teemoihin, jotka virittävät ajattelua ja kuvittelua. Taito nähdä ja sanoa asioita toisin antaa uusille kirjailijoille tilaa. Tietokirjailijuus perustuu tutkimiseen, havainnointiin ja kykyyn kirjata havainnot muistiin olemassa oleviin ja kehittyviin järjestelmiin. Mukana on kyky havaita uusia ilmiöitä ja kehittää itsekin dokumentointijärjestelmien toimivuutta.

Syyskalassa-tekstissä kohtaavat myös kaksi kirjailijuuden maailmaa, LinkolaL ja PaasilinnaP. Reaalimaailman **R** päätoiminen kirjailija, kertojaääni, peilaa omaa kirjailijuuttaan monitoimija Linkolaan. Löytyy yhteisiä näkemyksiä, mutta myös eroja kirjailijuuden toteuttamisessa. Linkola on "*menettänyt kaiken uskonsa mihinkään suunnanmuutokseen*" eikä "*enää halua vaikuttaa ulospäin*" (Paasilinna 1985: 102), siis kirjoittaa. Kielteisyyden todentavat verbit. Mentaalista prosessia todentavat kielteiset kognitioprosessit: *L ei usko, on menettänyt uskonsa, asettaa kyseenalaiseksi*; toisaalta kuitenkin *yhä arvostaa (nuorten lintuharrastajien pasifismia), kunnioittaa (vanhoja ihmisiä), muistelee (Turtiaista hyvänä sosiaalisena ihmisenä), henkii (työpäivän päättymisen rauhaa), ei anna periksi*. Reagointiprosesseja esiintyy paljon: *katkaisee (keskustelun), saan krampin, suutun, halveksii (julkisuutta), on puolustanut (elämänfilosofiaansa), tulee raivoihinsa, ei enää halua vaikuttaa ulospäin, lopettaa (yhteen sanaan), ironisoi (Kojjärven nuoria kapinallisia)*. Kielteisyttä on tullut menneen maailmaan **M** toimintaverbien, *kierteli (jakamassa pamflettiaan)*, tilalle, vaikka osa toiminnoista on ennallaan: *tekee (tarkkoja muistiinpanoja, tekee (veroilmoituksen), puhdistaa vesiä (kalastaessaan)*. Suhdeprosesseja edustavat ulkopuoliset prosessit, esimerkiksi: *on luokiteltu lehdissä (kategoriaan – –), (poikkeusyksilö) tuomitaan, osoiteltu (lehdissä anarkistiksi ja yhteiskunnan viholliseksi)*. (Vrt. Heikkinen b 2000: 132—133; esimerkit, ks. KAAVIO 2. s. 41—43). Kalastajan ammatti ei laskelmien mukaan elätä, kirjoittaminen on toivotonta. Mikä siis on edessä? Kertojaäänien mukaan kirjailijaa odottaa perikato ja umpikuja.

Paasilinnan satiirit eivät järkytä lukijoita siinä määrin kuin Linkolan totaalisen tuhon ennustukset, joten syyllistymisen taakka jää Paasilinnan tekstejä lukiessa vähäisemmäksi. Anarkisteiksi ja yhteiskunnan vihollisiksi silti kumpaakin on osoiteltu. (Vrt. Paasilinna 1985: 102, 99.) eli keskinäiselle ymmärrykselle on pohjaa. Seuraavassa KUVIOSSA 8. sivulla 46 esitetään tähän asti analysoitu esseen mentaalinen makromaailma.

KUVIO 8. Syyskalassa Pentti Linkolan kanssa -esseen mentaalinen makromaailma

- R = reaalimaailma
- M = mennyt maailma
- K = kirjailijuuden maailma
- K' = kirjailijuuden taustamaailma
- K_L = Linkolan kirjailijuus
- K_P = Kertojaäänänen kirjailijuus
- K_{aL} = Linkolan kalastajuus⁸

KUVION 8. reaalimaailma **R** on perusta ja kantamaailma (*base, parent space*), josta on pääsy toisiin maailmoihin. Ympyrän **R** kehä on piirretty yhtenäisellä viivalla, alue on

⁸ Tekstissä saa myöhemmin perustelunsa myös kalastajuus K_{aL+P}.

suuri ja siihen sisältyy monia maailmoja. **R**-maailma ajoittuu vuoteen 1981, joka on kirjailijan esseetekstin loppuun merkitsemä vuosiluku. Tähän reaalimaailmaan **R** sisältyvät tekstin päähenkilö Linkolan ja kertojaäänän kirjailijuuden maailmat **K_L** ja **K_P** yhtenäisellä viivalla esitettyinä ympyröinä. Erottavana tekijänä on kuitenkin se, että **K_L** on siirtynyt joskus vaikeasti hyväksyttävien ajatusten vuoksi osittain tekstien marginaaliin **R**-maailman ulkopuolelle, kun taas kertojaäänän kirjailijuus **K_P** pysyy **R**-maailmassa, vaikka anarkismiksi mainitulla kriittisyydellään sekin koettelee reaalimaailman rajoja. Kuviossa ilmiö on kuvattu siten, että ympyrä **K_P** sivuaa ympyrän **R** kehää pysyen kuitenkin tämän kehän sisäpuolella. Linkolan kalastajuus, **K_{aL}**, edustaa kiistatta reaalimaailmaa ja tekstin näkyvää toiminnallista pintarakennetta. Siksi maailma **K_{aL}** on tukevasti **R**-maailman sisällä, vaikka nykyammattien joukossa asettuukin marginaaliin. Kirjailijuuden maailma **K** sisältyy reaalimaailmaan **R**, ja **K** on siksi **R**-kehän sisäpuolella. Kirjailijuuden maailman **K** kanssa läheisessä yhteydessä on kirjailijuuden taustamaailma **K'**. Sen tähden nämä kaksi maailmaa sijaitsevat saman katkoviivalla piirretyn kehän sisäpuolella. Esseetekstissä nimeltä mainitut neljä kirjailijaa ovat siirtyneet pois tekstin reaalimaailmasta **R**, mistä todisteena nimien alle merkityt elinvuodet. Nimiä ympäröivät kehät on tästä syystä piirretty katkoviivoin ”tekstiavaruuteen”, vaikka kirjailijoiden teokset ovat lukijoille reaalimaailman elävää kirjallisuutta. Esseetekstin mukainen mennyt maailma **M** alkaa vuonna 1960 ja on merkitty katkoviivalla osittain näkymään tekstiavaruuteen. Sillä on yhteys Linkolaan ja Lontoniin sekä kirjailijuuden taustamaailmaan **K'**. Ympyröiden sijainti ja kehien leikkauspisteet tuovat makromaailmaan lisämerkitystä, esimerkiksi **K_L**:n sijoittuminen menneeseen maailmaan, marginaaliseen välitilaan sekä reaalimaailmaan ja kirjailijuuden maailmaan kuin myös yhteyteen kirjailijuuden taustamaailman kanssa. Ympyröitä yhdistävät nuolet osoittavat esseetekstin esilletuomia teksti- ja kirjailijayhteyksiä.

4.5.1. Tekstilajien maailma

Kirjailijuus on kirjoittamista, läsnäoloa tekstien maailmassa, tekstilajin valintaa ja tietoista tai tiedostamatonta lukijan tavoittelua, taitoa tuntea lukijan entiteetti jo kirjoittamistyössä kumppanina ja vuorovaikuttajana. Yksinäinen työ ja julkisuuden välttämättömyys luovat tekstityön ristiriidan. Tekstilajin valinnassa ratkaisevat luontevuus oman kirjailijuuden toteuttamisessa, tarkoituksenmukaisuus tai tarve, myös markkinoiden vaatimukset, kirjalliset virtaukset ja muodit. *Novellimuoto* esimerkiksi on *romaaniin* verrattuna

haaste kirjan kansainväliselle markkinoinnille, kustantamot kun eivät helposti osta novellikokokelmien oikeuksia (Järvelä 2014: B17). Suomen Kirjasäätiön jakama Finlandia-palkinto esimerkiksi on jaettu vuodesta 1993 lähtien vain romaaneille, kun aiemmin tämä 30 vuotta vuonna 2014 täyttävä palkinto saatettiin myöntää joko kaunokirjallisuuden tai tietokirjallisuuden teoksille (Kirjasäätiö 2014). Tekstilajien maailma on näin eturivin kirjailijoille entistä rajatumpi. Tietokirjallisuudelle on myönnetty Tieto-Finlandia vuodesta 1989.

Tekstilajilla eli genrellä on lukuisia määritelmiä (ks. Saukkonen 2001: 142—145). Monesti tekstilaji määritellään dikotomiana rekisterin kanssa, esimerkiksi J. R. Martinin mukaan ”genre on kulttuurikonteksti ja rekisteri tilannekonteksti” (ks. Saukkonen 2001: 142). Tekstilajin voi ajatella jatkumona, jonka ääripäissä ovat esimerkiksi *essee* ja *käyttöohje*. Saukkosen esittelemistä tekstilajin määritelmistä (mp.) valitsin sellaisia, jotka mielestäni kuvaavat parhaiten esseetä. Testasin valintoja yhdyssanalla, jonka edusosaan genre lisään määriteosan essee → esseegenre. Saukkosen määritelmäkokoelmasta poimmani Threadgold (mts. 142) toteaisi (1989), että esseegenre on sekä mallina toimiva staatinen tuote että mallia muuttava tuottamisprosessi. Esseegenre tavoittelee pohtivalla otteella yleispätevyyden tasoa. Siihen sopisi Gregoryyn sanoin, että genre tarkoittaa sekä generistä tilannetta että semanttista potentiaalia (Saukkonen 2001: 143). Jos genreksi valitaan ”*kertomus*” ylimpänä merkityksenä ei ole narratiivisuus, vaan moraalinen, selittävä arviointi (mts. 145). Esseegenren tarinoitakin voidaan pitää tällä perusteella kokonaistulkintaa palvelevina osina, vaikka ne kuinka olisivatkin erityisiä ja dramaattisia poikkeusyksilön kuvauksia. Kiinnostavaa kohde-esseessäni on se, että tekstilajit työntyvät kertomukseen nimillä mainiten ja niistä keskustellaan tekstityöläisen tavoin:

Hän kierteli jakamassa pasifistista pamflettiaan ”Isänmaan ja ihmisen puolesta” (Paasilinna 1985: 98).

Tämä pasifistinen *pamfletti*, jonka otsikko jatkuu: *mutta ei ketään vastaan*, oli todellisuudessa vuoden 1960 tapaus. Sen ensimmäinen painos elokuussa 1960 oli suuruudeltaan 2 000 kappaletta, kustannustausta riippumaton ja kirjoittaja-Linkolan oma tausta poliittisesti sitoutumaton. ”Ajatukset koonnut Pentti Linkola ystäviensä tukemana” mainitaan kirjaseen alussa kolmannessa painoksessa. Toinen painos syksyllä 1960 oli 3 500 kappaleen suuruinen ja kolmas painos 1970 ilmoittaa olevansa ”7. tuhat”. Like on vuoden 2010 painoksen kustantaja. Linkolan pamfletti ei siis jäänyt aikansa tuotteeksi, kuten

pamfleteilla on taipumus, vaan sillä on yhä lukijoita. Kolmannen painoksen liitteissä P. Klemola (mts. 48—50) käy kiinnostavasti läpi pamfletin vaiheita ja käynnistynyttä lehdistökeskustelua. Pamfletin kolmas painos esittelee myös silloiset suomalaiset rauhanjärjestöt ja alan kirjallisuutta Martin Luther Kingistä ja Johan Galtungista Huutomerkkisarjaan. Painoksessa on lisäksi *ohjeita* aseistakieltäytyjille, sillä vuonna 1969 Suomessa astui voimaan *laki* aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta. (Mts. 51—52.) Dokumentissa ”Mitä nyt rauhanliike” (Yle Areena 1971; Aunila 2007) Linkola on pasifismin etenemiseen pettynyt ja näkee rauhanliikkeet ylellisyytenä, joista ihmiskunnan on pakko luopua. Synkin vaihe on esseetekstissä lievästi hellittänyt:

*Päivän mittaan tulee esiin vain kaksi yksityiskohtaa, josta hän näkee vähän valoa pilkottavan. Toinen on **nuorten lintuharrastajien pasifismi**. Tässä pikku ryhmässä se on noussut korkeaksi, hän sanoo että **80 % heistä kieltäytyy aseista**. (Paasilinna 1985: 104.)*

Paasilinna nostaa kirjoittamistaan eritellessään (2000: 321) esiin tekstilajeista tärkeimpinä *polemiikin* ja pamfletin, jotka (teksti)lajit hänen näkemyksensä mukaan ovat hänen *satiiri-, essee- ja aforismikokoelmiensa* päälajit:

– – ehdoton pääosa kaikesta, mitä olen kirjoittanut on selvää vastarintakirjallisuutta, tavalla tai toisella. Kaikki neljä **satiirikokoelmaani** ovat enemmän tai vähemmän lukijoiden arvojen ja asenteiden kritiikkiä, – – ja kaikkien seitsemän **esseekokoelman** päälaji on **polemiikki, pamflettikirjallisuus**. Kolme **aforismikokoelmaa** ovat samaa lajia alusta loppuun, ja näistä jo kertyykin yhteensä 14 kirjaa.

Muissakin kirjoissani on aina päällimmäisenä jonkinlainen vastatulkinta, korvaava esitys, entisen vallitsevan yleiskuvan murtaminen tai oikaiseminen, – –. (Paasilinna 2000: 321.)

Lainaus kuvaa, miten tekstilajit toimivat joustavana verkostona kirjoittajan käyttöä. *Satiiri* voi olla tekstilaji, kuten Paasilinnan neljä kokoelmaa, jos satiirisuus esiintyy vallitsevana tyylikeinona esimerkiksi narratiivisen tekstin läpi. Satiiri voi olla myös tekstin mikromaailmaa luova tyylikeino pikku pilkahduksina tekstissä. Esseetekstin ironia (vrt. nimitys ym. luku 4.5.2.) vapauttaa lukijaa hetkittäin tekstin synkkyydestä ja monipuolistaa tekstin henkilökuvausta asettaen samalla tekstin tulkinnalle uusia vaatimuksia. Koosteiset ilmaukset tulisi ensin tunnistaa ja tulkita kunkin aineksen illokutiivinen sävy (vrt. Kauppinen – Laurinen 1984: 191). Satiirilla on nämä kaksi eri merkitystä, tekstilaji ja tyylikeino, tiiviisti esiteltyinä sanakirjassakin (PS).

Syyskalassa on Paasilinnan esseen keskuskertomus, mutta esseessä on upotettuja sisäkertomuksia, kuten talvikalastus, verkkovarkaiden teot tai veneen karkumatka (mts. 102). Yleen tehty vaiheikas palkkionnoutoretki, sisäkertomus sekkin, käy kliimakseineen jännityskertomuksesta, on surkuhupaisa, mutta pohjimmaltaan ahdistava tähänkö-on-tultu-skenaario. Tekstilajin, esseen, sisällä esiintyy narratiivista tekstityyppiä, joka luo pieniä kertomuksia, vaikkapa selittäviä maailmoja eri aiheista, kuten juuri talvikalastus, verkkovarkaudet, palkkion nouto Ylestä jne.

Perinteistä (erämaa)seikkailuromania edustaa maininta Jack Londonin *romaaneista*, joilla olikin poikkeusasema yhdysvaltalaisen kirjallisuuden suomennoksina, koska niistä pitivät sekä kriitikot että lukijat (Sevänen 2007: 391):

Hän vaikutti mieheltä joka toi kaupunkiin metsien tuoksua, aivan kuin turkismetsästäjä Alaskan erämaista Jack Londonin romaaneissa (Paasilinna 1985: 98).

Kummallekin kirjoittajalle, niin Linkolalle kuin Paasilinnalle, lehdistö on läheinen media, Paasilinnalle myös päätoimittajan roolissa. Seuraava maininta viittaa julkaistuihin *lehtiartikkeleihin*, joista kumpikin on seurannut toisen mielipiteitä ja näkemyksiä. Verbi *törmätä* on tässä *kohdata*-verbin synonyymi; *törmäyskurssilla* toisiaan kohtaan kirjoittajat eivät ole olleet.

Olemme törmänneet toisiimme näinä vuosina etupäässä lehtien sivuilla (Paasilinna 1985: 98).

Kirjoitusten julkaiseminen lehdissä on ollut arkipäivää, mutta omista kirjoista ja *mielipidekirjoituksista* saatu kritiikki on kohdellut kumpaakin myös tyyliä ja vihamielisin määrittelyin. Kertojaääni käyttää pejoratiivista henkilönimeämistä osoittamaan saadun kritiikin leimaavaa kärkeä, joka sulkee kirjoittajat yhteiskunnan ulkopuolelle tai marginaaliin:

Toisenkin kerran meidät on lehdissä paiskattu samaan kategoriaan, kun on haluttu osoitella anarkisteja ja yhteiskunnan vihollisia. (Paasilinna 1985: 99.)

Kertojaääni siirtyy edeltävän tekstin menneen maailman **M** perfektistä reaali maailman **R** preesensiin seuraavassa esimerkkilauseessa. Fokus siirtyy aikamuodon avulla. *Haastattelu* on luontevasti mieleen juolahtava tekstilaji, joka olisi toimittajaroolissa tarjolla

poikkeusyksilön tapaamisessa, mutta kertojaääni on lupautunut soutajan rooliin ja torjuu mielessä käväisevän haastattelun ennalta päätettynä:

Mitään haastattelua en aikonut tehdä (Paasilinna 1985: 99).

Kertojaääni on kuuntelijan roolissa, sillä

Koko ajan puhe virtaa. Erakot ovat usein puheliaampia kuin muut, sillä he vaikenevat eniten. (Paasilinna 1985: 99—100.)

Tekstiin työntyä ilman maailmanmuodostinta kertojaääninen tilanteinen *aforismi*, joka ensin vaikuttaa paradoksilta, mutta on tarkemmin arvioiden tosi. Tarvitsee vain kohdata ajattelua harrastava ihminen, joka on ollut paljon yksin. Entiteetti Linkolan *monologi* vahvistaa aforismin ajatuksen todeksi:

Hän puhuu avioerostaan, monologi kestää ehkä puoli tuntia, sanon itse vain jonkin sanan (Paasilinna 1985: 100).

Sanottavaa ja ajatuksia kertyy yksineläjällä varastoon, ja jos patoluukku avataan, puheen virta ei hevillä ehdy. Voidaan ajatella, että edellä on kysymys monologisesta tiedon siirtämisestä autonomisten yksilöiden välillä, ei dialogisesta vuorovaikutuksesta. Puhuja lähettää koodatun viestin kuulijalle, joka dekodaa viestin ja saa selville puhujan alkuperäisen ajatuksen. Kommunikaatio on onnistunut, jos kuulija saa selville puhujan ajatuksen muuttumattomana. (Vrt. Lähteenmäki & Dufva 1999: 663.)

”Sinä olet asiaproosan mestareita tässä maassa, mutta tätä menoa ajat itsesi perikatoon” (Paasilinna 1985:101—102).

Kertojaääni ilmaisee huolestuneen mielipiteensä saadakseen keskustelukumppaninsa takaisin kirjoittajaruotuun tämän omimmalle alueelle. *Muistelmissaan* (1996) Paasilinna kirjoittaa: ”Pentti Linkolan parhaat tekstit näyttävät peittyneen hänen profeetanroolinsa alle” (s. 345). Toimeentulohuolet ovat myös kirjoittamista säätelevä tekijä, jolle vuoroin joudutaan tekemään karvaita myönnytyksiä luopumalla ensisijaisista pitämyksistä:

Sanon että kirjoittaisin mieluummin jossakin punaisessa mökissä Lapissa, kymmenen markan hintaisia aforismeja. Mutta minä en pärjää kalastajana enkä kymmenen markan aforismeilla. (Paasilinna 1985 [1984]: 102.)

Linkola puolestaan arvioi (1989 [1985]: 70) kirjoittamistaan seuraavasti: ”Monisanainen olen kyllä, puhun pitkään ja kirjoitan vielä pitempään. Lyhyt aforismityyli on sekävien ajatusten varmin verho.” Esseen kertojaäänänen väite (s. 99) ”olemme erilaisia” käy toteen myös kirjailijudessa: tekstin tuottamisessa ja tekstilajien arvostamisessa.

Kertojaääni ei lopuksi laadi synteisiä kohtaamisestaan syyskalassa, vaan istahtaa kahvikupin ääreen asemakahvilaan toipumaan voimakkaasta osallisuudestaan kalastustapahtumassa. Tapahtuma on ollut aito kumppanuuden, kovan työn ja urheuden kokemus. Kalastajuuden maailma **Ka** on koettu yhteisenä, mihin viittaa persoonapronominin monikon toisen persoonan genetiivi + omistuliite lekseemimonikossa *kuhat*. Kalastajuuden maailmaksi voidaan merkitä yhteinen alkutuotannon kokemus **Ka_L+P**.

*Hämeenlinnan linja-autoasemalla juon kahvia ja katselen ulos. Tampereen pikavuoro liukuu Helsingin tielle. Siellä menevät **meidän kuhamme**. (Paasilinna 1985: 108.)*

Ravintoketjun loppupää sen sijaan on arvoitus: syövätkö arvostetuimpia kala-aterioita maan hienoimmissa ravintoloissa kenties juuri ne, jotka vähiten arvostavat siihen vaadittua työtä ja harjoitettua ammattia. *En osaa sanoa. En tiedä* (Paasilinna 1985: 109) jäävät kertojaäänänen pohdinnat ilman vastauksia lukijan mieleen. Essee päättyy resignaatioon, mutta ymmärtämättömät ja välinpitämättömät ihmismielet saavat loppusanoiksi muistutuksen moitittavasta asenteestaan:

*Sen tiedän, **etteivät he taida paljon ymmärtää tästä ravintoketjusta, loppujen lopuksi. Eivätkä välitäkään.** (Paasilinna 1985: 109.)*

4.5.2. *Ironian mikromaailma*

Perinteisesti ironian katsotaan saaneen alkunsa Sokrateelta, ja sen tarkoituksena oli paljastaa näennäistietoa (Henrikson 1998: 147—148). Perusteiltaan ironia käsitetään komiikan lajiksi, joka sisältää salaista, epäsuoraa pilkkaa tai ivaa. Sen avulla pyritään paljastamaan vikoja, puutteita ja epäkohtia saattamalla ne naurunalaisiksi siten, että ne esitetään päinvastaisina, muka positiivisina ominaisuuksina. (NS.) Ironia määritellään sarkas-

tiseksi ja humoristiseksi merkityksen ilmaukseksi, ja sen kielessä esiintyy erilaisia ja vastakkaisia tarkoituksia. Ironian ja sarkasmin välillä ei tutkimuksissa välttämättä tehdä eroa, koska eroja pidetään pinnallisina, mutta jos tehdään, sarkasmi luokitellaan ironian alalajiksi. (Kihara 2004: 513.) Tässä tutkimuksessa en erottele sarkasmia (ks. NS: *salaiva*) ironiasta, koska täsmällistä jakolinjaa ei ole. Tarkastelen tekstiaineistoon valikoituneita ironiaesiintymiä. Yritän avata tekstin lyhyitä ironianäytteitä ja selvittää, miten suomen kieli niissä ironiaan taipuu ja millä keinoin merkitys syntyy. Edellyttäähän ironia käyttäjältään, ei kielellisten piikkien heittäminen vastapuolen ärsyttämiseksi, vaan merkitysten hienosyistä tuntemusta ja tilanneherkkyyttä puheaktin ohikiitävässä hetkessä. Sen kuvaaminen, miten kirjoitettu teksti vangitsee haaviinsa ironian päiväkörennot, on tavoitteeni.

Yoshihiko Kihara (2004) toteaa ironiatutkimuksen keskittyneen lähinnä epistemiseen ongelmaan, toisin sanoen siihen miksi puhuja sanoo jostakin **a**:sta ”hyvä”, vaikkei **a** selvästi ole hyvä. Toisaalta Kiharan mukaan ironian teoriaa on käsitelty viittauksena oletusmaailmaan, mutta (ontologisena kysymyksenä) lähinnä jonkin **a**:n, joka ei ole hyvä, suhteena **a**:uun, jonka ironinen puhuja sanoo olevan hyvä. Kihara päätyi tutkimuksessaan Fauconnierin mentaalimaailmateorian mukaan siihen, että verbaalinen ironia on viittaus oletusmaailmaan **E** ilman erillistä maailmanmuodostinta. Ilmaus tunnistetaan ironiseksi ilman maailmanmuodostinta, koska se sisältää ainakin yhden osan **a**’, joka esiintyy vain **E**:ssä puhujan ja kuulijan välisessä vuorovaikutuksessa ja muodostaa merkityksen vastakohtaan vastineensa **a**:n kanssa reaali maailmassa **R**.

Olen poiminut esseeseen ironiaesiintymät tarkasteluun ja selvitän niiden merkitysrakenteita. Ironialla vaikutetaan osaltaan esseeseen maailmojen rakentumiseen. Jos kirjailijuuden taustamaailma, **K**’, oli makromaailman kartoitusta kirjailijanimien laukaisemassa maailmassa, tärkeitä mikromaailman vuorovaikutusta kahden ihmisen vuoropuhelussa tavoitetaan ironiasta. Kuvioesityksenä ironia olisi mittakaavaltaan täysin toinen kuin **K**’, mutta esitystavan mekanismi toimisi samoin periaattein. Tutkimukseni suuntautuu kahtaalle: makromaailman alue kallistuu kirjallisuustieteen puoleen, kun taas mikromaailman lähtökohtana on lause, kielitieteen tutkimuskohde. Olen toiminut tekstin ehdoin, antanut teorian joustaa.

Kiharan mukaan siis verbaalisen ironian mentaalimaailmassa vihjataan keskinäiseen odotusten mukaiseen mentaalimaailmaan **E**, joka syntyy ilman maailmanmuodostinta. Ironinen puhuja sanoo, että näin asia on odotusten mukaisessa mentaalimaailmassa **E**, ja tekee selväksi, ettei asia ole niin perusreaali maailmassa **R**. Teoria yhdistää Sperberin ja

Wilsonin (1986) kaikutulkintateorian selitystaidon käsitykseen ironian kuvauksesta sallittuna sopimattomuutena. (Kihara 2004: 513.) Edellisen tekstin voisi tiivistää: puhuja ei sano suoraan, vaan vihjaa luottaen kuulijan kykyyn ymmärtää asian ydin, joka on selvänä olemassa mielen odotusten maailmassa. Ihminen pystyy tekemään kognitiivisia kytköksiä ajallisesti ja spatiaalisesti etäisistäkin konteksteista (Vrt. Sweetser – Fauconnier 1996: 3).

Seuraavassa esimerkissä maailmanmuodostimina ovat verbien passiivimuodot, joilla kertojaääni ironisoi nimeämättömien tekijöiden tekemisen tapaa tai ajattelun puuttumista. Tekijät ovat teoillaan eli kirjoituksillaan aiheuttaneet entiteettien Linkola ja Paasilinna negatiivista kuvailua ja nimeämistä.

Olemme erilaisia, mutta meissä on nähty paljon yhteisiä luonnevikoja. Toisenkin kerran meidät on paiskattu samaan kategoriaan, kun on haluttu osoitella anarkisteja ja yhteiskunnan vihollisia. (Paasilinna 1985: 99.)

Tekstin passiivi osoittaa kritiikin esittäjät suurpiirteisesti (*lehdissä*), vaikka kertojaääneen ja päähenkilöön suunnattu kritiikki on ollut sekä ihmiseen olentona (*luonnevikoja*) että oletettuihin ajatuksiin ja tekoihin (*anarkisteja että yhteiskunnan vihollisia*) kohdistuvaa ja ajallisesti toistuvaa (*toisenkin kerran*). Kertojaäänen lyhyt kritiikin kritiikki tuo esiin, miten vähän luettujen kirjoitusten ajatteluun on paneuduttu ja argumentointiin uskaltauduttu. On vain isketty kirjoittajiin rankkoja leimoja lukijoiden kauhisteltaviksi. Näennäisen yleiskielinen teksti saa energiaa verbilekseemeistä, kuten onomatopoeettis-deskriptiivinen *paiskata* ja frekventatiivi *osoitella*, josta piiryy kuva *sormella osoittelusta* tai *tähtäilystä, osumisesta* (SSA); siinä on lapsellista, mutta uhkaavaakin sävyä. Kertojaääni ironisoi lehtien tapaa luokitella kaksi erilaista ihmistä ”*samaan kategoriaan*” nimeämällä heidät yhteiskunnalle vaarallisiksi. Voimme tarkastella tekstiä kysymällä, mitä kertojaääni toteaa tekstissä (3) ja mitä hän siinä ironisoi (4), ja vastata näin:

- (3) [Linkola ja minä] olemme erilaisia [ihmisiä].
- (4) Heissä [Linkolassa ja Paasilinnassa] on paljon yhteisiä luonnevikoja. He ovat anarkisteja ja yhteiskunnan vihollisia.

Toteamuslause (3) on tilanne **a** (*kaksi erilaista ihmistä*) reaali maailmassa **R**. Esimerkki (4) puolestaan on tilanne **a'** (*kaksi luonnevikaista anarkistia ja yhteiskunnan vihollista*) oletetussa mentaali maailmassa **E**, joka on syntynyt lehtikirjoituksissa. Esseetekstissä tun-

temattomiksi jäävät kirjoittajat luovat oletetun mentaalimaailman, joka lehtitekstiä luettaessa siirtyy myös lukijoiden kognitioon. Esseetekstin maailmanmuodostimina toimivat perfektiset passiiviverbit *on nähty, on paiskattu, on haluttu osoitella*, jotka siirtävät entiteetit toiseen lehtikirjoittajien olettamaan maailmaan. Kertojaääni tunnustaa vain kahden ihmisen erilaisuuden, mutta sallii itseään ja kirjoittajakollegaansa koskevien negatiivisena totuutena ilmaistujen arvioiden tulla julki sävyltään ironisina, jolloin lukija erottaa mielessään **R:n** ja **E:n** toisistaan ja huomaa, että **E** on uskoteltu maailma ilman pitäviä perusteluja – tai tulkitsee tilanteen aiemman kulttuurisen ja maailmantietonsa perusteella (Vrt. Onikki-Rantajääskö 2010: 47). Henkilöesittely voidaan nähdä myös lähtöasetelmana, jossa vain esitetään väitteitä (ja ironinen viittaus **E**:hen jää huomaamatta). Tekstin edetessä lukija voi tehdä johtopäätöksiä, joilla hän esimerkiksi argumentoi alkutekstin **E:tä** vastaan tai saa vahvistusta **E:n** väitteille. Jos lukija tekstin luettuaan päätyy johtopäätökseen, että kumpikaan tekstin entiteetti ei ole luonnevikainen, anarkisti tai yhteiskunnan vihollinen, tai toisen vaihtoehdon mukaan on sitä todella, esseessä on heidän ajatteluaan, elämäänsä, tekojaan ja ihmissuhteitaan valotettu riittävästi. Ironiateoreetikot tutkivat yleisesti puheakteja. Sen vuoksi esseetekstissä, jossa puheakteja on vain nimeksi, ironiateoria pitää soveltaa kertojaäänän alla piilevän puheen semantiikkaan, kuten esimerkeissä (3) ja (4). Liitän tämän ironiaesimerkin Kreuzin ja Glucksbergin (Kihara 2004: 517) 1989 nimeämän kaikumaisen muistutusteorian edustajaksi, koska teoria luonnehtii ”ironisia huomautuksia jonkin edeltävän tapahtuman mainitsevina muistutuksina tai asiaintiloina”.

Ironian tunnistaminen tekstistä käy useimmiten intuitiivisesti, mutta joskus ironiselta vaikuttava ilmaus ei tarkemmin tutkittuna olekaan ironiaa. Katsotaanpa seuraavaa tekstinäytettä:

”Rupea helvetissä kirjoittamaan”, minä sanon. ”Sinä olet asiaproosan mestareita tässä maassa, mutta tätä menoa ajat itsesi perikatoon.”

— —

Tämä puhe ei tehoa vähääkään. Hän ei enää halua vaikuttaa ulospäin. Hän pysyy kannassaan. Hän on menettänyt kaiken uskonsa mihinkään suunnanmuutoksiin. Hän heittää takaisin, etten minäkään ole viime aikoina optimistisena esiintynyt. (Paasilinna 1985: 101—102.)

Kertojaäänän suora esitys sisältää väitteen: *tätä menoa ajat itsesi perikatoon* ’lopulliseen tuhoon, häviöön’ (PS). Päähenkilön epäsuora esitys sisältää ”heiton”, toteamuksen,

ks. (5), joka on vastaus edeltävään kovaan väitteeseen. Esimerkissä (5) kielletään positiivinen vaihtoehto tässä yhteydessä tarkemmin määrittelemättömässä menneessä ajanjaksoissa (*viime aikoina*). Positiivisen perusvireen olemassaoloa ei kielletä kokonaan, vain *viime aikoina*. Ironia voisi heiveröisesti liittyä juuri tuohon *viime aikoina*, koska kertojajääni on tunnetusti kirjailijalaadultaan pessimisti. Jos vuorovaikutus jatkuisi esimerkin (6) mukaan (5):n sijaan, se edustaisi perinteistä väitelausetta, toteamusta.

(5) Et sinäkään ole viime aikoina optimistisena esiintynyt.

(6) Olet sinäkin viime aikoina esiintynyt pessimistisenä.

Esimerkin (5) oletusmaailmassa **E** kummallakin puhujalla on mielessä pessimisti **a'**, mutta reaali maailmassa **R** puhutaan optimisti **a**:sta. Heitto voisi kuulua myös:

(7) Sinä se oletkin viime aikoina optimistisena esiintynyt!

Esimerkin (5) tulkintaan sopii vanha sananpars: pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallakin! tai ajatus: olemme kumpikin pessimistejä, ei siitä mihinkään pääse! Kallistun kuitenkin sille kannalle, että esimerkki (5) eli kieltomuoto on varovaisempi ja kohteliaampi itseä puolustava puheakti kuin esimerkki (6), joka myönteisyydessään haastaa ja voisi jatkua esimerkeillä kuulijan pessimismin ilmentymistä, esimerkiksi kirjoitusten sävyistä ja mielipiteistä. Kiellon sisältyminen lauseeseen (5) on kuitenkin enemmän puhujan kannanotto tai kommentti tilanteeseen, joka ei ole hänen odotustensa mukainen (Hakulinen A. 1995: 266). Esimerkki (7) olisi ironinen, jos siinä esitettäisiin reaali maailman vastaisesti pessimisti optimistina, eli oletusmaailman **E** ominaisuus esiintyisi reaali maailmassa **R**.

Seuraavassa esimerkissä päästään perinteisen ironian maailmaan. ”Sen [ironian] avulla pyritään paljastamaan vikoja, puutteita ja epäkohtia saattamalla ne naurunalaisiksi siten, että ne esitetään päinvastaisina, muka positiivisina ominaisuuksina”(NS, vrt. alkukappale s. 52):

*Olen väsynyt ja kädet ovat revetä olkapäistä. Väsymykseen vaikuttaa edellisten vuorokausien valvominen, olen tullut Helsingistä. Sanon, että lopetetaan, lähdetään rantaan. Linkola nauraa ja sanoo, että hän on monesti kokenut verkkoja puoliyöhön asti. Nyt **on oltu vesillä vasta yhdeksän tuntia**. Hänellä on mukana otsalamppu, pimeys ja tuuli ei haittaa. Kun vettä roiskahtelee laitojen yli hän sanoo: ”**Sinulla on onnea. Näin tyyntä säättä on syksyllä harvoin.**”*

*Minäkin rupean päättäväiseksi. Sanon että **ostan sinun jokaisen kuhasi, jonka arvioit vielä olevan loppuissa verkoissa. Olemme kokeneet niitä 84, jäljellä on parikymmentä verkkoa.*** (Paasilinna 1985: 104—105.)

Tekstin miehet ovat fyysisiltä voimiltaan erilaiset: kalastaja, fyysisen työn tekijä — kirjailija, henkisen työn tekijä. Toinen, Helsingin erilaisesta päivärytmistä ja elämäntyylistä kaikonnut kirjailija (minkä tekstinnyksestä voidaan myös löytää ironian pilkahdus), huomaa uupuvansa ylettömään fyysiseen rasitukseen. Raadantaan tottunut, vaaran ja voimiansa ääri rajoilla päivittäin liikkuva kalastaja ei voi välttyä tarttumasta ironiaan vähättelemällä työpäivän pituutta (*vasta yhdeksän tuntia*) ja syksyn myrskyä ja tyrskyjä (*näin tyyntä säätä*). *Sinulla on onnea* -toteamuslause ja siihen liittyvä selittävä väitelause ovat tilanteen viimeinen niitti. Puhuja haluaa ilmaista kuulijalle, että kuluva päivä ei kuulu rankkaan reaali maailmaan **R**, vaan on päivien virrassa kohdalle sattunut **E**-maailman haalea vastine **a'**. Kuulijalle päivä on jaksamisen ylärajalla, raju fyysinen koettelemus, **a**, toden totta reaali maailmassa **R**. Tähän asti toisen tahdon mukaan, niin kuin verkonsoutajan tulee, toiminut kumppani ryhdistäytyy ja saa tahtonsa läpi. *Rupean päättäväiseksi* on kertojaäänänen tilanteista käyttöä, koska *ruveta* ('ryhtyä, alkaa') + substantiivi (*illatiivi*, joskus *allatiivi*) on tavanomainen, *ruveta* + substantiivi (*translatiivi*) esiintyy, mutta *ruveta jonkinlaiseksi* olisi tilanteinen tai kontaminaatio. Valinta on joka tapauksessa kognitiivisesti kekseliäs. *Rupesin* on maailmanmuodostin, jolla kertojaääni ilmoittaa, ettei päättäväisyys ole hänen vakio-ominaisuutensa, vaan hän siirtyi päättäväisyyden oletusmaailmaan **E**. Kertojaääni esiintyy päättäväisenä **a'**:na maailmassa **E** ja tarjoaa rahaa ostaakseen kokemattomien verkkojen oletetut kalat ja samalla itsensä ulos vapaaehtoistyön ylivoimaisesta ikeestä. Sitä hän ei omana itsenään **R**:ssä tekisi, eikä rahan vastaan ottamiseen entiteetti Linkola kunnian miehenä tietenkään halua ryhtyä, koska ymmärtää toisen puhuvan oletusmaailmassa **E**. Rahalla ei ole substanssia näiden entiteettien välillä, vaikka siitäkin puhutaan.

Seuraavassa vuorovaikutustilanteessa kertoääni kysyy entiteetti Linkolalta:

*Mistä näin aikaavievä ja täydellinen pakkaaminen?
"Laatikoista ei saa valua yhtään pisaraa, **etteivät hienojen rouvien krokotiilinnahkaiset matkalaukut tahriinnu.**"* (Paasilinna 1985: 107).

Tuotteet ovat nykyisin pakkauksissa ruoasta käyttötavaroihin, ja pientuottajat joutuvat noudattamaan teollisuuden massatuotannon normeja. Ihmiset ovat etäänntyneet alkutuotannosta, mutta käyttävät eläinkuntaa paitsi ruoan myös ylellisyystuotteiden raaka-aineina. Suomalainen kulutus on saavuttanut puhujan (Linkolan) mielestä järjettömän tason

ylellisyyden tavoittelussa (*krokotiilinnahkainen matkalaukku*). Ironia kohdistuu tässä turhaan työhön (*aikaa vievä ja täydellinen pakkaaminen*), jota täytyy tehdä vain, jotta vältettäisiin epätoisi tilanne: hienot rouvat eivät liiku pikavuorolla, eivätkä heidän krokotiilinnahkaiset matkalaukkunsa ole koskaan alttiina Vanajaveden kuhien ja mateiden mahdollisesti valuttamille tahroille pikavuoron tavaratilassa, koska heidän matkalaukkunsa olinpaikan todennäköisyys on loistoauton tai taksin tavaratila. Tämä näkemys sivuaa argumentointia. Miten tilanteen voi nähdä ironian mentaalimaailmana? Kysymys kuuluu reaalimaailmassa **R**:

(8) Mistä näin aikaa vievä ja täydellinen pakkaaminen?

Kysymys on looginen ja pyrkii totuuden esille saamiseen, koska Linkola pakkaa kalat kuvauksen mukaan täydellisesti. Vastaus on tosi, ja se on sitä reaalimaailmassa.

(9) Vastaus: Laatikoista ei saa valua yhtään pisaraa. *Tosi*

(10) Perustelu: Hienojen rouvien krokotiilinnahkaiset matkalaukut eivät saa tahiintua. *Tosi*

Perustelukin on tosi, mutta viittaa oletusmaailmaan **E**, koska vain ihmeen kaupalla hienon rouvan krokotiilinnahkainen matkalaukku olisi kiitolinjan tavaratilassa kalalaatikon vaikutuspiirissä **R**:ssä. Kalastajan ironia kohdistuu siihen, että hänen pitää pakata kalat täydellisesti oletetun krokotiilinnahkaisen matkalaukun vuoksi, joka vain ja ainoastaan oletusmaailmassa **E** olisi pikavuoron tavaratilassa, koska laukun omistava hieno rouva matkustaisi pikavuorolla reaalimaailmassa **R** nollassa tapauksessa.

Seuraavassa vuorovaikutustilanteessa puhujalle vastataan ironisella kiellolla:

Kiitolinja-autoja ajaa jymähtäen ohi, usvankostea vesisumua heittyy päälle. ”Tämä on valtakunnan huoltoa”, minä sanon. ”Ei, ne ajavat vain Koffin olutta pohjoiseen ja Lapin Kultaa etelään”, Linkola sanoo. (Paasilinna 1985: 108.)

(11) [Vilkas rekkaliikenne] on valtakunnan huoltoa. *Väite*.

Väite (11) sisältää perustelun, että vilkas rekkaliikenne on välttämätöntä, jotta hyödykkeiden saatavuus on tasapuolista eri puolilla maata. Väite saa vastaväitteen (12):

(12) Ei, ne ajavat vain Koffin olutta pohjoiseen ja Lapin Kultaa etelään. *Vastaväite*.

Vastaväite (12) osoittaa väitteen (11) vääräksi, koska rekat liikuttelevat koostumukseltaan lähes samanlaista nestettä etelästä pohjoiseen kuin pohjoisesta etelään. Pullojen etiketeissä vain on pieni ero. Oluen tarpeellisuus ihmisen tarvehierarkiassa on mielipidekysymys, johon tässä ei puututa, mutta valtakunnan huollosta on tässä tapauksessa kuulijan mielestä virheellistä puhua. *Valtakunnan huolto* on entiteetti Linkolasta pelkkä oletusmaailma **E**, jonka hän kiistää ironisesti. **R**:ssä etelässä voitaisiin juoda Helsingissä valmistettua olutta ja vastaavasti pohjoisessa lähialueella Torniossa valmistettua, niin rekka-ralli vähenisi. Enempi selittely puhujien kesken ei ole tarpeen, vaikka lähituotannon yleisesti voisi päätellä olevan entiteetti Linkolasta taloudellisestikin järkevää. Tulkintaa ei voi välttyä hieman jatkamasta: rekat suhaavat siis turhaan valtakunnan päästä päähän. Menoa voisi verrata hölmöläisten peiton paikkukseen, jossa yläkaista leikataan irti ja jatketaan samalla kappaleella peiton alapäätä. Samaa nollasummapeliä on **R**:ssä niin kutsuttu valtakunnanhuolto, materiaalivirtojen ohjailu eli logistiikka (PS) esimerkin tapauksessa.

Nimi *Lapin Kulta* toimii maailmanmuodostimena olueen, mutta myös aiempaan tarkoitteeseen, 1924—27 toimineeseen kultakaivokseen, jolta kahden olutyhtiön (Tornion olut Oy ja Lapin Olut Oy) muodostama uusi yhtiö osti nimen *Lapin Kulta Oy* käyttöoikeuden 1963 (Kultamuseo 2014). Lapin Kulta hyödyntäviä tuotemerkkejä ja markkinointia on muutakin, esimerkiksi turismiin ja koruihin liittyvää. Laajempaan metaforana voidaan ajatella kertojaaänen ja päähenkilön ainoaksi ja aidoksi Lapin kullaksi heidän keskustelemansa aiheet: Lapin ruoka, Lapin luonnon erilaisuus ja rikkaus eläimiseen sekä Lapin erämaat.

”Kaikki ruoka on parasta pohjoisessa,” Linkola sanoo (Paasilinna 1984: 100).

Kauneimpana kalana hän [Linkola] pitää rautua, kylmien ja yksinäisten tunturijärvien sirolinjaista, sädehtivää ja arkaa lohensukuista kalaa (mts. 99).

Puhumme Lapin erämaista, yöpymisistä metsässä, Linkolan omista retkistä (mts. 101).

Lappi-metafora on laajimmillaan juuri erämaaluonto, mitä koskemattomampi sen parempi. Nykyihmisen tuotteistamisen myllyyn Lappikin on ajautunut, osittain omasta

halustaan, jo vuosien ajan. Niin pitkällä ei olla, että Lappi toimisi laukaisimena kohteeseen Lapin Kulta -merkkinen olutpullo tai jopa sen sisällön nauttija, esim.

(13) Asiakas: Saanko vielä yhden Lapin.

(14) Tarjoilija (toiselle): Hei, Lappi haluaa vielä yhden.

Lappi on säilyttänyt toistaiseksi kognitiiosamme voitollisesti luontoarvonsa ja erityislaadunsa.

Ironia toimii esseessä kahden samalla tasolla keskustelevan älykön ja kirjailijan välillä nopeana sanansaattajana ja merkitysten välittäjänä. Kognitiivinen siirtyminen reaallimaailman ja oletusmaailman välillä on käytännöllistä, koska kaikkea keskinäisessä vuorovaikutuksessa ei tarvitse perin pohjin selvittää. Voi tiivistää, sisällyttää vähään paljon ja pelastua turhalta jaarittelulta ja selittelyltä, kun se ei ole tarpeen. Väliin voi vaieta ja antaa merkitysten jäädä muhimaan sen ajan, kun teot ja toimeliaisuus ovat päällimmäisinä mielessä, vaikkapa harjoitettaessa kalastajan ankaraa elinkeinoa verkkoja kokien ja venettä soutaen.

5. LOPUKSI

Lyhyt esseeteksti vangitsi lukijansa ja viritti tutkimukseen. Metodiksi valikoitui mentaalimaailmateoria, jonka välineillä vaikutti olevan eniten mahdollisuuksia analysoida tekstin monikerroksisuutta. Yleiskielinen 12-sivuinen Erno Paasilinnan teksti leikkasi 20 vuotta tekstin ihmisyksilön elämästä ja antoi lukijan tehdä päätelmiään huippukalastajan vaativasta ja vaarallisesta ammatista, jonka taloudellinen tuotto jäi mitättömäksi. Ammattisanasto ja alan asiantuntemus raportoivat kalastustarinassa päähenkilön ammattitiedosta ja -taidoista kirjailijan tekstintäminä. Reaalimaailmaksi, josta päästään muihin mentaalimaailmoihin, todentui kalastajan maailma **K_{AL}** ja yhteisestä kalastuskokemuksesta vielä kalastuksen maailma **K_{AL+P}**. Tekstin alku on menneessä maailmassa **M** vuonna 1960 ja päätös reaalimaailmassa **R** noin vuonna 1981. Mielen tasolla matka alkaa idealismista ja päättyy umpikujaan. Tekstin arkisuus ja näennäinen tavanomaisuus kahden kaveruksen kalareissuna kääntyy leksikaaliseksi tykitykseksi, jossa ei turhia sanoja ole, mutta merkityksiä sitäkin enemmän. Turtunut lukija saa kunnan pölytyksen tekstin huimaavasta fyysisyydestä, šokkikäsitteilyn ajattelun moniulotteisuudesta ja tyrmäyksen tiedon ja taidon tasosta, joka erakkoudestaan mullistaa kenen tahansa tyytyväisyyttä itseensä joksikin aikaa. Nopeat siirtymät, lyhyt lause, tarkat merkitykset, kuvauksen täsmälliset sanavalinnat ja tiiviys sitovat tekstiin kuin verkkoon.. Toisaalta tapahtumisen nopeus, ajattelun kuumainen monipuolisuus, puheen virta ja luonnon armoilla tapahtuvan kamppailun kiirettömyys luovat vastakohtaisuutta ja monitasoisuutta. Kerronnan päähenkilön elämän ahdinko ja kirjoittamisen lukkiutuminen on tekstinnetty sanattomuudella ja sanomattomuudella. Tärkein teema kaikessa läpikäydyssä tuntuu kuitenkin olevan kirjoittaminen, sen tärkeys ja sen vaikeus.

Kalastajuuden maailmassa entiteetti Linkolalla on jonkin verran toivoa jäljellä. Toisin on kirjailijuuden maailmassa **K_L**, jossa vallitsee henkinen umpikuja. Skeemat ovat ihmisen perustavia ajattelumalleja, joiden mukaan entiteetti Linkolasta kerrottua voi tarkastella sisältymisen, voimadynamiikan ja matkan kehyksessä. Entiteetti Linkola jää yhä enemmän ihmisyyhteisöjen säiliön ulkopuolelle kirjailijana ja ajattelijana. Ajautuminen marginaaliin johtuu siitä, että kaiken uhallakin hän kirjoittaa kompromisseitta juuri siten, mihin on ajattelussaan päätenyt. Lehdistön vasta-argumentit ja kriittisyys edustavat enemmistön kantaa, joka on ratkaisevasti voitolla. Tämän vakuudeksi esittelin joitakin lehtiartikkeleita, joiden tuomio Linkolan ajatuksista oli murskaava ja lopullinen.

Kirjailijan työ on julkista työtä, jota ei ole olemassa ilman lukijoita, olipa kirjoittaja miten erakko tahansa. Tekstit pysyvät elävinä vuorovaikutuksessa lukijan kanssa. Jos lukijat hylkäävät tekstit, kirjailija jää eristyksiin, yhteisön säiliön ulkopuolelle. Esseeteksti itsessään on myös yhteiskunnallinen kannanotto, jonka lopulliseksi määrittäjäksi jää, ei kertojaääni, vaan kasvuyhteiskunnassa elävä lukija. Se on yksi syy siihen, miksi teksti kietoo lukijan maailmoihinsa ja verkostoihin, joihin tuntuu mahdottomalta löytää jokin ratkaisu ja selviytymisen mahdollisuus. Pohtiminen jatkuu lukemisen päätyttyä ja lukijan ajatukset risteilevät ratkaisua hakien ja toivotonta tilannetta ihmetellen.

Kirjailijuuden maailmasta **K** eriytyivät tutkimuksessa makromaailma, johon sisältyvät kirjailijuuden taustamaailma **K'** ja **KL**:n lisäksi kertojaäänen kirjailijuus **K_P**. Kirjailijuuden taustamaailmaa, jota tutkimuksessa valottavat tekstin ja kirjailijanimien virittämät lyhyet elämäkertakatsaukset, on otos valtavasta mahdollisuuksien avaruudesta. Siellä sijaitsevat kaikki kirjoitetut tekstit, joista kirjailijat kulloisenkin ajattelunsa tueksi, peiliksi, virikkeeksi tai haastajaksi valitsevat, tietoisesti tai tiedostamattaan, tietynlaisia tekstejä ja kirjailijapersoonia. Kirjalliset aikakaudet ja suuntaukset ovat siellä lukevan ja kirjoittavan mielen tavoitettavissa luomisvaiheen taustatekijöinä.

Tässä tutkimuksessa kirjallisuuden historian nimistä avautui erityinen elämisen mallin tehtävä. Kirjailijamallin avulla kertojaääni yrittää saada kollegansa jälleen osaamisensa pariin kirjallisen lukkiutumisen ahdingosta. Kertojaäänen kirjailijuuden taustamaailmasta valitsemia varteenotettavia malleja on kaksi kirjailijaa: amerikkalainen Jack London, tuottelias käännessuosikki ja monialaosaaja, ja Arvid Järnefelt, tuottelias kirjailija, korkeasti koulutettu, myös käsityöläinen ja tolstoilainen pasifisti, molemmat menestyneitä malleja. Kolmas, Timo K. Mukka, on ahdistettu, eikä loukkoon ajettuna selviytynyt. Neljäs on kuin sattumalta entiteetti Linkolan itsensä nimeämä entinen kesänaapuri Arvo Turtiainen, aikanaan sodanvastainen, maan alle vetäytynyt, myöhemmin rakastettu Stadin-runoilija. Yhteiskunnan ulkopuolisuus tai tavanomaisesta kirjailijuudesta poikkeavat ratkaisut ovat olleet kaikille esitellyille kirjailijoille tuttuja jossakin elämänvaiheessa. Kirjailijuuden taustamaailma **K'** tuli näiden kirjailijoiden laukaisemana kirjoitetuksi tutkimukseen.

Mikromaailmoista sijansa saivat ironia ja tekstilajit. Ironia keventää tekstiä ja tuo siihen ja entiteetteihin uusia sävyä. Ironia luo mahdollisuuden siirtyä varoittamatta uuteen maailmaan, joka yllättää ja hellittää esimerkiksi tekstin luomasta toivottomuudesta. Pienet ironiarepliikit elävöittävät henkilöitä tehdessään siirtoja tasolta toiselle. Ironia on usein myös älyllisesti samantasoisten ihmistenittelöä keskenään, kielipelin siirtoja,

jotka palkitsevat osallistujia. Ironia syntyy joko ilman maailmanmuodostinta, kuten Yoshihiko Kihara osoittaa, tai sen kanssa. Ironia ei ole helppo laji tutkia tahi käyttää..

Tekstilajit osoittautuivat kertojaäänen kirjailijuutta askarruttavaksi elementiksi. Tekstilajin valinta on ongelmallinen, koska vapaalla kirjailijalla on usein tehtävän puolesta tarjolla useampi mahdollisuus ja ennen kirjoittamiseen ryhtymistä vaihtoehdot voivat olla esillä tasavahvaisina. Pohjatekstistä käy ilmi, että Paasilinnan kirjailijuus, **Kp**, valitsi haastattelun sijasta jossakin vaiheessa kirjallista prosessia esseen tekstin lajiksi, tai syntyvä teksti tuottui esseenä. Analyysissä käytettiin Paasilinnan ja Linkolan teoksia jonkin verran lähdeteksinä kirjailijalaadun selvittämiseksi. Paasilinnaa selvästi kiinnosti aforismi, Linkola taas piti aforismia sumeana tekstilajina. Kertojaääni määritteli entiteetti Linkolan asiaproosan mestariksi.

Kertojaäänen tekstissä esiin tuoma kahden kirjailijan erilaisuus ihmisinä todentui tekstissä. Fyysinen jaksaminen, kalastajan ammattitaito, tiedemiesmäisyys, toivottomuus ja suuttuneena lukkiutuminen ovat leimallisia tekstin Linkolalle. Fyysisten voimien loppuminen pitkässä rasituksessa, kirjallinen aktiivisuus, vaihtoehtojen punnitseminen, tulevaisuuden näkeminen myös positiivisena, tarkat havainnot kirjallisesta perspektiivista liittyvät kertojaäänen persoonaan tekstin perusteella. Erilaisuuden ja poikkeusyksilön maailman rakentumista tekstiin ja sanoman ymmärtämistä tämän tutkimuksen tekstivallinnan toivon syvimmiltään selventävän.

Maailmojen jäljittäminen ja löytäminen tekstistä on ollut kokeellista ja palkitsevaa. Aikamuodot erottavat keskeisesti maailmoja toisistaan. Menneen maailman fiktio syntyy imperfektimuotoisilla verbeillä, nykyaika preesensillä. Näiden välille ajoittuvat kehityskulut ja tapahtumiset esitetään perfektissä. Ajanmääreet liittävät ajankohdat tiettyyn aikaan esimerkiksi vuosilukuna tai ajan adverbillä, joihin useimmiten liittyy paikan määre. Ne kuljettavat tapahtumista ja liittävät tapahtumat aikaan ja paikkaan avaten uusia maailmoja toimimalla maailmanmuodostimina tai luoden uusia tilanteita. Tapahtumisen kuvaus on lyhyttä, raportoivaa, asiantuntevasti havainnoivaa. Pysähtyneisyyttä ei ole nimeksikään. Jos eivät tapahtumat, niin entiteetti Linkolan puhe virtaa kertojaäänen kautta tilanteesta toiseen.. Kerronta etenee reaali maailman tapahtumissa rivakasti usein kahden sanan virkkeinä subjekti+predikaatti-vauhtia ilman kiireen tuntua, mutta rakenneratkaisu antaa lukijalle vaikutelman tapahtumisen nopeasta etenemisestä ja tilanteiden vaihtelevuudesta. Vuorokauden mittainen ajoitus kalastusretkelle, vesillä 13 tuntia, antaa lukijalle tiedon sisävesikalastajan ammatista ja ongelmista sekä luonnon asettamista vaati-

muksista. Toiminnallisuuden ja kuvauksen leksikko on havainnollinen ja tarkka. Tapah-
tumiseen limittyvät sisäkertomukset, upotetut tarinat, syventävät henkilökuvaa tietojen,
taitojen ja persoonallisuuden tasolla ja selittävät tilanteen kehittymistä umpikujaan. Kes-
keinen fakta ja erikoislaatu päähenkilön kalastajuudesta ja kirjailijuudesta löytyy merki-
tyssuhdekaavion tekstiotteista. Kertojaäänäen kerronta luo fyysisen tekemisen ohella myös
henkilökuvan entiteetti Linkolasta, joka puhuu, tekee, sanoo, pysyy kannassaan, on hy-
vällä tuulella, suuttuu, halveksii. Kertojaääni siirtyy kuvitelman maailmaan muodosti-
mella ”Voin kuvitella mielessäni kohtauksen”. Tekstin kertojaääni havainnoi, kuuntelee,
paina mieleensä (kognitioon), muistaa ja tekstintää kognitiostaan esseen. Fakta ja fiktio
sulautuvat kirjallisuudeksi.

Visuaalisuutta, joka havainnollistaa tätä tutkimusta, voisi ajatella kokeiltavan kielen
tai kirjallisuuden opetuksen kumppanina. Kuvallisuus ja merkit voittavat alaa viestin-
näissä. Piirrosten luonnostelu ja täydentäminen tulivat luontevaksi osaksi työtäni sen edis-
tyessä. Kielenoppijoissa voisi löytyä tälle menetelmälle oma kohderyhmänsä. Tekstimaa-
ilmasta on pääsy tekstiavaruuteen. Ihminen on jo valloittanut avaruutta ja analogiat vai-
kuttavat mentaalimaailmateoriassa. Pohtiva tekstilaji essee vakuuttaa parhaimmillaan
edelleen. Mentaalimaailmateoria avasi lisäperusteluja siihen, miksi tutkimani teksti on
koherentti ja lukemisen arvoinen. Kielifilosofinen näkemys kruunaisi tämän suuntaisen
tutkimuksen.

LÄHTEET

Primäärilähde

PAASILINNA, ERNO 1984: *Yksinäisyys ja uhma. Esseitä kirjallisuudesta*. 3. painos 1985. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava s. 98—109.

Sekundaarilähteet

- AHONEN, ERIK 2011: Mitä tehdä, kun avaruusoliot hyökkäävät maahan? Kirja: Erno Paasilinnan parhaat satiirit osuvat yhä kiukkuisesti maaliinsa. – *Aamulehti* 3.4.2011 s. B21.
- CRUSE, ALAN 2000: *Meaning in language. An introduction to semantics and pragmatics*. Oxford University Press.
- FAUCONNIER, GILLES 1997: *Informal examples of mappings. Chapter II: Mental space connections*. Esitelmäaineisto. Anneli Pajusen arkisto. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1995: *Nykysuomen lauseoppia*. 3. muuttamaton painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350.
- HAKULINEN, LAURI 1968: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 3. korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- HEIKKINEN, VESA 2000a: Tekstuaalinen pirunyrkki. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.) *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus s. 64—115.
- b: Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.) *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus s. 118—214.
- HENRIKSON, ALF 1998: *Antiikin tarinoita 1—2*. Seitsemäs painos. Porvoo: WSOY.
- HELLEMANN, JARL 1970: Suomennoskirjallisuus. – Matti Kuusi & Simo Konsala (toim.) *Suomen kirjallisuus VIII. Kirjallisuuden lajeja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Otava s.418—484..
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950.
- JOKINEN, JOUKO 2014: Onneksi Linkola on jo vanha mies. *Aamulehti* 16.2.2014 s. A02.
- JÄRVELÄ, KAISA 2014: Tästä pisteestä näkyy maailma. Novellit: Katja Ketun Tulenkantaja-ehdokka kertoo tarinoita Riosta Petsamoon. – *Aamulehti* 16.3.2014 s. B17.
- KAKKURI-KNUUTTILA, MARJA-LIISA — HALONEN, ILPO 1998: Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. – Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.): *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. 5. painos 2003. Helsinki: Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd s. 60 — 113.
- KANTOKORPI, MERVI – LYYTIKÄINEN, PIRJO – VIKARI, AULI 1990: *Runousopin perusteet*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KARVONEN, PIRJO 1995: *Oppikirjateksti toimintana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- KAUPPINEN, ANNELI – LAURINEN, LEENA 1987: *Tekstioppi. Johdatus ajattelun ja kielen yhteistyöhön*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- 1984: *Tekstejä teksteistä. Muisti- ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiategstien referoinnin problematiikkaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 412.
- KIHARA, YOSHIHIKO 2004: *The mental space structure of verbal irony*. Osaka University. *Cognitive Linguistics* 16 – 3 (2005). Walter de Gruyter GmbH & Co. s. 513—530. Pdf.
- KUOSMANEN, JUKKA (toim.) 2008: Yle Radio 1. Näyttelijä Laura Malmivaara ja Jukka Kuosmanen. Keskustelu Jack Londonin kirjasta *The call of the wild* 1.8.2010.
- LASSILA, PERTTI (toim.) 1999: *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724.
- LEE, DAVID 2001: *Cognitive linguistics: an introduction*. Lisäpainokset 2004. Oxford: University Press.
- LINKOLA, PENTTI 1970: *Ihmisen ja isänmaan puolesta – ei ketään vastaan*. 3. painos [1. painos. Helsinki:1960.] Hämeenlinna: ”maamme rauhanliikkeen veteraanit”.
- 1989: *Johdatus 1990-luvun ajatteluun*. Helsinki: WSOY.
- Mietteitä ja muistoja vanhasta sivistyneistöstä – näkökulma vuosisadan aatehistoriaan. – *Hiidenkivi* 1/2001 s. 6—10.
- LÄHTEENMÄKI, MIKA – DUFVA, HANNELE 1999: Perusteos dialogisesta kielentutkimuksesta. – *Virittäjä* 4 / 1999 s. 663. (pdf. 22.3.2014)
- MANNINEN, KERTTU 1966: Suomalaisen nuorten kertomakirjallisuuden vuosikymmenet. – Irja Lappalainen (toim.), *Nuorten kirja Suomessa ennen ja nyt..* Helsinki: WSOY s. 31–60.
- MÄKELÄ, MARIA – TAMMI, PEKKA (toim.) 2005: *Kertomus ja mieli: uusia (ja vanhoja) näkökulmia tajunnan esittämiseen kertomakirjallisuudessa*. Tampere: Tampereen yliopisto, taideaineiden laitos.
- MÄNTYNEN, ANNE 2006: Näkökulmia tekstin ja tekstilajin rakenteeseen. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.). *Genre – tekstilaji*. Tietolipas 213. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIINIMÄKI, ANNELI 2008: Otteita Lauri Viidan Moreenia käsittelevästä väitöskirjatyöstä. Kuvaus työstä, kieli- ja käännöstieteen laitoksen verkkosivut. Teksti tutkijaseminaarissa keväällä 2009. Tampereen yliopisto s. 1–32.
- NS = *Nyky-suomen sanakirja. I—VI*. 1951— 61. 4. painos 1973. Helsinki: WSOY.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*. Helsinki: University Press Oy Yliopistokustannus. s. 41–63 .
- OPETUSMINISTERIÖ 1994: *Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. Helsinki: Oy Edita Ab.
- TAMMI, PEKKA 1992: *Kertova teksti: esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- PAASILINNA, ERNO 2000: Erno Paasilinna 7.3.2000. – Ritva Haavikko (toim.), *Miten kirjani ovat syntyneet 4, 1968–2000. Virikkeet, ainekset, rakenteet* s. 310—331. Helsinki: WSOY.
- 1996: *Tähänastisen elämäni kirjaimet. Elämäkerrallisia ja kirjallisia muistelmia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

- PS = *Suomen kielen perussanakirja. I–III*. 1.—2. painos 1990. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus & Valtion painatuskeskus.
- RIIKONEN, H. K. 1990: *Mikä on essee?* Tietolipas 118. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RITVANEN, LEENA 2001: Esee: journalismin opiskelijan esseekäsitys ja opiskelija esseiden kirjoittajana. Lisensiaatintyö, Tampereen yliopisto, suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, suomen kieli, Tampere.
- ROSVALL, MATTI 2011: Tiedonanto 5.8.2011. Antikvariaatti Komisario Palmu, Tampere.
- SAEED, JOHN I. 2001: *Semantics*. Oxford: Blackwell.
- SAUKKONEN, PAULI 2001: *Maailman hahmottaminen teksteinä. Tekstirakenteen ja tekstilajien teoriaa ja analyysia*. Yliopistopaino, Helsinki.
- 2012: Tekstilajien kognitiivis-semanttinen rakenneanalyysi. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiilikä & Mikko Lounela (toim.). *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus Oy s. 228—239.
- SEVÄNEN, ERKKI 2007: Ikkunat auki, ikkunat kiinni! Suomenoskirjallisuuden asema ja luonne 1920- ja 1930-luvulla. – *Suomen käänöskirjallisuuden historia I*. H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1084.
- SSA 2 = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 2 L–P*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556 ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. 2012 [1992].
- SUOMI, VILHO 1963: Ruotsin vallan loppukauden suomenkielinen runous. – Martti Rapola (toim.) *Suomen kirjallisuus II. Ruotsin ajan kirjallisuus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kustannusosakeyhtiö Otava s. 307 —328.
- SWEETSER, EVE 1996: Mental spaces and the grammar of conditional constructions. Gilles Fauconnier – Eve Sweetser (toim.) *Spaces, Worlds, and Grammar*. Chicago: University Press s. 318—333.
- FAUCCONNIER, GILLES 1996: Cognitive links and domains: Basic aspects of mental space theory. Gilles Fauconnier ja Eve Sweetser (toim.) *Spaces, Worlds, and Grammar*. Chicago: University Press s. 1—28.
- TAMMI, PEKKA 1992: *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- TARKKA, PEKKA 1980: *Suomalaisia nykykirjailijoita*. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- VILJANMAA, TONI 2011: Linkola, tuhon apostoli. – *Aamulehti* 29.7.2011 s. B16.

Verkkolähteet

- FENNICA, Suomen kansallisbibliografia 2011. Jack London. <<https://fennica.linnaneet.fi/>> (10.6.2011).
- HOKKA, RITVA – ARONPURO, KARI – KANERVA, MINNA (toim.) 1996–2014: Pirkanmaalaisia nykykirjailijoita- matrikkeli. Erno Paasilinna. Kirjasampo.fi www.tampere.fi/kirjasto/paasilin.htm (15.10.2001 ja 6.4.2014).

- HONKONEN, JUHO 2006: Pentti Linkolaa ei päästetä puhumaan filosofiatapahtumaan. *Aviisi* 5/2006. <www.aviisi.fi/artikkeli/?num=05/2006&id=9bbdd1b (Arkisto 13.6.2009).
- HUHTALA, LIISI 2009: www.kaleva.fi/melipide/vieras/timo-k-mukka ja kultainen vuosikymmen (1.12.2009) (10.3.2014)
- JEAN AND CHARLES SCHULZ INFORMATION CENTER, SONOMA STATE UNIVERSITY 2009: The Jack London online collection. <http://london.sonoma.edu/> Roy Tennant & Dr. Clarice Stasz. Sonoma state university library (3.6.2009) (8.7.2010).
- KALEMAA, KALEVI 2000: Arvo Turtiainen (25.8.2000) (päivitetty 12.11.2008). Biografiakeskus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4883> (1.2.2014).
- KOPPONEN, TAPIO 2002: Arvid Järnefelt (14.6.2002). Biografiakeskus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2821> (1.2.2014).
- NIEMI, JUHANI 2001: Timo. K. Mukka (30.11.2001). Biografiakeskus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4900> (1.2.2014)
- OTAVA 2001, 2014: Kotimaiset kirjailijat (2001) ja Kirjailijat (2014). Erno Paasilinna. <www.otava.fi/DAS/kotimaiset_kirjailijat/990602-190112.html> (15.10.2001.) ja www.otava.fi/kirjailijat/erno_paasilinna/ (6.4.2014)
- STENBÄCK, IRMA 1998: Erno Paasilinna on yhä kulttuuriradikaali. Vanhat ja vihaiset. *Helsingin Sanomat* 20.5.1998. www.helsinginsanomat.fi/uutiskisto/19980520/kult/980520ku20.html (15.10.2001).
- SUOMEN KIRJASÄÄTIÖ 2014: <http://www.kustantajat.fi/kirjasaatio/palkinnot/finlandiavoittajat> (10.3.2014)
- VAINIO, SAMI 2008: Tere Vaden (toim.) Linkolan ajamana. *Kirja-arviot*. – *Savon Sanomat* 23.7.2008 <www.savonsanomat.fi/viihde/kirjat/iso-pahapentti/184417> (13.6.2009).
- YLE RADIO 1 2003: Yle Radio 1 ja Radion kulttuuriohjelmat. Paras Finlandia-palkintokirjaäänestys. Nettitoimitus, tiedotus. (22.10.2003) (10.3.2014)